پښتني

لیکوال

ډاکټر بسم الله امیر

ویانا - استریا

۱۹۹۱ع

Download from:aghalibrary

مهربان دوست
کرنگر صاحب
۱۲/۱/۷۶

پښتې

PROPERTY OF ACKU 6677

لیکوال

ډاکټر بسم الله امیر

ویانا - استریا

۱۹۹۱ع

اهداء

هغه چا ته چې پښتو وایي او پښتو لیکي

پیژندنه

ما څه بل تحقیقي کار د رلود ، نوی او زړه پښتو کتابونه می اړول را اړول په دې منځ کې می پام شو چې په تاریخ کې ډیرې د اسې پښتنې تیرې شوې دي چې یو وخت یې تورې او ګرانې ، ننګ او غیرت ته آسمان حیران ولکه بې بې شمسوه شاه بوډۍ او د اسې نورې د رواخلۍ ، خو زیات کسان یې له کار نا مولا نه دي خبر . نوې له ځان سره ویلې ، راځه چې د پښتنو میرمنو لنډ ژوند لیکونه سره راغونډ کم اوچې راغونډ او برابر می کړه ، نو دغه کتاب ترې جوړ شو.

د ا مجموعه د وه ښیګڼې لري ، یو به د " نوم ښود " په توګه د هغو کسانو په کار شي چې په خپله لور یا کومه بله خپلوانه باندې پښتو یا د یوې پښتنې نوم ایښود ل غواړي ، بل په دې کې د ډیرو د اسې پښتنو میرمنو نومونه او ژوند لنډ کې حالات شته چې ډیرې کسانو ته به په زړه پورې وي.

د د ې خبرې کول په کار دي چې له پخوا زمانو را هیسې ، ان له هغو وختو را په د ې خوا چې مونږ لیکلی او مدون آثار لرو ، د ښځو نومونه لږ ثبت شوي د ي. زه نور قومونه او اولسونه پریږدم او یوازې د پښتنې ټولنې په باب وایم چې د پښتنې جامعې یو خصوصیت د ا دی چې پښتنو نه غوښتل او نه غواړي د خویند و میند و او لونړو نومونه د ې چا ته ښکاره وي . یوازې د هغو ښځو نومونه ضبط شوي د ي چې یا پخپله واکمنې ، شاعرانې او لیکوالې وې یا یې څنه نور اجتماعي واک او قدرت د رلود او یا د پاچا یانو او نورو لویانو او مشرانو خویندې میندې او لونې کیدې ، ډیر لږ پېښیږي چې چا د ې د عا د ې ښځې نوم چیرې لیکلی وي . کله کله د لویانو ارتینې او خویندې میندې هم په اصلي نامه

نه یا د یدی . بلکه خلکو به یې لقبونه اخیستل لکه مشره انی . کشره انی . توره ادی . . .
کله بیا د د اسی یوی نیمی ښځی نوم چیری لیکل شوی د ی چی یوچا ته خوا بد ی تری
لید لی د ه لکه خوشحال چی له خپلو پور وو ښځو ، مرجانی او توتیا ، سرتکوی
نومونه یی اخلی خود نورو ارتینو نومونه چیری نه راوړی .
که له د غه پلوه پخوانی او وروستنی پښتنی ټولنی سره پرتله کړو ، گوروچی له د ی
موضوع سره پرو مبنیو پښتنو له وروستنیو لږ حساسیت د رلود . له متو او مهی
(د ۴۰۰ هـ شاوخوا) یی چی راونیسو او ښکته یی راشو ، بیا د اد خیلونو
او قومونو نومونه وگورو لکه فاطمه خیل ، مریم زی او د اسی نور ، نود ښځو
ښایسته یوزیات شمیر نومونه لا س ته راتلی شی ، خو په وروستیو د وروکی داخبره
لا زیاته حساسه شوی او کوښښ شوی د ی چی یوسړی ته د ې د چا د ښځی او خور
لور نوم نه وی ښکاره . که هغه د چا خبره له ځینو عصری کورنیو او تعلیمی مؤسسو
تیرشو ، نوان نن هم پښتنی ټولنی د ا خصوصیت ساتلی د ی او څوك چا ته د خپلو
ښځو نومونه نه وربښی .
سره له د ومره قیود اتو او حساسیتونو ، بیا هم ښه د ه چی که د اکثرو نه د ی
نو د یوشمیر پښتنو بیبیانو نومونه خو ضبط شوی د ی . دا برسیره په خپل تاریخی
ارزښت ، یوه په زړه پوری موضوع هم د ه . که سړی خبرشی چی مثلاً د خان کجو
مورڅه نومیده یا د شیخ رحمکار (ع) د مور نوم څه و .
ما د لته یوازی د پښتنو میرمنو نومونه راوړی دی ، که یوه پښتانه څو ښځی
د رلودې ، مایی د هغی ارتینی نوم را اخیستی د ی چی پښتنه وه ، نوکه په
د ی منځ منځ کی تیروتلی یم او د کومی نه پښتنی نوم می راوړی وي ، راوړی به
می وي .

هو ، په دی کی د یوڅو مینځونومونه راوړه شوی دی . ما ته نه ده ښکاره چی دغه مینځی پښتنی وي اوکه نه ؟ خو پښتویی زده وه او د ځینو ناری هم راپاتی دی. ماکه په یوه کتاب کی له یوه نامه سره د "بی بی" کلمه لید لی ده ، نو "بی بی" می ورسره راوړی اوچیری چی نوم یوازی راغلی و ، هغه می یوازی راا خیستی دی.

ما د هر مأخذ املاء ته کتلی دی او لاس می نه دی پکی وهلی ، له هرځایه می چی کومه ټوټه راا خیستی ده ، لیك د ود می یی همهغه شان پرینبی دی.

تاسی ته به ښکاره وی چی سړی پښتو نسب نامی اوشجری پلټی ، د نومونو او دغه شان د نسبی سلسلو په برخه کی د بیلو بیلو منابعو ترمنځ توپیرونه گوری. نو څنگه چی زما کار د دغو اختلافونو څیړنه نه وه او خبره اوږدیده ، سرسری ځنی تیر شوی یم اوکه یو نیم ځای می د غسی توپیرونه ښود لی وي ، ښود لی به می وي. دا کتاب چی لوړی وار راووت ، د چاپ شمیریی لږ او پیر ژر ناپیدا شو. نو چی د وهم ځل چاپیده ، ما سرتر پایه بیا وکوت ، د یوڅو نورو پښتنو بیبیانو ژوند لیکونه چی وروسته په لاس راغلی وو ، هغه می هم ورسره یوځای کړه.

پ اکټر بسم الله امیر
ویانا
اپریل - ۱۹۹۱

پہ دی کتاب کی

نوم	مخ	نوم	مخ
۱- آمنه	۱	۱٦- بسو	۷
۲- اسو	۱	۱۷- بسو	۷
۳- الائی	۱	۱۸- بسۍ	۸
٤- امانت بی بی	۳	۱۹- بسی	۸
٥- امینه	۳	۲۰- بصری	۹
٦- باجوړی	۳	۲۱- بله نسته	۹
۷- بارخاتون	٤	۲۲- بندی	۹
۸- بارکی	٤	۲۳- بیبن	۹
۹- بانو	٤	۲٤- بیبو	۱۰
۱۰- بیوجانه	٤	۲٥- بی بی	۱۲
۱۱- بښی	٥	۲٦- بی بی آیسه	۱۲
۱۲- ببسو	٥	۲۷- بی بی امیره	۱۲
۱۳- بخت بی بی	٦	۲۸- بی بی انی غلجی	۱۲
۱٤- بدینه	٦	۲۹- بی بی ایمنه	۱۳
۱٥- بسکی	٦	۳۰- بی بی بائی	۱٥

نوم	مخ
۳۱- بی بی بسی	۱٦
۳۲- بی بی بصری	۱٦
۳۳- بی بی بیگم	۱٦
۳٤- بی بی پیاری	۱۷
۳٥- بی بی تاج	۱۷
۳٦- بی بی حوره	۱۸
۳۷- بی بی خالا	۱۸
۳۸- بی بی خداونده	۱۸
۳۹- بی بی خیرخاتون	۱۹
٤۰- بی بی رابعه	۱۹
٤۱- بی بی دریاخاتون	۲۰
٤۲- بی بی دور	۲۰
٤۳- بی بی دویه	۲۰
٤٤- بی بی راجی	۲۱
٤٥- بی بی راستی	۲۲
٤٦- بی بی زربانو	۲۲
٤۷- بی بی زینب	۲۲

نوم	مخ
٤۸- بی بی ساره	۲٦
٤۹- بی بی ستاره	۲٦
٥۰- بی بی سلیم‌خاتون	۲۷
٥۱- بی بی سندو	۲۷
٥۲- بی بی شاهزاد گله	۲۷
٥۳- بی بی شمسو	۲۹
٥٤- بی بی شمسی خاتون	۳۰
٥٥- بی بی شیخزادیه	۳۱
٥٦- بی بی صاحبه	۳۲
٥۷- بی بی صورت	۳۲
٥۸- بی بی عائشه	۳۳
٥۹- بی بی عائشه	۳۳
٦۰- بی بی فاطمه	۳٤
٦۱- بی بی فتح خاتون	۳٤
٦۲- بی بی فتحه	۳٤
٦۳- بی بی کمال خاتون	۳٥
٦٤- بی بی گله	۳٦٦

نسوم	مخ
٦٥– بی بی گوهره	٤١
٦٦– بی بی لاپو	٤١
٦٧– بی بی مبارکه	٤١
٦٨– بی بی متو	٤٢
٦٩– بی بی مراد بخته	٤٢
٧٠– بی بی مریمه	٤٢
٧١– بی بی موندہ	٤٣
٧٢– بی بی نورخاتون	٤٣
٧٣– بی بی نیکبخته	٤٤
٧٤– بی بی یانه	٤٥
٧٥– پائی	٤٦
٧٦– پنجو	٤٦
٧٧– بی بی	٤٦
٧٨– تاج الحریر جوهر ملکه	٤٦
٧٩– تاج بی بی	٤٧
٨٠– تاج بی بی	٤٧

نسوم	مخ
٨١– تاروکه	٤٨
٨٢– تانو	٤٨
٨٣– ترکئ	٤٩
٨٤– تریئ	٤٩
٨٥– ترینه	٤٩
٨٦– توکانیئ	٤٩
٨٧– توتیا	٥٠
٨٨– توتیا	٥١
٨٩– توربیکئ	٥١
٩٠– تورہ	٥٢
٩١– تورہادی	٥٢
٩٢– توریئ	٥٢
٩٣– جاریه	٥٣
٩٤– جمعیت بی بی	٥٣
٩٥– حرہ جلالی	٥٣
٩٦– حضرت بی بی	٥٣

(څلور)

نوم	مخ
۹۷ـ حلیمه حافظه	٥٤
۹۸ـ خاتمه بی بی	٥٥
۹۹ـ خاتونه	٥٥
۱۰۰ـ خانو	٥٥
۱۰۱ـ ختوړی	٥٦
۱۰۲ـ خدي	٥٦
۱۰۳ـ خدیجه	٥٦
۱۰٤ـ خنجا	٥٦
۱۰٥ـ خوابکانی	٥٧
۱۰٦ـ خواره شی	٥٧
۱۰۷ـ خوبی	٥٧
۱۰۸ـ خیرخاتونه	٥٧
۱۰۹ـ دتی	٥٨
۱۱۰ـ دختره	٥٨
۱۱۱ـ درخانی	٥٨
۱۱۲ـ دردانه	٥٩
۱۱۳ـ دری	٥٩
۱۱٤ـ دنی	٦۰
۱۱٥ـ دوړه	٦۰
۱۱٦ـ دولتی	٦۰
۱۱۷ـ دهرملکه	٦۰
۱۱۸ـ رابعه	٦۰
۱۱۹ـ رابعه	٦۱
۱۲۰ـ رابیا	٦۱
۱۲۱ـ رابیا خروټی	٦۲
۱۲۲ـ رانۍ	٦۳
۱۲۳ـ رائی	٦۳
۱۲٤ـ رحمتی	٦۳
۱۲٥ـ رحیمه	٦۳
۱۲٦ـ رضیه سلطانه	٦٤
۱۲۷ـ روښانی	٦٤
۱۲۸ـ زخه	٦٤

نوم	مخ
۱۲۹- زربخته	٦٥
۱۳۰- زرغونه	٦٥
۱۳۱- زرغونه ادی	٦٦
۱۳۲- زرغونه انا	٦٦
۱۳۳- زکیه	٦٧
۱۳٤- زلو	٦٧
۱۳٥- زلومغد ورزی	٦٧
۱۳٦- زلۍ	٦٧
۱۳۷- زلیخا	٦٨
۱۳۸- زلیخا	٦٩
۱۳۹- زینه	٦٩
۱٤۰- سایر	٦٩
۱٤۱- سباکه	٦٩
۱٤۲- سپینه	۷۰
۱٤۳- ستاره	۷۱
۱٤٤- سردار بی بی	۷۱
۱٤٥- سردار بیگم	۷۲
۱٤٦- سرور سلطان	۷
۱٤۷- سنجتی	۷۲
۱٤۸- سنجره	۷۲
۱٤۹- سید بیگم	۷۳
۱٥۰- سیرئ	۷۳
۱٥۱- شا ببینه	۷۳
۱٥۲- شا پاهی	۷۳
۱٥۳- شا ترینه	۷٤
۱٥٤- شارقه	۷۷
۱٥٥- شاه بانو	۷۷
۱٥٦- شاه بخته	۷۷
۱٥۷- شاه بوری	۷۷
۱٥۸- شایسته	۷۹
۱٥۹- شکرخاتون	۷۹
۱٦۰- شمایله	۸۰

نوم	مخ
۱۶۱ـ شمس‌خاتون	۸۳
۱۶۲ـ شمسو	۸۳
۱۶۳ـ شمسیه	۸۳
۱۶۴ـ شمو	۸۳
۱۶۵ـ شها	۸۴
۱۶۶ـ شهربانو	۸۴
۱۶۷ـ شهری	۸۴
۱۶۸ـ شهو	۸۵
۱۶۹ـ شیخزادی	۸۵
۱۷۰ـ شیربانو	۸۵
۱۷۱ـ شیری	۸۶
۱۷۲ـ شیرینو	۸۶
۱۷۳ـ شیرینه	۸۸
۱۷۴ـ شیرینه	۸۹
۱۷۵ـ شیرینه	۸۹
۱۷۶ـ بنا یسته	۸۹
۱۷۷ـ صاحب‌جانه	۹۰
۱۷۸ـ صاحب‌خاتون	۹۰
۱۷۹ـ صاحبزادی	۹۰
۱۸۰ـ صاحبوعاجزه	۹۰
۱۸۱ـ عالم‌خاتون	۹۱
۱۸۲ـ عائشه	۹۱
۱۸۳ـ عائشه	۹۱
۱۸۴ـ عائشه	۹۲
۱۸۵ـ عایشه	۹۲
۱۸۶ـ عایشه	۹۲
۱۸۷ـ عجبه	۹۲
۱۸۸ـ عزیزبخته	۹۳
۱۸۹ـ عزیزه	۹۳
۱۹۰ـ علائی	۹۳
۱۹۱ـ عوض‌بی‌بی	۹۳
۱۹۲ـ عینو	۹۳

نوم	مخ	نوم	مخ
۱۹۳ـ غازی ادی	۹٤	۲۰۹ـ کظیفه	۱۰۱
۱۹٤ـ فاطمه	۹٤	۲۱۰ـ ککئ	۲۰۱
۱۹۵ـ فاطمه	۹۵	۲۱۱ـ کوکی	۱۰أ
۱۹٦ـ فاطمه	۹۵	۲۱۲ـ گگئ	۱۰۱
۱۹۷ـ فاطمه	۹٦	۲۱۳ـ گل بشره	۱۰۲
۱۹۸ـ فاطمه	۹٦	۲۱٤ـ گل رو	۱۰۳
۱۹۹ـ فرخنده	۹٦	۲۱۵ـ گل غوتهی	۱۰۳
۲۰۰ـ فیروزبخته	۹۷	۲۱٦ـ گلمکی	۱۰٤
۲۰۱ـ فیض‌بیگم	۹۸	۲۱۷ـ گلنی	۱۰٦
۲۰۲ـ قاشی	۹۸	۲۱۸ـ گوهر بیگم	۱۰٦
۲۰۳ـ قدسی بیگم	۹۸	۲۱۹ـ گوهره	۱۰۷
۲۰٤ـ قذیفه	۹۹	۲۲۰ـ گیلن	۱۰۷
۲۰۵ـ قراری	۹٦	۲۲أ ـ لاله ملکه	۱۰۷
۲۰٦ـ قندهاری	۱۰۰	۲۲۲ـ لاله وی‌بی	۱۰۹
۲۰۷ـ کانی	۱۰۰	۲۲۳ـ لویه‌ادی	۱۰۹
۲۰۸ـ کشره‌انی	۱۰۱	۲۲٤ـ لیلو	۱۰۹

سوم	مخ
۲۲۵– مابی	۱۱۰
۲۲۶– مامونی	۱۱۰
۲۲۷– مانو	۱۱۲
۲۲۸– ماه ملکه	۱۱۲
۲۲۹– مبارکه	۱۱۲
۲۳۰– متو	۱۱۲
۲۳۱– مرجانه	۱۱۳
۲۳۲– مرجانه	۱۱۳
۲۳۳– مرجانی	۱۱۳
۲۳۴– مرغی	۱۱۴
۲۳۵– مریم	۱۱۴
۲۳۶– مریم خاتون	۱۱۴
۲۳۷– مستوره	۱۱۵
۲۳۸– مستوره	۱۱۵
۲۳۹– مستی	۱۱۵
۲۴۰– مسری	۱۱۶

سوم	مخ
۲۴۱– مشرهانی	۱۱۶
۲۴۲– معصومه بیگم	۱۱۶
۲۴۳– مغلانی	۱۱۶
۲۴۴– ملاله	۱۱۷
۲۴۵– ملکه جبال	۱۱۷
۲۴۶– ملکه خراسانی	۱۱۷
۲۴۷– ملکه گیلان	۱۱۷
۲۴۸– ملکه معزیه	۱۱۸
۲۴۹– موتپیانی	۱۱۸
۲۵۰– مولهه	۱۱۸
۲۵۱– مهتاب بانو	۱۱۹
۲۵۲– مهرسلطانه	۱۱۹
۲۵۳– مهی	۱۱۹
۲۵۴– مهی	۱۲۰
۲۵۵– میمونه	۱۲۰
۲۵۶– مینا	۱۲۰

نوم	مخ
۲۵۷– ناخه	۱۲۰
۲۵۸– نازکو	۱۲۱
۲۵۹– نازو	۱۲۱
۲۶۰– نازوتوخي	۱۲۱
۲۶۱– نرمی	۱۲۳
۲۶۲– نظام بیگم	۱۴۴
۲۶۳– نعمت‌خاتونه	۱۲۴
۲۶۴– نندرکو	۱۲۴
۲۶۵– نواب‌سکندر بیگم	۱۲۴
۲۶۶– نواب‌سلطان‌جهان بیگم	۱۲۵
۲۶۷– نواب‌شاهجهان بیگم	۱۲۵
۲۶۸– نواب‌قدسیه بیگم	۱۲۵
۲۶۹– نوری	۱۲۵
۲۷۰– نوری	۱۲۵
۲۷۱– نیازمنه	۱۲۶
۲۷۲– نیک زنه	۱۲۶
۲۷۳– نیک زنه	۱۲۶
۲۷۴– وزیربی‌بی	۱۲۶
۲۷۵– وسیلی	۱۲۷
۲۷۶– ولی النساء بیگم	۱۲۷
۲۷۷– ولی نعمته	۱۲۷
۲۷۸– ونسی	۱۲۷

لنډې نښې

ارمغان	ارمغان خوشحال
پښتانه	پښتانه د تاریخ په رڼا کښې
پیښلیك	د افغانستان پیښلیك
تذکرة الابرار	تذکرة الابرار والاشرار
حیات	حیات افغانی
خلاصه	خلاصة الانساب
خورشید	تواریخ خورشید جهان
روښانیان	روښانیان د مغلو تاریکیان
طبقات	طبقات ناصری
مرصع	تاریخ مرصع

بسم الله الرحمن الرحيم

PROPERTY OF ACKU 6677

آمنه

د قاضی عبدالله ښځه او د میا روښان مور (وګورئ : بی بی ایمنه) .

اسو

د پرانګی په اولاده کی د اسحاق د زوی ملک یوسف د وه ښځی وې، یوه کاکړه وه اسو (۱) نومیده چی نسو ، ملک پهو او تاج دین یی زامن دی (۲) خود د وهمی ښځی په برخه کی یی اختلاف دی، ځینی وایی چی دا خیر و نومیده (۳) ، په ځینو نورو ځایو کی خیرو یا چرو یا چر د یوسف زوی رلغلی دی. (٤)

الائی

الائی د میا روښان د زوی جلال الدین د بی بی بصری ښځی لور وه (٥) او د شیخ عمر د زوی احداد ښځه کیده (٦) ، د د ې زوی عبدالقادر نومیده او لور یی د ریا خاتون . (۷)

---

(۱) دا نوم د "تاریخ خانجهانی و مخزن افغانی" په ۸۰۵ مخ کی "اشو" دی.
(۲) مرصع ، ٦١٦ ، ٦١٧ مخونه.
(۳) حیات ، ۲۸۳ مخ .
(٤) خورشید ، ۲۲۲ مخ . د نور تفصیل له پاره وګورئ : د تاریخ مرصع نوټونه ۱۳٦۹ ، ۱۳۷۰ مخونه.
(٥) حالنامه ، ٤۷۰ مخ .
(٦) مرصع ، ۲۰۲ مخ .
(۷) حالنامه ، ٤٦۷ مخ .

د ۱۰۱۲ هـ په شاوخوا کی چی جلال الدین په غزنی کی له هزارکانو سره په یوه جګړه کی ټپی شو (۸)، نوچی مړ کیده، مهرینی له کوتی را وویست، وصیت یی وکړ چی دا مهر به احداد ته ورکوئ او خپله لور یی الائی یی هم ورمبارزه کړه احداد بیا په نکاح کړه. (۹)

الائی ډیره ښایسته وه او خدای خورا ښه خویونه ورکړی وو، له احداده یی "خیر البیان" او "مقصود المؤمنین" له معنی سره لوستی وو، یوه سخی او په خوارانو مهربانه میرمن وه (۱۰) په احداد باندی زښته زیاته ګرانه وه او هیر کار به یی د دی په خوښه کاوه (۱۱).

الائی د مغولو ضد مبارزه کی ستره برخه درلوده او د خپل میړه احداد له مرګه وروسته یی هم د مغولو خلاف خپلو هڅوته دوام ورکړ. احداد خو په کال ۱۶۱۶ ع (۱۰۲۵ هـ) شهید شو، نو د مغولو ګومارلی مظفر چی د خیبر له لاری کابل ته وخوځید، الائی اورکزي، اپریدي او خپل نور پلویان را ټول کړه او د مغولو په لښکر ورتویې شول، پرته له یوی ښځی د مظفر ګرد پوځ تار په تار او وژل شو او په دی توګه بی بی الائی او زوی ته یی عبدالقادر ته یو د خدای ولجه په لاس ورغله او د پښتنو زور لا زیات شو. (۱۲)

---

(۸) په "روښانیان، مخ ٤٧" کی راغلی دی چی جلال الدین په ۱۵۹۹ ع (۱۰۰۸ هـ) کال په لوګر حمله وکړه او د هغه ځای ګورنر شریف بی له ښاره وویست. په "ارمغان مخ ۱۵" کی ویل شوی دی چی په کال ۱۵۹۲ ع (۱۰۰۱ هـ) پاچایی پوځونو ۱٤۰۰۰ تاریکیان ونیوه، جلال د غزنی خواته لاړ او په هغه ښار بی حمله وکړه. په "پښتانه مخ ۷۰۵" کی هم په غزنی د برید کال ۱۵۹۹ ع دی، خو د غزنی ګورنر شریف راوړی.

(۹) حالنامه، ۳۵۲، ۳۵۳ مخونه.

(۱۰) همدغه کتاب، د ٤٥٦ او ٤٥٧ ترمنځ مخ چی سهواً ٤٧٠ پری لیکل شوی دی.

(۱۱) مرصع، ۲۰۲ مخ.

(۱۲) روښانیان، ٥٤ مخ.

کله چی عبدالقادر په خپل مرګ مړ شو ، سید خان نائب الحکومه الائی اوورور بی عبدالرشید ، شاهجهان ته ورو پیژندل ، شاه جهان بیا الائی ، عبدالرشید اوڅه نور روښانیان په درناوی د کن ته واستول او هلته بی ځکې ورکړې (۱۳) خو په "بایزید روښان" کی وایی چی الائی او عبدالقادر د مغولو خلاف وجنګیدل عبدالقادر یی له مورسره په چل ونیو او د مغولو په لاس کی مړ شو . (۱٤)

په هند کی چی د بی بی الائی عمر پای ته ورسید ، خپلو لمسیانو قادر داد او مهدی داد ته یی وصیت وکه چی زما مړی به تیراته وړئ او د احداد له څنګه به می خښوئ ، بیا یی د دې مړی له وصیت سره سم تیرا ته ویوړ او د احداد ترڅنګ یی خاورو ته وسپارله . (۱۵) د غه نوم د "د یوان کریمداد" په د یباچه کی "علائی" دی .

امانت بی بی

د غلجیو د میرزا خیلو په پښه کی او د نورالدین په اولاده کی د نواب غوث محمد (۱۲٤۲ هـ ق) لور وه او د هندوستان په بوپال کی اوسیده . (۱٦)

امینه

د میا روښان مور (وګورئ : بی بی ایمنه) .

باجوری

د سنبل خان لور (وګورئ : تره کا بی) .

---

(۱۳) حالنامه ، ٤۷۱ مخ . روښانیان ، ۵۵ مخ .
(۱٤) بایزید روښان ، ۳۰ مخ .
(۱۵) حالنامه ، ٤۷۲ مخ .
(۱٦) خورشید ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ مخونه .

بارخاتون

د میاروښان یوه مریده وه . (١٧)

بارکۍ

د میاروښان یوه مریده وه . (١٨)

بانو

د ککی زوی شیتك د ری ښځی کړی وې چی یومهی بانو نومیده (١٩) ، کیوی او سورانی د د پ زامن د ی. وایی چی د بانو اولاد ه د خپلی مور په نامه بنوچی (بنوڅی) یا د یرۍ . (٢٠)

بیوجانه

بیوجانه د سید کمال محبوبه وه او سید کمال د کوزکونړ د شګې وه د د وی د مینی د استان د د غی خوا په پښتنوکی شهرت لری. سید کمال د خپلی شهۍ په مینه کی سوزنا که شعرونه ویلی د ی، څنګه چی سید کمال د ١٢٥٠ او ١٣٥٠ ق کلونو ترمنځ د وره کی را وړشوی د ی ، نو د بیوجانی د ژوند زمانه هم د دغو کلونو ترمنځ ګڼل کیږی . (٢١)

---

(١٧) حالنامه ، ٨٩ مخ .
(١٨) همدغه کتاب ، ٦٩ مخ .
(١٩) خورشید ، ٢٦٢ مخ : بنو .
(٢٠) حیات ، ٤١٦ او ٤٩٤ مخ .
(٢١) پښتانه شعراء ، ٢ ټوک ، ٦٠٩ مخ . د پښتو د ادب تاریخ ، ١٠٤ مخ .

بـبـی

بیبی(٢٢) د فیروز لورکیده ، په ختیه ترینه اود پښین او کاکړستان د خواوو وه ، د ژوند زمانه یی نه د ه ښکاره(٢٣) . د ا د گلمکی خورد ه چی سهیلی نومی ته یی ورکړی وه او د (موسی اوگلمکی) په نقل کی یی یاد ونه شوی ده(٢٤) .

بـبـی

بیبی د میرویس لوروه او د مایی د مین ظریف خورکیده ، مورا و پلار یی چی مړه شول ، د وی یی تره خدري ته پاتی شول ، د غه وخت ظریف لوی و او د سود اگری له پاره هند وستان ته لاړ ، خو په بیبی او بل ورور لال باندی یی تره زور زیاتی کاوه او بیبی یی د ظریف یوه مریی ساونې ته ورکړه . کله چی ظریف د هند وستان له سفره را ستون شو ، نو خپله نجل مایی خپله خور بیبی او خپل ورور لال یی د نور وله ظلمه را وویسته .

د "ظریف او مایی" په ستره (د استان) کی د بیبی ځینی ناري هم راغلی د ی ، هغه وخت چی ظریف د هند وستان له سفره بیرته خپل وطن ته را رسیږی او په خپل کلی ننوزی ، نو د بیبی سترگی پری لگیږی ، پری شکمنه کیږی او د ا ناره کوی :

---

(٢٢) په "ملی هند اره" کی راغلی دی چی : " ځوك وا یی نو م یی شا ببینه و " . څنگه چی د " ملی هندار ی" دغه چاپ پیری غلطی لری ، زه د دغه نامه په سم ضبط شکمن یم .

(٢٣) د " پښتانه شعرا " په لومړی ټوك کی د ٣٠٠ او ١٢٠٠ هـ تر منځ د وره کی راغلی ده .

(٢٤) پښتانه شعرا " ، ١ ټوك ، له ١٤٠ تر ١٤٤ مخه پوری . ملی هندار ه ، ١ ټوك له ٧٠ تر ٩٤ مخه پوری .

که په وروځی د آس سپور په څه شان څنګه ورو ورو وځی (٢٥)
ما په خدای قسم د رګړی ته په اصل نسب څوک یی + های های په نسب څوک یی؟

بخت بی بی

د کاله باغ په ملکانوکی د سرخ روحان د زوی ملک اعظم ښځه وه ، فتح خان او شیرخان د دی زامن دی.(٢٦)

بد بینه

د شیتک په اولاد ه کی د اعظم خان د زوی شاه بزرګ د بی بی ګوهری ښځی لوروه، څنګه چی شاه بزرګ د احمد شاه بابا (پاچا کید ل: ١١٦٠ هـ) معاصر دی(٢٧) نو د دغی میرمنی د ژوند وخت هم د همدی کلونو شاوخوا ګڼل کیږی.

بسکی

بسکی (٢٨) د آدم د مینی د رخانی د تورلوروه ، ځای یی سوات واو د ژوند زمانه یی له ٩٥٠ هـ کاله را وروسته اټکل کیږی.
د رخانی خوقسم کړی وچی پرته له آدمه به پیاوی یا بل څوک میره نه کم او

---

(٢٥) علی هنداره ، ٢ ټوک ، ٢٣ او ٢٤ مخ.
(٢٦) حیات ، ٦٤٩.
(٢٧) حیات ، ٦٦٠.
(٢٨) د "حیات افغانی" په ٢١٢ مخ کی د غه نوم "بسی" (بسی) د ی.

تر اوو پرد و د ننه نا سته وه ، خود بسکې وا د ه چی جوړ شو . نو بسکی خپلی مورته وویل چی ورشه د رخانی راوله خوزما وا د ه تیرکا ، موریسی ورته وویل چی هغه په ستر په خلوت کی نا سته د ه . قسم یسی کړی د با ندی نه راوزی ، بسکی ویل له ما سره یسی ژبه کړې د رسره راخی او که نه را تله یا یسی پلار نه د رسره کوله ، نو ورته وو ایه که را نشی بسکی ځان وژنی او خون به یی ستاله غاړی وی . بیا د رخانی ورځی او هلته پټ مخ کینی ، بیا همد غه د بسکی کور د ی چی آد م ورځی ، رباب ورته غږ وی او د رخانی نژد ی وه چی لوخ سر اوبیلی پښی ورته راووزی . (۲۹)

بسو

وایسی د کند د زوی خښی ارتینه وه مرجانه نومید ه چی مند ی او مسك د د ې له نسه د ې او ده مرجانې خوروه بسو یسی نوم و ، هغه هم راغله د خښی کره او سید ه ورپسی متیزه شوه (۳۰) له هغی نه ترك پید ا شو (۳۱) .

بسو

په (خورشید جهان) کی کله چی د رامپور په روئسا ووبا ندی غږیږی وایسی چی د کند د زوی عمر د وې بنځی وې ، یوه بسو نومید ه او بله مهر . (۳۲) زه تر اوسه پوری د کند یوازی د وه زامن پیژنم ، یو خښی او بل غوریا . عمر می نظر ته نه د ی راغلی ، خود د ی خبری کول په کار د ی چی د خښی د

---

(۲۹) ملی هند اره ، ۲ ټوك ، له ٥٦ تر ٦٧ مخه پوری .
(۳۰) د اتش بور وایت د ی ، د اچی د غه روایت سم د ی که نا سم د ابیله خبره د ه .
(۳۱) مرصع ، ۲۳۱ مخ . خورشید جهان ، ۱۹٥ مخ . حیات ، ۱٥۹ مخ .
تذکرة الابرار ، ۸۷ مخ .
(۳۲) خورشید ، ۱۸۹ مخ .

یوی ارتینی نوم (بسو) و .

بسئ

د سیانی د لمسی د اسمعیل د زوی مهپال ښځه وه ، اولاد ی ته یی (بسی) وایي (٣٣) . د غه نوم په بیلو بیلو ځایوکی یو ول راغلی د ی ، لکه : پسنی پیسی ، هی ، مبنی ، بنی ، وبسی ، وه بسی . (٣٤)

بسی

د خلیلو د قبیلی وه ، کله چی اکبر مغول له لاهوره اټک ته راغی او په ښکاره بی د روښانیانو په برخه کی څه روغ نیتی وښوده ، جلال الدین ورغی او د روښانیانو د کورنۍ ځینی غړی اوڅه نور روښانیان وروستل شول ، په د یووکی یوه هم بسۍ وه . اکبر له بسۍ پوښتنه وکړه چی ته د کومی قبیلی یې ؟ هغی ځواب ورکه چی زه روښانۍ یم . اکبر ورته وویل چی زه پوهیږم ته روښانۍ یې ، خو پوښتنه کوم چی ته د کومی قبیلی یې ؟ د یې ویل چی زما قبیله روښانۍ ده ، بل قوم او قبیله نلرم . د پاچا د اوینا یو یره خوښه شوه او ورته وی ویل چی ستا قبیله د یې روښانۍ وي ، بیا نو د د یې لقب " روښانۍ" شو او روښانۍ بلله کیده . (٣٥)

---

(٣٣) مرصع ، ٦١٦ مخ .
(٣٤) د زیاتو معلوماتو له پاره وګورئ : د تاریخ مرصع نوټونه ، ١٣٦٨ مخ .
(٣٥) حالنامه ، ٣٢٥ مخ .

بصری

د فرید خان د زوی د رویش‌داد و ښځه وه ، د رویش‌داد و د میار وښان خلیفه و او د تیرا په مستوره کی اوسیده . د د رویش‌داد و د وه زامن وو او یوه لور ، زامن یی یو امیر محمد نومیده او بل شاه ولی او لور یی بی‌بی شا هزاد گله (۳٦) ، خو نه د ه ښکاره چی د غه لور او زامن یی له همدی بی‌بی بصری وو او که یی کومه بله ښځه هم وه .

بله نسته

د آقا محمد لوروه ، د کند هار د زمیند اور په کرد ی باغران کی اوسیده او د شعر ویلو ذوق یی د رلود ، د ژوند زمانه یی د ۱۳۰۰ هـ شاوخوا اټکل کیږی ، د د ې یو څو بیته د ا د ي :

بیا پر ما د بیلتانه راغله غمونه نن بیا . چی بی‌کښیښو ول پر زړه راته د لغونه نن بیا
ملالی زرکی کرځی چی په غروکښی په خوښه الوزی شیلو کښی
ما خو هم د رسره واخله په چمبو کښی چی وگورم د لویو غروسرونه نن بیا (۳۷)

بندی

بندی د صوابی (۳۸) سیمی د (تورلاندی) کلی د شاه محمد نومی لوروه او د شیربانو د مین یوسف‌خان خورکیده . که د اقصه د مغول اکبر په زمانه پوری اړه ولری ، نو د بندی د ژوند وخت د ۱۰۰۹ هـ (۱٦۰۰ ع) کال په شاوخوا کی اټکل کیږی (۳۹) .

بیبن

د میار وښان مور (وگوری : بی‌بی ایمنه) .

---

(۳٦) حالنامه ، ۲۲۵ ، ۲۲٦ ، ۲۲۸ مخونه .
(۳۷) پښتنی میرمنی ، ۲٦ ، ۲۷ مخونه .
(۳۸) دا نوم په "عوامی قیصی" کی همدغه شان په "ص" لیکل شوی د ی .
(۳۹) عوامی قیصی ، له ۲۹ تر ٤٤ مخه پوری .

بیبو

بیبو د علی محمد لور او د ښادی محبوبه وه ، د وی د واړه د بکوا د تلخك په کلی اوسیدل او د ژوند زمانه یی له ۹۰۰ هـ مخکی اټکل کیږی(۴۰) . د "بیبو او ښادی" د استان په "پښتانه شعراء" او "ملی هنداره"(۴۱) کی په بشپړه توکه راغلی دی ، زه یی یوه برخه له "پښتانه شعراء" د لته راا خلم:

"وایی چه په پخوا زمانو کښی د وه ورونه وه ، د بکوا د تلخك په کلی کښی اوسیدل یو ولی محمد او بل علی محمد نومیدی ، د ولی محمد زوی ښادی او د علی محمد لور بیبو نومیده ، د ا د وه تنه سره همزولی وه ، او هر کله به یوځای سره ملګری ګرځیدل ، چه لویان سول نو یوه ورځ په یوه ځنګله کښی وه د بیبو پر تندی سپینی خولی راغلی ، نو ښادی خان چه پر بیبو مین و ، د دی مخ ته وکتل ، مینی ئی د ځان ساتلو د انی ورونړوله او بیخود ه سو ، بیبو ته ئی د عشق او مینی اعلان وکړ او خوله ئی ځنی وغوښته!

مګر بیبو خو پښتنه ننګیالی پیغله وه ، پر د ې خپل پت او ناموس ې پر ګران و ، نو ئی ښادی ته وویل چه ته خو زما ګران مین یی ، مګر زه خو پښتنه یم ، ناموس لرم ، پښتانه خو خپله لور ورا ره ته ورکوی ، نو ته هم ما ښام زما پلار ته مرکه وکه ، ما به په شرعی نکاح د رکی ، نو به زه ستا یم او ته به زما! د ا خو ښکاره ده چه بیبو هم پر ښادی زړه بایللی و او ترد ه یی بل څوك یو ښه مین او ملګری نه د رلود ، مګر د لته خو پښتنوا له او مینه سره راغله ، څرکند ه د ه چه د پښتنو د پښتنوالی احساس تر هر څه غالب د ی ، نو ځکه بیبو خپل مین ته تسلیم نسوه ، تر د ی واقعی وروسته موږ وینو چه هم بیبو او هم ښادی د عشق څپو اخیستی

---

(۴۰) پښتانه شعراء ، ۱ ټوك ، ۱۱۶ مخ ، د تحفهٔ معصومی په استناد .

(۴۱) ملی هنداره ، ۱ ټوك ، له ۲۸ تر ۴۴ مخه پوری .

د ی ، د وا ړه یو په بل پسې لیونی د ی مگر قضا د وی ترمنځ بیلتون اچوی او بنادی د عشق په سوی کی له وطنه ور کیږی ، ځی اصفهان ته ... څه عمر وروسته د بنادی پلار ځی خپل زوی وطن ته راولی ، د لته یوه گړی بنادی او بیبو سره ویني وروسته نو بنادی کوټې (کوټه) ته ځی ، له هغی خواچه راځی ، پر لاری اونژدی د خپلی محبوبی گلی ته مړی ، بیبو او د بنادی خپلوان چه په خبریږی راځی بنادی مړوینی ، د لته پښتنه مینه د خپلی مینی او رښتینی عشق وفا داری ترسره کوی ، راځی پر مین باندی لکه بورا کړیږی او ځان پر اچوی خوله پر خوله ور ایږدی او مړی . د بنادی او بیبو خپلوان چه راځی ، گوری چه بیبو هم ځان تر بنادی قربان کړی او د عشق په لمبو کی ستړ شوی د ه . وایی چه تر مرگ وروسته د وی د وا ړه یو ځای ښخوی ، د د ی د وو رښتینو مینو قبر و نه تراوسه په دلارام کښی پر یوه لوړه غونډی موجود د ی او خلق ئی په مینه زیارت کوی د وی د وا ړه په یوه قبر کی ښخ د ی . بیبو یوه پتیالی پښتنه وه او د خپل مین سره د اسی وفا د اره وه ، چه تر مرگ وروسته ئی ځان پر مین باندی واری کړ ، د بنادی خان په نقل کښی بیبو خورا د اوره پ کی ناری لری ، چه لاندی ئی د دی د وینا د نخښی په پ ول راوړو:

چه بنادی ولاړ ، بیبو د ده په بیلتون وسوځله ، نوئی پر خپلی مور داسی د ویر ناره وکړه :

مورکی ورسه	با بك خبر که !
زړه می یه و بیږی	او ر رالگیږی !
بنادی جان ورك سو	نه راستو نیږی !
چه بنادی نه و ی	ژوند هیڅ نه د ی بیبو ته ! (٤٢)

---

(٤٢) پښتانه شعراء ، ۱ ټوك ، له ۱۱۵ تر ۱۱۹ مخه پوری .

بی بی

د شیتک په اولاد ه کی د اعظم خان د زوی شاه بزرگ د گوهرې ښځی لور وه او سردار جهان خان پوپلزی ته یی ورکړی وه(۴۳) . څنگه چی سردار جهان خان د تیمور شاه د زمانی (۱۱۸۶ هـ پاچا کیدل) سړی دی ، نو د بی بی د ژوند وخت هم د دغو کلونو شاوخوا ده.

بی بی آیسه

د ستر مؤرخ اولوی مؤلف افضل خان خټک ښځه وه ، محمد علی او محمد حسن د دې زامن دی(۴۴)

بی بی امیره

د کټی خیلو د مشر لور وه او دې د ستریانی یا ستوریانی د زوی تری چی گنډاپور یا گنډه پور به یی باله د ښکلا او ښې ځوانۍ آوازه اوریدلی وه ، نبه کتلی نه لیدلی پری مینه شوې وه ، په پای کی د گنډاپور کره ورغله او هغه په نکاح کړه ، د دې د رې زامن وو او یوه لور ، زامن یی ابراهیم ، حسین او عمران نومیدل او لور یی خوبی (خوبی) (۴۵) .

بی بی انی غلجی (بی بی انۍ غلجۍ)

د ستر عارف شیخ متی (۶۸۸ هـ م) ښځه وه او شیخ متي له دغی ښځی د وه زامن د رلودل ، یو خواجی اوبل ملا نا(۴۶).

---

(۴۳) حیات ، ۶۶۰ مخ .
(۴۴) مرصع ، ۶۰۳ مخ .
(۴۵) خورشید ، ۲۸۰ او ۲۸۱ مخ .
(۴۶) د پټی خزانی تعلیقات ، ۲۱۴ مخ ، د مخزن افغانی د ۳۰۵ مخ په حواله.

بی بی ایمنه

ایمنه (٤٧) د حاجی ابابکر لور وه او د قاضی عبد الله ښځه کیده . میا روښان د قاضی عبد الله د همدغی ښځی زوی دی(٤٨). مرحوم حبیبی یوځای د دې نوم بیبن او بهبین راوړی او پلاریسی محمد امین بولی(٤٩) او بیا په یوه بل ځای کی د دی نوم " بیبن امینه " یاد وی او پلاریسی حاجی ابوبکر .(٥٠) په "روښانیان د مغولو تاریکیان" کی د روښان د مور نوم بی بی ایمنه او آمنه راغلی دی(٥١). په " بایزید روښان " کی دغه نوم " بنین " لیکل شوی او وایسی چی د محمدامین لور وه(٥٢). د " د یوان کریمداد " په دیباچه کی بی د " حالنامی " ایمنه را اخیستی دی او په لمنه کی یسی ورته راوړی دی چی په ځینو نورو کتابو کی بیبن لیکل شوی دی ، کید ی شی چی دا یسی عرف وی(٥٣) دا خبره څه نوره څیړنه هم غواړی تر څو باوری شی چی د میاروښان د مور نوم بیبن دی که ایمنه (امینه ، آمنه) ؟ یا یسی نوم ایمنه (امینه ، آمنه) دی او لقب یسی بیبن ؟ او یا بی بی ایمنه (بیبن ایمنه ، امینه ، آمنه) ټول یو نوم دی ؟

د بی بی ایمنی نیکه او د قاضی عبد الله نیکه ورونه کیده (٥٤)، د وی د لوړ یانو په دوره کی له وزیرستانه هند ته تللی وو او په جالندهر کی اوسیدل(٥٥).

---

(٤٧) ایمنه د امینه مقلوبه بڼه ښکاری چی د وهم او د رییم توری بی سره اوښتی دی.
(٤٨) حالنامه ، ۲ مخ .
(٤٩) د پښتو ادبیاتو تاریخ ، ۲ ټوک ، ۲۵۹ مخ ، د مآثر الامراء د ۲٤۳ مخ په بنسټ.
(٥٠) د خیرالبیان سریزه ، ۸ مخ .
(٥١) روښانیان ، ۱۷ ، ۱۸ مخونه.
(٥٢) بایزید روښان ، ٤ مخ ، اسلامی دائرة المعارف ، ۱ ټوک ، ۷۱٤ مخ .
(٥٣) د یوان کریمداد (د دیباچه) ، ۹ مخ .
(٥٤) حالنامه ، ۲ مخ .
(٥٥) بایزید روښان ، ٤ مخ .

په "حالنامه" کی راغلی دی چی د روښان نیکه د عبدالله پلار شیخ محمد د وزیرستان په کانهی کوړم کی اوسیده او په یرزامن یی وو. شیخ محمد په سوداگری هند ته لاړ هلته په جالند هر کی یی د ابابکر لور بی بی ایمنه د خپل یوه زوی له پاره وغوښته، ابابکر په دی شرط خپله لور ورکړه چی زوم به یی په جالند هر کی ورسره اوسی. څه موده وروسته د شیخ محمد دغه زوی مړ شو، بیا عبدالله جالند هر ته ورغی او د پښتنو له د ود سره سم یی پخپله وریند ار نکاح وتړله چی بیا بایزید تری پیدا شو (٥٦) بایزید لاد څلو پښتو ورځونه وچی عبد الله بیرته وطن د را تګ ملا وتړله، ښځی ته یی وویل: غواړې ته هم راسره لاړه شی؟ هغی ویل مور پلار می دلته دی، بل می د هند وستان عادت اخیستی دی، ښه به دا وی چی ما د لته پریږدې او نفقه را کې، عبدالله همدغسی وکړه، پخپله وزیرستان ته راغی او د بی بی ایمنی نفقه یی ورکوله. قاضی عبدالله دلته په وزیرستان کی یوه بله ښځه د رلوده چی فاطمه نومیده، له دې یی یوزوی و اودرې لونې (٥٧)، زوی یی شیخ یعقوب نومیده. (٥٨)

کله چی هندوستان د مغولو لاس ته ورغی، د مغولو زور زیاتي پښتانه په تنګ کړه، ایمنی ته له پاسه هم څه نه ورتله، ورځ پری سخته شوه، دې څه موده خپله گاڼه خرڅوله او گوزاره یی پری کوله، بیا یی لیوره شیخ خداداد مرسته ورسره کوله. (٥٩)

د لته عبد الله سړی ورولیږه چی ورشه خداداد او بی بی ایمنه را وله او که خدا داد نه راته، نوزما کړه خودې راشی (٦٠). شیخ خداداد ځواب ورکه چی او س هند د مغولو په لاس کی دی، هر ځای بیرې دی، درنګ گران دی، که کوم کاروان درته، ورسره به شو. په دی وخت کی یو کاروان دی مخ په پورته راځی، نو شیخ خداداد هم له خپلی وریند اری او پنځه کلن ورا ره سره په دغه کاروان کی مخ پخپل وطن را وخوځید

---

(٥٦) حالنامه، ٢ او ٣ مخ.
(٥٧) همدغه اثر، ٤ او ٧ مخ.
(٥٨) همدغه اثر، ١٦ مخ.
(٥٩) (٦٠) همدغه اثر، ٤ مخ.

په لاره کی مغولویوځای (٦١) قافله ود روله او د بابر زوم بی خبر که چی قافله د پښتنو ده ، هغه امر وکه چی کاروانیان ووژنئ او مال بی چورکئ (٦٢) . بسیا شیخ خداداد له کاروانه اووه لکه ټنګی ټولی کړی او له یوی عریضی سره بی بابر ته ولیږلی . بابر کاروان معاف که او په دې توګه د وی کانهی کوړم ته را ورسید ل د لته د بی بی ایمنی ژوند بنه نه و ، د بنې له امله عبد الله بنه چلند نه ورسره کاوه ، بیا خلکو ورته وویل چی یا له بی بی ایمنی سره د دې بلې بنځې په ځیر سمه ګوزاره کوه او یا یې پریږده ، بیا عبد الله بی بی ایمنه پریښوده او دا د خپل پلار کره هندوستان ته لاړه ، په دی وخت کی بایزید اووه کلن واو میرې ته پاتی شو (٦٣) .

که څه هم بی بی ایمنه په میړه نه وه ګرانه اویا بی په ژوند کی نوری سختی لیدلی دی ، خو د دې په پاکه او سپیڅلی غیږکی د بایزید روښان په شان ستر شخصیت روزل شو د ی چی ټول پښتون پری ویاړی او د تاریخ پاڼی به یی تل په کار ناموښایسته وی .

بی بی بائی

د نظام خان لوروه او د شیرشاه سوری خورزه کیده ، د دې ایکی یوزوی د رلود ، فیروزخان نومیده . کله چی اسلام شاه مړ شو ، د دربار امیرانو د اسلام شاه د غه د ولس کلن زوی پاچا کړ ، خو مبارزخان ماما یی د خپلی خور مخ هم ونه مانه او خوریَسی فیروزخان یې مړ که او په ځای یی خپله پاچا شو او ځان یی سلطان محمد عادل وباله ، مګر خلکو به تر پایه "ع- لی" ورته ویلی.

---

(٦١) د قنوج ښار (حالنامه ، ه مخ) .
(٦٢) حالنامه ، ه مخ .
(٦٣) همدغه کتاب ، ٦ مخ .

په اسلام شاه باندې د بې بې بائې د ګرانښت په باب راغلې دې: "سکه خور د مبارزخان په نکاح کښې د اسلام شاه وه او نوم ئې بې بې بائې وه او اسلام شاه پرې ډېر مين او مهربان وه تر هسې حد چې بې د دې له اذنه وبل محل ته نه ته او همیشه د دې په مواصلت خورسند وه." (٦٤)

بې بې بسې

د میاروښان د زوی شیخ عمر ښځه کیده او احداد د دې زوی دې. د مغول اکبر امراء آصف، قاسم میر بحر او د اسې نور له پوځ سره په تیرا ورغلل. چې جلال الدین وځپې، تیرا بې محاصره کړه، مغولو ویل چې یا به جلال الدین په لاس را کوئ او یا به د روښان د کورنۍ څوتنه راسپارئ چې بیرته وګرځو. په هغو یوڅو تنو کې چې له ناچارۍ مغولو ته وسپارل شول، یوه بې بې بسو وه له خپل زوی احداد سره. (٦٥)

بې بې بصرې

د ملک قاسم بنګش حاجي خیل لور وه او د میاروښان د زوی جلال الدین ښځه کیده، الهداد (رشید خان)، هادی داد، الائی بې بې نور خاتون او عالم خاتون د هدې بې بې بصرې له نسه دي. (٦٦)

بې بې بیګم

د میاروښان د زوی جلال الدین ښځه وه، میان داد او کریمداد د دې زامن دي. (٦٧)

---

(٦٤) مرصع، ١٨٦ او ١٨٧ مخ.
(٦٥) حالنامه، ٣٣٣، ٣٣٤ مخونه.
(٦٦) (٦٧) حالنامه، ٤٧٠ مخ (وګورئ: لسم نمبر لمنه).

بی بی پیاری

بی بی پیاری د شیخ سلیمان د انا سروانی لور وه او د لوی عارف او شاعر شیخ متی (۶۸۸ هـ ق) ښځه لیده . یوسف . زهر (ظاهر؟) ، عمر ، بهلول ، محمد او الـو د شیخ متی د همدغی ښځی زامن دی . (۶۸)

بی بی تاج

نوم یـی کرم النساء او تخلص یـی تاج ، د حاجی حیات کل لور لیده او د کوټـی د صاحبزاده عبد الحی د کورنۍ او په خټه مومند ه وه . د ایوه ادیبه ، شاعره او تاریخ پوهه میرمن وه او وایـی چی په قادریه طریقه کی شامله وه . (۶۹)

د وینا بیلګه :

د کوټـی غوث الزمان — پـه قوت کـی پهلوان
پـه بیکسو مـهربـان — مـشهور یـی تر ایران
ستا مرید خلاص له خزان — مدد وکړه ! ای سلطان
شو خبر ستا له دوران — زار شم زه ستاله دوران
د کوټی شاه مردان — کـړه نظر راباندی جان
حضرت جی زمونږه پیـره — د بی کسو د ستګیره
شرق تر غربه بی نظیره — ای آفتاب عالمګـیره
خوش الحانه خوش تقریره — مریدانو له اکـسیره
زه هم ستا یم د امنګیره — ای زما کامله پـیره
کړه نظر راباندی جـان — د کوټـی شاه مردان (۷۰)

---

(۶۸) د پټـی خزانی تعلیقات ، ۲۱۴ مخ . دلته په تعلیقاتو کی ویل شوی دی چی پیاری شپږ زامن د رُلو دل ، خوبیا دا پاس غوندی د اوونو مونه راوړی .
(۶۹) پښتنی لیکوالی او شاعرانی ، ۱۵ مخ (د تیرهیر شاعران په استناد) .
(۷۰) همدغه اثر ، ۱۶ مخ .

بی بی حوره

[illegible]

[illegible] (۷۱)

بی بی خالا

دا د شیخ عباس لور وه او د نومیالی عارف شیخ متی خور، خالا په پښین [illegible]
کی اوسیده چی له مرینی وروسته همدغلته خښه شوې هم ده (۷۲). څنګه چی
شیخ متی په ۶۲۳ هـ کال زیږیدلی او د شپږسو کلونو په عمر مړ دی، نو د بی بی خالا
د ژوند زمانه هم د دغو کلونو په شا وخوا کی ټاکل کیږی. [illegible] (۷۳)

[illegible] (۷۷)

بی بی خداونده

د مهمند لسی د مهیار زوی وګړی د وه ښځی د ولوسی نیوه مستوره لو
همه بله بی بی خداونده، خدوزی. د وګړی مهمندو بی خدلونه غالب ښځی متیونا (۷۴)
[illegible] (۷۳)

(۷۱) حیات، ۲۱۷ مخ.
(۷۲) پټه خزانه، ۲۲ مخ. د پټهی خزانی تعلیقات، ۲۴۱ مخ. هدلنالـه (۵۷)
(۷۳) حیات، ۲۱۷ مخ. [illegible] (۷۷)
(۷۷) [illegible]

بی بی خیرخاتون

د د ی میرمنی نورحال نه د ی خرگند او د ومره ښکاره ده چی د خیرالبیان یوه نسخه د د ی په سپارښتنه لیکل شوی ده ، نو د اسی بریښی چی خیرخاتونه یوه پوهه او عالمه ښځه وه او له پښتو آثارو سره یی مینه درلوده . بهارتوی د بی بی خیرخاتونی په سپارښتنه د خیرالبیان د دغی نسخی کار په ۱۰۶۱ هـ کال بشپړ کړی دی . (۷٤)

بی بی رابعه

د میرزاخان انصاری د بی بی نورخاتونی ښځی لوروه او الهام الله ته یی ورکړی وه چی د الهداد خان (رشید خان) زوی کیده ، د غه الهام الله ته بیا وروسته اورنگزیب د رشید خان خطاب ورکه . (۷۵)
بی بی رابعه د ومره نیکه ښځه وه چی د خپل وخت رابعه کنله کیده (۷٦) او د بی بی نورخاتون له وفاته وروسته ر وښا نیانو دی ته مخه وکړه او د ې به له خپلی وسی سره سم له خلکو سره مرسته کوله . (۷۷)

---

(۷٤) د پښتو ادبیاتو تاریخ د د وهم ټوک په ۳۰۳ مخکی د "بهارتوی" د نامه د وهمه برخه "طوسی اوتونی" اټکل شوې ده ، خو په حالنامه کی ې یر ځله "توئی" د یوی قبیلی نوم راوړی ، یو ځای وایی : "د رراه قبیله توئی بود ند ، عبدالکریم نام سردار قبیله توئی بود ." (حالنامه ، ۲۵۰ مخ) . کیدی شی چی د غه د ې "بهارتوئی" وي .

(۷۵) حالنامه ، ٤٦۰ مخ .

(۷٦) حالنامه ، ٤۷۵ مخ .

(۷۷) حالنامه ، ٤۷۷ مخ .

بی بی د ریا خاتون

د احداد او بی بی الائی لور کیده ، د پیرداد زوی محمد زمان ته یې ورکړی وه ، دغه پیرداد د کمال الدین زوی او د میارو ښان لمسی و. د ریا خاتونې هم د خپلې مور په شان په صورت او سیرت کې ساری نه درلود او د وه زامن یې وو ، یو قادرداد او بل مهدیداد . (۷۸)

بی بی د ور

په ښکاره د شیرخان ښکېن مور وه (۷۹) او د اسې بریښي چې دا یوه بې وې ډاره او مېړه مخې پښتنه وه او په ښځو به یې غټوغټو کسانو ته میلمستیا وې کولې . افضل خان وایي چې : " د مهابت خان په صوبه داری کښې میر یعقوب د یوان با د شاهي لښکر په تیراه په بعضې آفریدی ورکړی چې باغي یو وکړ، خان (۸۰) ئې هم چې میر یعقوب سره ئې یو ځای لخلاص وه وبالهٔ ، په تیراه په د امهم ورسره وه ، په فتح وبه فیروزی له تیراه د کوهاټ په لار کورته راغی ، بې بې د ور د شیرخان مور مهمانې کوهاټ کښې ورته کړې وه . " (۸۱)

بی بی د ویه

د ویه د شیخ سلیمان دانا سروانی لور کیده ، دا یوه بزرګه ښځه وه خلکویې زیات خوارق لیدلی وو . په تاریخ مرصع کې راغلی دی چې : " عصمت پناه بی بی د ویه

---

(۷۸) حالنامه ، ۴۷۶ مخ .
(۷۹) محشی لیکی چې مطلب " ملک میری " دی (د تاریخ مرصع نوټونه ، ۱۱۹۶ مخ).
(۸۰) مطلب خوشحال خټک دی.
(۸۱) مرصع ، ۲۸۹ مخ .

لور د شیخ سلیمان دانا خور د شیخ ملهی قتال په عبادت، ریاضت او مجاهدت کی ئی بیر لوی شان درلهٔ او د ورځی به روژه په خوله او د شپیه به په نمانځه ولاړه وه او د عابه ئی قبلیدله، د شپو بدو په باب به ئی هر څه چه په ژبه تیر شول په درنګ ساعت کښی به ښکاره شول او چرته به په عکس ئی شول، عجیبه کرامتونه تری ظاهر شوی دی." (۸۲)

دغه ته په لمنه کی ورته ګیل شوی دی: "لکه چه مونږ ګا هو په اجمالی ذکر کښی وضاحت کړی دی یی (۸۷) مومند بابا لور و دانه وه، دغه وضاحت په مخزن افغانی تاریخ خانجهانی کښی له یوه زیات ځلی شوی دی." (۸۳)

نور هم د "تاریخ مرصع" په متن او حاشیو کی څو ځایه ویل شوی دی چی د [illegible] پرانا لور، د مهلی قتال خور او د مومند نجه وه (۸۴) [illegible] غواړی [illegible] د مهلی قتال خور [illegible] دویه [illegible] "حیات افغانی" (۸۵) د "تاریخ مرصع" په شان پرو یه [illegible] سلیمان پرانا لور او د مهلی قتال خور [illegible] راوړی (۸۵) خو په "حیات افغانی" کی [illegible] قتال پر سلیمان [illegible] بلل شوی چی په دی حساب "دویه" د مهلی قتال [illegible] او مومند به راشو دی ته چی له شاه او سین غوری [illegible] (۸۶) او مومند د خر ښبون ځلورم نسل دی. شاه او سین او خر ښبون خو دیوی زمانی خلك دی، نو په دی توګه د "بی بی دویه" او "مومند" تر منځ شپږ نسله توپیر دی. پرا موضوع نوره څیړنه هم غواړی، زه دا پلټنه بل وخت ته پریږدم.

د کجرات د پاچاهی د وزیر عالم خان لودی لور [illegible] د کجرات د پاچاهی د وزیر عالم خان لودی لور وه چی مسندعالی د دولت خان لودی زوی لنا لی (۸۷) [illegible] (۸۷)

(۸۲) د تاریخ مرصع ضمیمه، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵ مخونه. (۸۳) [illegible] مخ (۸۴) مرصع، ۶۰۹، ۶۱۸ مخونه (۸۵) حیات، ۳۰۰ مخ. (۸۶) انوار شیدا [illegible] مخ. پښتانه د تاریخ په رڼا کښی، ۱۳۴۳ مخ.

بیا حی هغه مړه شوه نو خپله بله لوریسی پکښی ورکړه (٨٧) ، د دې ژوند زمانه د ٩٦٠ هـ کال شاوخوا ګڼل کیږی.

[illegible]

بی بی کرالبیګی

[illegible] خواجه یحیی تبیر له کورنۍ او ویش سروانی ښځه وه ، وایسی چی د [illegible] میرمن وه . [illegible] او د خدای په مینه کی ډوبه وه [illegible] د هغه باب د راستی د اعلیٰ [illegible] چه د خواجه یحیی له نسیو او [illegible] د خواجه ویش سروانی کور [illegible] میرمن او له خانه ورکړه وه او هر وخت [illegible] د خدای په مینه کښی ډوبه وه او اکثر به پری حال غالب و [illegible] (٨٨)

بی بی زربانو

[illegible] د تاج خان نومی ښځه کیده [illegible] د زوی جلال الدین معاصر وه [illegible] (٨٩)

بی بی زینب

[illegible] بی بی زینب د حاجی میر ویس خان لورکیده او د ایوه عالمه او فاضله ښځه وه [illegible] د ول د دینی او ادبی کتابونه یی لوستی وو . وایسی دا د ډمره ځپرکه او هوشیاره میرمن وه چی ورور به یی شاه حسین هوتک د پاچایی په چارو کی له دی سره خوښه کوله او خبره به یی منله . د ایوه پخه شاعره وه او د "ارشاد الفقراء" به نامه یی یو منظوم اثر د رلود ، د دی شعری قدرت له هغی ویرنی "مرثیی" پوره ښکاریږی چی د خپل بل ورور شاه محمود په مرینه یی لویلی دی چه به یا د ۱۰۴۰ زمانه د [illegible] د لته د بی بی زینب د پاچاهی کښی خزانی یوه [illegible]

---

(٨٧) لوړی پښتانه ، ٣١٢ مخ .

(٨٨) د تاریخ مرصع ضمیمه ، ١٣٤٥ مخ . د بی بی راستی د خوار قوپه باب وګورئ :
د تاریخ مرصع همدغه ١٣٤٥ او ١٣٤٦ مخ .

(٨٩) حالنامه ، ٢٨٠ مخ .

"بی بی زینب د حاجی میرخان علیین مکان لور ده چه له کوچنیوالی ئی پحرم کی د عصمت اوعفت لوست وکا . پسله هغه چه قرآن کریم ئی ولوست ، د احکام اسلامی او فقه کتابونه ئی هم ولوستل او د فارسی مشهور کتب ئی ضبط کړل استاد د علومو ئی ملا نور محمد غلجی د ی ، چه د یرعمر ئی مخدرا توته د حرم د رس لوستی د ی هسی روایت کا چی بی بی زینب د یره هوښیاره او پمهما توده امور وعالمه ښځه ده او د پادشاه جمجاه شاه حسین په امور وکی تدبیر کا ، او هرکله په رای صایب مشکلات د امور وحل کا ، او پادشاه د زمان ئی پخبر وعمل کا او نصایح ئی اوری دا د رشهوار د صدف عصمت ښه ښه شعرونه هم وایی او د موزونا تو او شاعرانو قدر کا ، د واوین د شعراء هرکله لولی او له مضامین شیرین ئی کام شیرین کا . عمر په عبادت د خدای او تلاوت د قرآن شریف تیروی او مخدرا توده حرم د پادشاه ته د رس او کښل اولوستل ورښی . نقل کا چه د شاه محمود جنت مکان د د مرگ حال قندهار ته را ورسید ، نود پادشاه خاندان عالیشان ټول غجن سول او مخدرا توده حرم ساندی او غلبلی کا . بی بی زینب چه واقعه د ورور د وفات واوریدله د یره غجنه سوه او په تلاوت د قرآن اولمانخه ئی تسکین وکا : د نتلی زړه . او هسی ویرنه ئی په ویرد خپل ورور مرحوم وویله ، چه زه ئی دلته را نقل کوم ، خدای تعالی د ی ټول خاندان عالیشان د پادشاه ظل الله ژوندی ولری او خوښ

مرثیه د شاه محمود جنت آشیان

PROPERTY OF ACKU 6677

بزغ سوچه ورور تیرله د نیا سونا قندهار واړه په ژړا سونا
زړه می په ویرکی مبتلا سونا چه شاه محمود له ماجلا سونا
د اروڼ جهان راته تورتم د ینا
زړه د بیلتون په تیغ کړم دینا

PROPERTY OF ACKU

هوتك غجن په دی ماتم سونا
ړپا چا هی تاج سو برهم د ینا
چه شاه محمود تیرله د نیا سونا قند هار واړه په ژړا سونا
ځوان و میړه د توری جنګ ونا
ولاړ د کام په نام و ننګ ونا
د ښمن له ده په وینو رنګ ونا
پر میدان شیر و یا پلنګ ونا .
افسوس چه مرګ د ده په خوا سونا قند هار واړه په ژړا سونا
محمود ه! نه یوازی خور ژاړی
په مرګ دی ټول کلی او کور ژاړی
خپلوان لا څه پاچا دی ور ور ژاړی
لښکر سپاه د ی پلی سپور ژاړی .
پښتون د ی ټول په واویلا سونا قند هار واړه په ژړا سونا
اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چه شاه محمود سوښن په کور عالمه
د پښتون لمر سو تیاره تور عالمه
ړا ته د ښمن به کا پیغور عالمه
چه پا چا ولاړ پښتون ګد اسونا قند هار واړه په ژړا سونا
لښکر سو چور پښتون ولاړ دی اریان
په خا ور و ځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت و تاج د ټول اصفهان
زړه ئی را سوړ سو کا خو ښی د ښمنان
وایی پښتون اوس بی پاچا سونا قند هار واړه په ژړا سونا

[illegible] آسمانه ریاندی خصمتم کاشر کند

[illegible] وهلا بومتا چقدر پښتونو پیوند

[illegible] له دښمن دی بیاز مزیهو لیکا خوریند

[illegible] شاه محمود دی کا یقبر کی بند

پرکور مو ویر شور غولنا سونا [illegible] ها روا ره په ژړا سونا

[illegible] شاه محمود شاه خه سونا؟

[illegible] پښتونو پلاهی لوری سیله خه سونا؟

[illegible] له [illegible] صفها نفتیو فیواه خه سونا؟

[illegible] پاچا چه بو محبت پنله خه سونا؟

د پښتنو پرتم فنا خلاسونا [illegible] ها روا ره په ژړا سونا

[illegible] محمود لیاپښتون کوی یا طلن ولاړی له ما؟

[illegible] تا چه تا پر خپاسوی جلا؟

[illegible] صفها ن ولی پاسته کلین لیوپلیه تا؟

[illegible] ن لاتپلو ن ته کیه چه خه کړی اعدا؟

د بنمن ولاړ بیا شاوخوا سونا [illegible] ها روا ره په ژړا سونا

[illegible] تاو ولاړ تا ته ما ن غم چه کړینه فریاد

[illegible] پښتون چه نوک د شاه محمود سو برباد

[illegible] له [illegible] ونه چه تل لبه وسپاسمن سونا [illegible]

[illegible] د [illegible] وغ بهی چنارا وړینه ئی باد

ماتم زرن لشیالد [illegible] سونا [illegible] ها روا ره په ژړا سونا

[illegible] ورو ورلا [illegible] مولا کی جنت

[illegible] پسله مرگه راحت

[illegible] له [illegible]

روح دی وه بنا د پسه لویسه ورځ د قیامت
مخ دی وه روڼ د خدای په مهر و رحمت

د خالق رحم اتل ستانسو نل له ا سما قنده ها روا ره په لوز اسو ته. اه (۹۰)
(۶۴) ه

بی بی ساره

(که چی مخالفا نو غوښتل پیر روښان له سنگ توی یا سنگ توئی (۹۱) و بـا سی
روښان له خپلو خوشنو پلویانو سره د خوابه موکړه چی ښه نه ئی وی لا وختی که دی
خانه بوذه ما ته بی بی ساره ته وار ته کړی وه، لخوا ته بیړه
د پالو ښه لیتو لو ته مستون شو (۹۲) یا مدا حی جریبی چی بی بی ساره یـوه
میره مخ ښکه وه او پا بی چی له پیر روښانه بله یدی لاس نیوی کړی و.

بی بی ستاره

(۶۵) ه

یو وخت چی ما د کابل د دار المعلمین پـه لیسه کی زده کـړه کـولـه
زما د فارسی (دری) معلم محمد حسین بهروز را ته وویل چی:
اشرف خان هجری یو پیر نا یا به د یوان شته چی احتمالاً د ده په خپل لاس
به لیکل شوی وی او ستا ته یو خاتی وا ینئی چی د ا قصیده می د خپلی لور (بی بی ستاره)
لهتپل و ما لا کبلکه
د غه د یوان خو ما لا پسته را شی چی په خپلو سترگو یـی وگورم، نو د لتـه د
بناغلی بهروز له خوا ولی ترڅو ورځو وروستو شم چی ستاره د اشرف خان هجری لور
و ملـه

(۹۰) پته خزانه، ۱۸۶، ۱۸۸، ۱۹۰، ۱۹۲ مخونه
(۹۱) د د غه بنا رگی او کا نسی گورم ترمنځ یو وه ورځ لاړ نه (حبالنامه ۹۵۸ مخ)
(۹۲) حبالنامه ۹۵۸ مخ

بی بی سلیم خاتون

د میرزا خان انصاری لوروه او الهداد خان (رشید خان) ته یې ورکړې وه. (٩٣)

بی بی سندو

د میا خیلو د مشر اعظم خان خوروه او په دامان کې اوسیده، کله چې د تیمور شاه (١١٨٦ هـ پاچا کیدل) وزیر او پوځي مشر سردار کریم خان پوپلزی له خپل لښکر سره د رابن ته ورسید او هلته یې واړول، د بی بی سندو د ښایست او ښکلا آوازه یې ترغوږ شوه، سړی یې ورولیږل خو اعظم خان ورنکړه او د همدې سندو په سر لوی جنګ ونښت، بیا اعظم خان خپله خور اسماعیل خان بلوچ ته ورکړه خو دا خبره په نور و میا خیلو بده ولګیده او د بی بی سندو په سر بیا جګړه پېښه شوه. (٩٤)

بی بی شاهزاده ګله

د. د رویش داد و (٩٥) لورکیده، د پیر روښان مریده وه او د تیرا په مستوره کې اوسیده، د پې میړه نه کاوه، د ورکزیو رخه کیده، ورکزیو جلال الدین ته وویل چې کمال خاتون د پیر روښان لور میړه وکه او دا یې نه کوي، نوري پیغلې به هم د پې ته ګوري، میړه به نه کا او له د پې به یوه پله خبره جوړه شي، په هر ډول چې کیږي باید په میړه شي. جلال، د رویش ورور وغوښت، ورته وې ویل

---

(٩٣) حالنامه، ٤٦٠ مخ.

(٩٤) خورشید، ٢٩٤ مخ.

(٩٥) د فرید خان زوی داد وچې ورور سته د رویش داد و بلل کیده، د روښان خلیفه واو د علی محمد مخلص مورنی نیکه کیده.

چی لورد ې ورکه ! هغه ځواب ورکه چی لوری د خپل نفس وکیله د ه ، زه څه زور زیاتی نشم پری کولی .

شاهزادگلی له نر او ښځو مخ پټاوه ، زیاتره به یی مخ د یوال ته اړاوه او کیناسته. یوه ورځ جلال الدین ، رحیمه چی د تیرا وه اوله د رویش سره یی اخلاص د رلود، وروغوښته چی ورشه او بی بی شهزاد گلی ته ووایه چی میړه وکا .

رحیمه ورغله ، گوری چی شاهزاد گلی قبا په سر اچولی او مرا قبه د ه ، دا ور ته کیناسته ، ټوله ورځ یی ورته تیره کړه ، خو د هغی د اسی سام پری ولویدچی د پښتنی زړه یی هم ونه کړه . رحیمه پاڅیده او بیرته جلال الدین ته راغله ، ویلی چی دا نجلۍ د میړه کولو نه د ه ، جلال الدین هم له د ې خبری لاس واخیست .

وروسته له څه مود ې چی جلال بیا له خپلو جنگیالیو سره په مستوره کی ښکته شو ، د ورکزیو مشرانو بیا جلال الدین د ې ته اړکه چی شاهزاد گله په میړه کا ، جلال ناچاره د رویش داد و وروغوښته او ورته وی ویل چی د تا لوری بارك ته ورکړه . بارك یو ښه ځوان و ، لږ وړ یر کتابونه یی لوستی وو، له کندهار یانو سره یی ناسته ولاړه د رلوده او ځانته به یی کند هاری ویلی .

په پای کی د رویش د اد و ، جلال الدین ته وویل چی نور اختیار ستادی ، خو زور زیاتی په کار نه د ی او له شرعې سره سم کار به کوې . پ یرې خبری لاندی باندی شوی ، مگر په جلال د د رویش د اد و خبرو څه اغیزه ونکړه او په ځواب کی یی ورته وویل چی زه سبا روانیږم ، ته به د ې لور بارك ته ورواده کې . بس جلال لاړ او د شاهزاد گلی وا د ه جوړ شو ، خود وا د ه په شپه چی شاهزاد گلی سر کیښود دا آواز یی د زړه په غوږو واورید :

ای جلی شاهزاد گلی مد هیچا به روزی نشی ته د شاهنشاه یی خپلی

سبا ته چی له خوبه را پاڅیده ، زړه یی ښه شو ، د لوی ښځنتن په مهربانیو

لا عقیده ، تینگه شوه ، نوکله یسی چی شا هزار گلی ته ، واده کالی ورواغوسته او
په آس یی سپره کړه ، لته یوه شوره ورویش دار او ته په لاس ورغبه ، خلوه
تنه نور هم ورسره شول او خان یسی په ناوې پسی ورورسوه ، بارک یی پسی
توره وواهه ، هیسی که او ترکی له خپلی گوزلی سره پیښوره ته لاړ ، هلته زین خان
صوبه دار ته ورغی او ورته ویی ویل اچی غواړم اکبر پاچا وگورم ، ته زما
څه لیکلی سپارښتنه وکړه ، بیا لاهوره ته اکبر ته ورغی ، اکبر زین خان په
نامه فرمان ورکړه چی په ناروین دار وخوله زور زیاتی شی گولی ، څه مخکه
له خانه تیر شوی په سرهند کی ورکړه چی آرام خپل وتن وکاږ ، بیا
بیا چی جلال الدین ملغا شو ، احمد آدم ورویش دار او ته سړی ورولیږه چی
تیر په تیر هیر په هیر ، ته خپل ځای ته ، همغه وچی ورویش له خپلی
گوزلی څخه بیرته راغی او په خپل ځای مستوره کی یی وساتل ،
څه موده وروسته احمد آدم سړی ورویش ته ورولیږه چی کند هار ته
راشی ، چی ورویش راغی او خپله بله لور ورکړی ، بیا یی خپله بله لور
ابا بکر له ورکړه او ورته ابا بکر د علی محمد مخلص پلار دی . (۹۶)

شمسم

د شیخ حسن کا لیږنوه (۹۷) . او په کیږدیز کی ایمان ته راوبنځه کړله (۹۸) شیخ حمزه لخیز د دین
نور د زین ، کمال د بلیل ، او جلال الدین بسنه پی را مرغی (۹۹) او کمال مخاخوان یی
لوړ کړه ، د ایمه متقی او لیا بیاه پیر من وه ، او ډیر چی ترلیوانو پوری ملنګ پشه
پیر او سلنا عقیده رایغلی او طریقه یسی غوره کړی ده ، او هیوا یی لیږ شوی ده (۱۰۰)

---

(۹۶) حالنامه ، له ۲۲۶ تر ۲۳۲ مخه پوری .
(۹۷) همدغه کتاب ، ۱۶۱ مخ .
(۹۸) همدغه کتاب ، ۱۶۱ مخ .
(۹۹) همدغه کتاب ، ۴۴ مخ .
(۱۰۰) همدغه کتاب ، ۱۷۰ مخ .
(۱۰۱) همدغه کتاب ، ۶۵ مخ .

بی بی شمسو د غیرت یوه ټوټه وه او خدای د وړه لوی زړه ورکړی و. چې د بنځو

(بیبو) بر زامنو شیخ عمر (او د) دولت (۱۰۲) سر ونه او د خیر د ین لاس پرې کړه او

د ې ته یې ورولیږل، د بی بی شمسو نه سترګې لمدې شوې او نه یې سر او

مخ په ځا پیرووا هه (۱۰۳) بلکه پا ځیده د خیر د ین لاس او د شیخ عمر او د دولت سر ونه

یې مچو کړه او وې ویل: "زحمت د خدای د ې وی په تا سې باندې چې ثابت قد

پاتې شوې او له خپل همته وا نو ښتې او خپل ځا نونه مو د حق په لا ره کې قربان

کړه." (۱۰۴)

بیا یې خپل مخ دښمن ته ورواړا وا او وې ویل: "زما زامن په غلا او زنا کې

نه د ې وژل شوې چې سر ونه مو پرې کړه او ما ته مو را ولیږل، زما زامن مېړنې

وو او تا سې ډیرې یې له تیغه تېر کړې او پخپله هم شهید ان شول، زه د ا ټول

د خپل خدای قضا او قدر ګڼم، که نه تا سې څه شی وې چې زما زامنو ته مو

بد کتلی وای." (۱۰۵) د غه نوم په ځینو نورو ځا ګو کې "شمسیه" د ې. (۱۰۶)

بی بی شمسو خاتون

د میاروښان د زوی جلال الدین ارتینه وه، صاحب خاتون یې د همدغې

ښځې لور ده چې د میرزا خان انصاری زوی خداداد (۱۰۶۲ هـ ق) ته یې

میوولکړلی و. (۱۰۷)

(۱۰۲) د دولت د میاروښان د بلې ښځې زوی وچې "توره ادې" بللې کېده. (حالنامه

۳۱۸ مخ).

(۱۰۳) حالنامه، ۳۱۸ مخ.

(۱۰۴)(۱۰۵) همدغه کتاب، ۳۱۷ مخ.

(۱۰۶) د پښتو ادبیاتو تاریخ، ۲ ټوک، ۲۷۲، ۲۷۳ مخونه، م د بستان مذاهب

په بنسټ.

(۱۰۷) حالنامه، ۴۷۰ مخ (وګورئ: لسم نمبر لمنه).

بی بی شیخزادی

داد خواجه یحیی کبیر له کورنیه وه او د میاد ود ا(۱۰۸) د زوی میا ترمان(۱۰۹) سخه کیده. بی بی شیخ زادی یوه په خدای مینه او پرهیزگاره میرمن تیره شوې ده، په دې باره کی د تاریخ مرصع په ضمیمه کی راغلی دی چی: "د خواجه یحیی کبیر له نسله او د میان ترمان ولد میان د ود اسید انی په نکاح کښی وه. پیره رسید لی عبادت گذاره او روژه دار وه او د دنیا په معاملو ئی وتنه نه وه. خبنتن ئی پیره نماتخنه کړه او چه په هغی حال پیر غلبه شو، نو میان ترمان بله ارتینه وکړه او له بی بی ئی پتوله، یوه ورځ میان ترمان د بی بی په خدمت کښی ناست و، ورته ئی وویل چه ترمانه زه دی ناست وینم ود ره، میان ترمان ئی له خدمته پاخید او پلار میان د ود ا لره تللی له بی بی ئی خفگان او گیله وکړله چه د اشان نامناسبه وینا ئی ز ا وکړله میان د ود ا وپوښتلو چی ترمان گوندی بله ارتینه دی کړی ده، ورو ئی وویل هو، وئی ویل بنه ونه شول، پیر بد دی وکړل چه بی د بی بی د رضا دی هسی چاروکړه، څوورځی پس ترمان هسی ناروغه شو چه د مرگ خواست ئی وکړو، هغه ورو وویل چی ترمانه له خدایه بی غوښتی دی چی سزه د ایمانه گورته لاړشی. د پلار له خدمته د بی بی په ملازمت راغی او هغی ته ئی هم وویل چه په حقله یی د عا وکړی چه خاتمه ئی په خیر شی، وئی فرمایل چه خدای تعالی به د ی ایمان روزی کړی، څوورځی پس میان ترمان په حق ورسید." (۱۱۰)

---

(۱۰۸) یوه بله نسخه: د اود (د تاریخ مرصع ضمیمه، ۱۳۴۶ مخ).
(۱۰۹) خینی نسخی: ترکان او نزمان (همدغه اثر او همدغه مخ).
(۱۱۰) همدغه اثر او همدغه مخ.

بی بی صاحبه

د کامران لوراو د شاه محمود هوتك ښځه وه ، د ا په ۱۱۷۰ ق کال په کابل کی مره شوې ده . (۱۱۱)

بی بی صورت

د ملك بستان کاکړ لور وه چې د نومیالی پښتون هیبت خان کاکړ نیکه کیده، د ایوه عالمه او د برخی څښتنه میرمن وه او خلکو یې په برخوارق لیدلی دی ، تاریخ مرصع بی بی صورت په دې ډول معرفی کوی:

"ذکر د دوران د صالحی او د زمانی د ساجدی بی بی صورت لور د ملك بستان کاکړ نیکه د میان هیبت خان چه د دغه تاریخ د لیکنی باعث دی . هر کله چه بی بی صاحبه د پوهی عمر ته ورسیده ، نو قرآن او د فقهی څو کتابونه ئی ولوستل او د شرعی مسئلو په علم کښی ئی هغه وخت مثال نه و ، د هغه وخت ارتینو په ټولی مسئلی له هغی پوښتلی ، اکثر خپلوان به ئی د غوښتو په نیت راتلل خو هر کله چه والدی شریفی به ئی لیدل چه په تلاوت او خپل شغل مشغوله ده نو د ی خبر وته ئی پام نه کړو او خپله لور ئی د چا په نامه نه کوله ، هر کله چه د خپلو خپلوانو غوښتو زور ونیو نو یوه ورځ ئی خپله مور و پوښتله چه د غه کړ د ی ښځی هره ورځ څه لره تا سو کره راځی مور ئی خبره ورښکاره کړه ، وئی فرمایل چه که بی زما له رضا مو د غه کار وکړ نو سبا د قیامت په ورځ به زما لاس او ستا سو لمن وی . نو پسته ئی مور پلار هر څوك چه به را تلل سکوت څواب به ئی ورکاوه او لکه چه له مور زیږیدلی هم هغه شان ترګوره او قدسی عالمه لاړه او هر څوك نامحرمه که به د شپی د هغوی د عبادتخانی نیت یا د آرام د ځای په خوا تیر شوی وند به شو . یوه شپه د خپلوانو یوه یوه ډله په دې

---

(۱۱۱) پښتو لیك ، ۱۶۲ مخ .

چه وګوری چه د بی بی حال احوال څه دی ، د هغی د وده کید و ځای ته
راغله او که هر څوئی مرسته وکړه د هغی پلنګ ئی چه به پری وده کید ه له نظره
پټ و ، پښیمانه او ملامته خپل کور ته وګرځل . د مورپلار د مړینی نه پس ورته
په میراث کښی بډ یرمال حال پاتی شو خو تول ئی د خدای په لاری کښی خرچ
کړو او بډ یری (یا تولی) روږی ئی د سامانی ځینو خلقو او صرافانو څخه پاتی
وی ، معامله ترحاکمانو ورسولی شوه او له یوی معاملی او یا زړه سکندری
تنګی ترلاسه ورغلی . بی بی صاحبی د سامانی د شهر ه (۱۱۲) له راوتلو ته
خپله ځایه او کوره ترسید لو تولی د خدای د پاره په فقیرانو او خوارانو
وویشلی او یوه پیسه ئی هم کور ته یونه وړه . د عبادت او ریاضت په میدان کښی ئی
د سبقت ګوی له سړیو وړی وه د هغه د ورځ خلقو به ترې د خپلو حاجتونو د پاره
مدد لاسونه ګرځول او هر ا د میندل به او تول عمر یوه کړی هم بی تلاوته بی ذکره
نه وه او بصری د رابعی د عدویی (۱) نه پس بله ارتینه د بی بی صورت په شان
صابره او صبر ته ماپه سخاوت او د خلقو په غمخوارۍ کښی بی مثال نه وه (۱۱۳)
بی بی عائشه
دا په قوم حسن خیل نه وه او د ا ملیت له اولاد نه ئی د ما عظم خان د ورلوی ګاه بزرګ
ښځه کیده د ځنکه جی شاه بورګ د احمد شاه بابا د ملګری (۱۱۴) هم پلار کښی نه
معاصر ئی (۱۱۴) انو د ماعائشی د زوند او خت هم د ده غوهکلو تو بشا و خوبه کنل کیږی .
بی بی عائشه
د ماروښان د زوی جلال الدین د مغلانی ښځی لوروا او د ایسی یوه سید
ته ورکړی وه . (۱۱۵)

---

(۱۱۲) له د ې ښکاریږی چی بی بی صورت "سامانی" ته نژدی چیری اوسید ه .
(۱۱۳) د تاریخ مرصع ضمیمه ، ۱۳۴۶ ، ۱۳۴۷ ، ۱۳۴۸ مخونه .
(۱۱۴) حیات ، ۶۶۰ مخ .
(۱۱۵) حالنامه ، ۴۷۰ مخ (وګورئ : لسم نمبر حاشیه) .

بی بی فاطمه

د میرزا خان انصاری د بی بی نورخاتونی ښځی لور وه او صاحب خان ته بی ورکړې وه. صاحب خان د شیخ علي زوی او د خدادار لمسی کیده، دغه خدادار د میاروښان کاکا و. (١١٦)

د فاطمی په باب په "حالنامه" کی راغلی دی چی: "بی بی فاطمه بصفت ساده دلی وراستگوئی موصوف است، سخاوت و همت نیز بمقدار استعداد دارد و علم لایدی را بوجه نیکو میداند و خوش قلم است." (١١٧)

بی بی خاتون

دا د میرزا خان انصاری لور وه چی د محمد کمال لمسي د وحد تعلی زوی میان داد ته یې ورکړی وه. (١١٨)

بی بی فتحه

د کالا پهار لور او د سلطان ابراهیم لودی ښځه وه. کله چی سلطان ابراهیم په پانی پت کی مغولو شهید که، بی بی فتحه ملکه د هندوستان ختیځو خواوو ته لاړه، وروسته بیا په ٩٤٢ هـ کال شیرشاه سوری یو د خدای زر او جواهرو تری واخیستل. (١١٩)

---

(١١٦) حالنامه، ٤٦٠ مخ.
(١١٧) همدغه اثر، ٤٧٤ مخ.
(١١٨) همدغه اثر، ٤٦٠ مخ.
(١١٩) همدغه اثر، ١٧٠، ٢٢٦، ٣٣٥ مخونه.

بی بی کمال خاتون

د میا روښان د بی بی شمسو ښځی لور کیده (۱۲۰) او میا روښان حی به مهمند زیو کی و، کمال خاتون یی د همدغه ځای د یوه مشر پاینده خان زوی علی خان ته ورکړې وه (۱۲۱)، میرزا خیرالله او میرزا جانی د دې زامن دي. روښان کمال خاتونه زوی بللې وه، غنیمت به چی روښانیانو ته په لاس ورغی، پنځه بسرخی به یی که یوه برخه به یی د روښان کورنۍ ته ورکوله، ځلور برخی به د وی په خپلو منځوکی وویشلی، احداد به میرزا خیرالله او میرزا جانی ته د روښان د کورنۍ له برخی بیا سمه ونډه ورکوله چی وروسته د همدی خبری په سر د الهداد خان (رشید خان) او میرزا انصاری له احداد سره ورانه شوه. (۱۲۲)

کمال خاتونی هم د مغولو له لاسه ناتارونه لیدلی دي او د مغول اکبر په امر دا له د واړو زامنو سره په لاهور کی نظربند وه (۱۲۳). جلال الدین به وخت نا وخت ابابکر (۱۲٤) هندوستان ته مر کمال خاتونی د خبر اخیستو له پاره لیږه، هلته لا میرزا خیرالله او میرزا جانی واړه وو، یو وخت کمال خاتونی ابابکر ته وویل چی که زامن می له د دې ځایه وباسی او تر جلال الدین پوری یی ورسوی خو مره به ښه وی! ابابکر ته له شپو یوه شپه موقع په لاس ورغله، د واړه هلکان یی راوویسته او جلال الدین ته یی راوستل. (۱۲۵)

---

(۱۲۰) حالنامه، ۱۷۰، ۲۲٦، ۳۳۵ مخونه.
(۱۲۱) همدغه کتاب، ۲۷٤ مخ.
(۱۲۲) همدغه کتاب، ۳۹۱، ۳۹۲ مخونه.
(۱۲۳) همدغه کتاب، ٤۲۷ مخ.
(۱۲٤) مطلب د علی محمد مخلص پلار ابابکر دی.
(۱۲۵) حالنامه، ٤۲۷ مخ.

بی بی گله

دا د پیښور په سیمه کی اوسیده ، په د پښتو علومو کی یـی لا س د رلود او یوه پـوهه میرمن وه . عبد الحلیم اثر په "تیر هیر شاعران" کی بی بی گله او نیك بخته یوه گنیـی ځکه چی د د ه په نظر د د واړو سبکو نه بیخی سره یو د ي (۱۲٦) . خو "پښتنی لیکوالی او شاعرانی" د "فرهنگ و زبان اد بیات پشتو" له مخی وا یـی چی بی بی گله او نیك بخته بیلی بیلی شاعرانی د ي، ولی چی نیك بخته د "پټـی خزانی" په استناد د لسمی پیړی د ه او بی بی گله د د ولسمی پیړی ه . (۱۲۷)

د وینا بیلگه :

ای بنده د پاك رحمانه — پا سه وقت د ی د سباح
د د یـد ار جنت جـویانه — پا سه وقت د ی د سباح
لا الـلّـه الا الـلّـه .
ذ کر د اکړه په هر ساه
د نا سوت د ملك پادشاه — پا سه وقت د ی د سباح
همت پ یر کړه په طاعت
د رود وایه په حضر ت
عمر تیر شه پـه غـفلـت — پا سه وقت د ی د سباح
رب چی پیر فضل کرم کـا
خاص په وقت د صبحدم کا
کل گنا ه به ستا عد م کـا — پا سه وقت د ی د سباح

---

(۱۲٦) پښتنی لیکوالی او شاعرانی ، ۲٦ مخ (تیر هیر شاعران ، ۲۹ مخ) .
(۱۲۷) همد غه اثر ، ۲۷ مخ .

واوره ای د آدم ځویه
سخته لار ده وړاندې ځویه
غم یې اوس لاکړي بسویه پاسه وقت دی د سباح
که امید کړی له جنته
د ښه خدای له ښه رحمته
ای د پاک رسول امته پاسه وقت دی د سباح
د حضرت په دین قایمه
په بندګی د رب دایمه
ای په درسته شپه نایمه پاسه وقت دی د سباح
چې د رب څه مخلوقات دی
جمادات که حیوانات دی
واړه سر په آدم ذات دی پاسه وقت دی د سباح
که په وقت د سحر خیزکړې
زړه د خدای په یاد وتیزکړی
شیاطین به واړه ریزکړی پاسه وقت دی د سباح
ته په وقت د سحر ګله
کلمه د توحید لوله
د اناری وهی بسلیه پاسه وقت دی د سباح
ته له خدایه ویره وکړه
د حضرت په قدم تله کړه
ناروا کارونه مه کړه پاسه وقت دی د سباح

غلیمان دی نفس شیطان دی
پټ ظاهر ستا په نقصان دی
په داغم کل مومنان دی
ستا په تن کی دی خوځیره
د اعطا له رب عزیزه
واوره ای صاحب تمیزه
دواړه غوږ ستر کی یا دیږی
خوله په نوم د حق ویږی
د رحمت باران وریږی
نفس شیطان چی د رپسی دی
د رپسی په وسوسی دی
مومنان په تلوسی دی
ای په سنگ د خوب سر کوبه
د غه چاره لیو نتوبه
ابلیس وکړه په تالوبه
پنځه وقته لمونځ ادا کړه
حق باطل ځبله جدا کړه
په زاری رب ته ژړا کړه
لمونځ له خدایه سره راز دی
ورك له میانه غیر غماز دی
په هر لوری یو آواز دی

پا سه وقت دی د سباح
پا سه وقت دی د سباح
پا سه وقت دی د سباح
پا سه وقت دی د سباح
پا سه وقت دی د سباح

هر سحر چی بیدار یږی
په زاری رب ته ژړیږی
د هغو دعا قبلیږی
پاسه وقت دی د سباح

د خاکی آدم اولاده
غفلت مه کوه نیک زاده
مه اوځه د رب له یاده
پاسه وقت دی د سباح

د اغفلت لویه ورانی ده
د دنیا چاره فانی ده
عبادت کوه ځوانی ده
پاسه وقت دی د سباح

چی ویلی پاک سرور دی
یاد ول د حق بهتر دی
له یر کار و نه ستا په سر دی
پاسه وقت دی د سباح

روح بدن چی جدا کیږی
د اساعت به ارمانیږی
که د لاسه دی څه کیږی
پاسه وقت دی د سباح

چی منکر نکر په سوال شی
بنده پیښ په لوی جنجال شی
خدای خبر چی په څه حال شی
پاسه وقت دی د سباح

د محشر په میدان پاسه
چی حاضر کړه واړه ناسه

د عمل سیری په لاسه پاسه وقت دی د سباح

نیك او بد جی حسابیږی

پلار او زوی به ویزاریږی

خپل عمل به پکار یږی پاسه وقت دی د سباح

د صراط په سر ولاړه

د گناه پیټی په غاړه

له دی غمه خلاصی غواړه پاسه وقت دی د سباح

که له خدای غواړی دیدار

تل نعیم جنت گلزار

نیك عمل کړه په تلوار پاسه وقت دی د سباح

"بی بی گله" خبر داره

له گل نهی توبه گاره

په ایمان شکر گذاره پاسه وقت دی د سباح (١٢٨)

---

(١٢٨) پښتنی لیکوالی او شاعرانی، له ٢٧ تر ٣٢ مخه پوری.

بی بی گوهره

د شیتك په اولاد ه کی د اعظم خان د زوی شاه بزرگ ښځه وه ، د د ې زامن یو پتل نومیده او بل کشمل اولونهی یې بی بی او بد ینه .(۱۲۹)

بی بی لاپو

د کټی خیلو د مشر خانزمان ارتینه کیده ، وایی د اپیره ښکلی او هوښیاره ښځه وه، په جرگو او مرکوکی به یې هم برخه اخیسته . د بی بی لاپو د ژوند زمانه د ۱۰۳۷ هـ شاوخوا ده. (۱۳۰)

بی بی مبارکه

مبارکه د ملك شاه منصور لور وه او شاه منصور د ملك احمد یوسفزی تربور کید ه. وایی چی بی بی مبارکی په پوهه او ځیرکی، عفت او پاکی کی ساری نه د رلود او یوه رښتیا نی پښتنه وه، بابر چی دا یوځل له لرې لید لی وه ، پری مین شوی و، بابر بیا سړی ورولیږل او د ځان له پاره یې وغوښته ، لومړی خو د ملك شاه منصور او ملك احمد ځواب د اوچی زمونږ او مغولو څه د ی؟ د اکار شونی نه د ی، کله چی بابر د ې خبری ته ټینگ شو ، بیا یې ورته وویل چی زمونږ له مغولو سره هډ ما ت د ی ، الغ بیگ وژلی یو(۱۳۱) د اکار نشی کیدای. خو ورو سته یې د خپل قوم خبره ومنله ، د مصلحت له مخی یې ژبه په هوورته کیښوده او مبارکه یې ورکړه. څنگه چی دا په بابر ډیره گرانه وه، نور د رباریان ډاریده چی که د د ی اولاد د وشی نو پاچا یې به د مغولو له لاسه ووزی او پښتانه به بی ونیسی نو

---

(۱۲۹) حیات ، ٦٦٠ مخ .

(۱۳۰) خورشید ، ۲۸۳ مخ .

(۱۳۱) الغ بیگ د ۸۷۰ هـ کال په شاوخوا کی د یوسفزیو مشران په کابل کی ووژل .

بی بی مبارکی ته یـی داسی دارو ورکړه چی تل شنه پاتی شوه. بابر چی په ۹۳۷ هـ کال مړ شو، د آگری په یوه باغ کی یـی خښ که، نه کاله د غلته خښ و، بیا هـمدی بی بی مبارکی د بابر تابوت له هنده کابل ته ورساوه او په هغه باغ کی یـی خښ کـه چی اوس د بابر باغ بلل کیږی. (۱۳۲)

د بی بی مبارکی ټول عمر په ډیر پت او عزت کی تیر شوی دی او د اکبر (۹۹٤ هـ پاچا کیدل) په زمانه کی وفات شوې ده (۱۳۳)، ځینی یـی نوم "شازقه" زاوړی (۱۳٤)

بی بی متو

متو د بیت نیکه لور او د شاه اوسین (شاه حسین ؟) غوری بنځه وه، غلجی او لودی د دې زامن دی، د ژوند زمانه یـی د ٤۰۰ هـ کال شاوخوا ټاکل کیږی (۱۳۵)

بی بی مراد بخته

د اپه ختیه زمنده وه او د شیخ متی د زوی شیخ یوسف بنځه کیده، نامتو مؤلف شیخ کټه (د ۷۵۰ هـ شاوخوا د ژوند زمانه) د همدغی بنځی زوی دی. (۱۳٦)

بی بی مریمه

د د ولت خان ملیزی بارکشاه زی خور وه (۱۳۷). په سدوم کی اوسیده او سید علی

---

(۱۳۲) پښتانه، ۵۳۰ مخ.
(۱۳۳) تواریخ حافظ رحمتخانی، ۱۰۳ مخ.
(۱۳٤) وګوری: د تاریخ مرصع نوټونه، ۱۱٦۹، ۱۱۷۰ مخ.
(۱۳۵) مرصع، ۵۳۵ مخ. خورشید، ۲۰۵، ۲۰٦، ۲۰۹، ۲۲٤ مخونه. خلاصه ۱۲۷، ۱۳۱، ۱۳۵، ۱۳۷ مخونه.
(۱۳٦) د پټ خزانی تعلیقات، ۲۱۵ مخ (د مخزن افغانی په روایت).
(۱۳۷) د مخزن سریزه، یا مخ. تذکرة الابرار، ۳۱ مخ. بایزید روښان، ۹۱ مخ. خو د "روښانیان" په ۱۲۱ مخ او د "پښتانه" په ٦۷۰ مخ کی د "د ولت" لور بلل شوې ده.

ترمذی یا پیر بابا (۹۱۱ هـ م) نه یې ورکړی وه او د ومره ښکاره د ه چې یو زوی لوړ خویې د رلود ل . (۱۳۸)

بی بی موند ه

د ملك قره ښځه او د نومیا لی پښتون خا ن کجو (۹۰۰ هـ) مور وه . د بی بی موندی په بار ه ئی (تو ا ریخ حا فظ رحمتخانی) د ا سی لیکی : " وا لد ه ئی(۱۳۹) عا قـــله مد بر ه صا لحه عفیفه بی بی مو ند ه نا مید ه چه د ی غو ند ی ښځه بله په افغانستا ن کښې نه وه تیر ه شو ی . " (۱٤۰)

بی بی نور خا تو ن

د میا روښا ن د زوی جلال الدین د بی بی بصر ی ښځی لور وه(۱٤۱) او د لوی عارف او ساعر میرزا خا ن انصا ری (۱۰٤۰ هـ م) ښځه کید ه ، میرزا خا ن بـه دا " نوری " بلله(۱٤۲) ، بی بی نور خا تو نه یو ه پوهه ، عز تی او لا س خلا صې میرمن و ه ، د میرزا خا ن د یوا ن یـی په یا د کړی و ، د کور د وړ و او غټو له حا له خبر ه و ه ، ټولو د ی احترا م کا و ه ، الهد ا د خا ن (رشید خا ن) ورور یـی هم د د ی قد ر کا و ه او خبر ه یـی منله(۱٤۳) . عبد ا لکریم ، عبد ا لرحمان او عبد ا لسبحا ن د بی بی نور خا تو نې زا من د ی او بی بی فا طمه او بی بی را بعه

---

(۱۳۸) با یزید ر و ښان ، ۹۱ مخ .
(۱۳۹) مطلب د خا ن کجو مور د ه .
(۱٤۰) تو ا ریخ حا فظ رحمتخا نی ، ۱٤۱ مخ .
(۱٤۱) حا لنا مه ، ۳٤٤ ، ٤۷۰ مخ .
(۱٤۲) همد غه کتا ب ، ٤٥۷ مخ .
(۱٤۳) همد غه کتاب ، ٤۷٤ مخ .

یـی لورگانې د ی . (١٤٤)

بی بی نیکبخته

د شیخ الله داد لوراود شیخ قدم ښځه وه ، لوی ولی شیخ قاسم افغان د محمد ی زوی د ې ، د ایوه عالمه او بزرگه ښځه وه او شعری قریحه پـی د رلوده. محمد هوتك په پټه خزانه کی د نیکبختی په باب د اسی را وړی:

"د اعصمت پناه اوعارفه د الله د شیخ الله داد لوروه په قوم موزی ځچه پـه اشنغر کی کورنۍ اوپلار نیکه د ممن زیو مرشد ان وه. هسی وائی کاتب الحروف محمد چه زما پلار روایت کا ، چه شیخ امام الدین خلیل غوریا خیل پخپل کـتاب "اولیای افغان" هسی کښلی د ی ؛ چه شیخ الله داد لوی ولی و او ولـورئی نیکبخته چه په حقیقت هم نیکبخته عارفه ښځه وه ، علوم د ینی ئی ولوستل او په ریاضت اوعبادت د خدا ئې عمر تیرکا . په سنه ٩٥١ هجری په حباله د نکاح شـرعی د شیخ قدم قدس الله سره راغله چه د خواجه محمد زاهد خلیل متی زیږ وی و. اوعارف د خدا ی و ، په سنه ٩٥٦ ئی له بطنه غوث الزمان قطب دوران شیخ میان قاسم افغان په بدنی کی پیدا سو اودا شیخ په معرفت د خدا ی شهرت وکا چه په هند او پښتونخوا مشهور سو. نقل کا چه شیخ امام الدین هم د د ی عرفا له اولاده د ئ ، په کتاب د اولیای افغان هسی کا ږی: چه بی بی نیکبخته چه د خدا ی عارفه اورا بعه د زمانی د ه ، یوکتاب ئی کښلی د ی چه نوم ئی د ی "ارشاد الفقراء" او په د ی کتاب ئی هسی نصیحتونه په شعر ویلی د ی چه فقراء اوعباد الله ته مفید د ی ، د اکتاب په

---

(١٤٤) حالنامه ، ١٤٤ مخ .

سنه ٩٦٩ هجری تمام سوی د ی او زما پلار ئی نسخه لید لی و ه په بنوکی ، هغه وقت چه د ی تللی و په سفر د هغه ځای د غه شعر و نه له هغه کتا به زما پلار په یاد وه چه ما د لته ځنی نقل کړ ل چه کتا ب می په ذ کر د عا رفه ئی د ور ا ن رنگین و ی .

مثنو ی په نصیحت کښی

په زړه بنا د شی ا ی مو منه ! پـه ظا هر په با طن سپـینه
ظا هـر ز هـد په ا خـلا ص کـړه په زړه ټینگ شـه له یقینه
شکر صبر پر هـر حـا ل کـړه خود نما ی مشه خود بینه
شپه و ر و ځ بـه پـه ژړا یـی که خبر شی لـه سجینه
سجین ځا ی د خـو د نما یه د بی نما زوا و بـی د ینه
له هغه ځا امـا ن را کـړی یا الله ا لـعـا لمینه ؛(١٤٥)

بی بی یا نه

بی بی یا نه(١٤٦) د شهبا زخا ن ښځه و ه او د خوشحا ل خټك مور کید ه(١٤٧) د ا په خټه ځلو زی و ه(١٤٨) او د ژ و ند وخت یـی د ١٠١٤ هـ کا ل(١٤٩) شا و خوا کنهـل کیږ ی . خو شحال په یو ه بیت کی د خپلی مور مړینه د اسی یا د وی:

---

(١٤٥) پټه خزا نه ، ١٨٢ او ١٨٤ مخ .

(١٤٦) په اصلی متن کی همد اسی د ی ، وگور ئ ؛ د مر صع نو ټو نه ، ١١٨٦ مخ ، خو په چاپ کی بی "بی بی انا" کړی . ز ما په گو مان به د غه نو م همد ا "بی بی یانه" و ی او که نه نو بنا بی چی "بی بی جا نه" به و ی .

(١٤٧) مر صع ، ٢٥٨ مخ .

(١٤٨) همد غه کتا ب ، ٢٧٣ مخ .

(١٤٩) د غه د جها نگیر د پا چا کید و کال د ی .

چه د پلار د مرگ مې تیر شو پوره قرن. د صفرۍ په میاشت و مړه زما مور (١٥٠)

پسائی

د ا په ختیخینۍ وه او د ملک اکوړی (١٥١) ښځه کیده ، طاؤس خان د د ې زوی د ی. (١٥٢)

پنجو

پنجو د ملک اکوړی ښځه کیده ، خضرخان او عبد الغفور یا غفور بیگ د د ې زامن د ی. (١٥٣)

پسی پسه

د سروانی په اولاد ه کی د یوسف زوی اسماعیل د وه ښځی د رلود ی، یوه پسی پسه یا پسی پسی چی د هد و ، استو (زی) (١٥٤) او سام مور وه ، بله ما نو د تور (زی) او مچا (زی) مور. (١٥٥)

تاج الحریر جوهر ملکه

د سلطان علاءالدین جهانسوز لور وه او د سلطان غیاث الدین غوری (٥٥٨—٥٩٩ هـ) ښځه کیده ، ښایی چی ما ه ملکه به یی د همدغی ښځی لور وی. (١٥٦)

---

(١٥٠) ارمغان خوشحال ، ٧٣٢ مخ.

(١٥١) مغول اکبر په ١٥٨٦ ع (٩٩٥ هـ) کی اکوړی ته د پیښور او اټک ترمنځ د لویی لاری ساتنه ور وسپارله (پښتانه د تاریخ په رڼا کښی ، ٧٤٨ مخ).

(١٥٢)(١٥٣) مرصع ، ٢٥٧ مخ.

(١٥٤) په تاریخ مرصع کی د یرځله د اسی شوی د ی چی د چا د زامنو نوم اخلی نو په پای کی یی (زی) هم زیاتوی ، کله بیا سړی شکمن شی چی د غه (زی) د نامه یوه برخه د ه که د (خیل) معنا لری.

(١٥٥) تاریخ خانجهانی ومخزن افغانی ، ٨٠٦ مخ. د تاریخ مرصع نوټونه، ١٣٧٢ مخ

(١٥٦) طبقات ناصری ، د ٣٢١ او ٢٢٣ مخ ترمنځ جدول ، ٣٥٧ ، ٣٦٩ مخونه.

تاج بی بی

د ملك د رویزه لور او د شیخ کبیر مشهور په بالا پیر ښځه وه ؛ شیخ امام الدین د همدغې تاج بی بی زوی د ی چې په ۱۰۲۰ هـ کال په بدنی کې تری زیږیدلی د ی. (۱۵۷)

تاج بی بی

د خوشحال ختك لور کیده ، کتابونه یې لوستي وو او پوه عابده پښتنه وه ، د اسې بریښي چې په پیغلتابه کې مړه شوې ده . خوشحال خپله د غه لور په پوځولنو و جطوکې د اسې معرفي کوي :

"د غربین په غاښې راجګړلره راغلم ، په مجرد د راتلو کښې د اشرف خان راغلهٔ په د اضمون چه منصب مې اضافه شهٔ ، وطن تری بولا ق ئې راکړ ، د اخبر چه د اشرف خان راغې خوشوقتي د هرچا پرې وشوه ، د موږ کور ونه چه د تخت په کوټ کښې وو د تخت هوا پرې مخالفه وه ، د خور مو هم څه حال نه خدمت د سلوك نه وهٔ ، اکثر تبژن شوې وو ، په تنګ وو ، مالره ئې وکښل چه مونږ له د ې ځایه وباسه د قادرخان مورلا په جد وه بیماره وه ، لکه چه اور په کلي ولګي عالم تری ووزي هسې لوی هلك تری ووتل ، تاج بی بی بیماره وه په د اوتل کښې ومړه ، په موجب د د ې د وصیت د فقیر (۱۵۸) کره وروړه شوه ، د نیا د څنګه ښځه شوه ، نیك بخته لوړې وه ، قرآن خوانه وه ، کتابونه ئې لوستي وو ، په طاعت په عبادت کښې وه حق تعالی ئې وبخښه." (۱۵۹)

---

(۱۵۷) د پښتو خزانې تعلیقات ، د قلمي مخزن افغاني او میانعیم د دیوان په ښسپ.
(۱۵۸) بنا یې مطلب فقیر جمیل بیګ د خوشحال ورور وی.
(۱۵۹) بیاض ، د تاریخ مرصع د ۳۱۵ مخ په اساس.

تاروکه

د اپه خته میره خیله وه او د ملک اکوړی ښځه کیده ، یحیی خان د دی زوی دی. (١٦٠)

تانو

د "موسی او ګلمکی" د قصی یوه پهلوانه ده چی د ولیجان خوروه ، د پ خپل کسات له غلیمه په بیره میړانه اخیستی دی، تانو یوه توریالی او ننګیالی پښتنه وه . د د پ په باب نوری خبری د ګلمکی په برخه کی ولولئ ، د لته د نښی په توګه د تانو څوناری چی د پښتو ژبی حماسی اشعار ګڼل کیږی، را اخلو:

کله چی موسی خان او ولیجان د سهیلی مقابلی ته رهی کیږی، تانو په ولیجان ناره کوی:

ولیجانه! برایسی می ، برایسی می خوب لید لی
چه په لاس می د وه باهووی، د غه یوله بله وسپلی یو ماتسی
ولیجانه! مخ راستون که، زما جانه په د یدن د ی مړه نسوم
ورځئ ورځئ په مخ مونه سه ، ولیجانه غاښانه سپاره مومله سه.

په پای کی موسی خان او ولیجان مری ، یوازی ښځی مقابلی ته پاتی کیږی ، تانو سهیلی راغواړی چی زه د ی میړه کوم ، سهیلی چی راځی تانو او د ګورنوری ښځی سهیلی ته د شپی توره او سپر په لاس ورکوی چی راځه او سریسی سره معلومه کړو، د لته تانو په سهیلی د اسی ناره کوی:

سهیلیه! سهیلیه! توره واخه ولاړ یږه!
د ښځی خیال را باندی مکړه ، سهیلیه ښځه نه یم مه شرمیږه .

په د ی توګه تانو په میړانه خپل د ښمن وژنی. (١٦١)

---

(١٦٠). مرجع ، ٢٥٧ مخ .
(١٦١). پښتانه شعراء ، ١ ټوک ، ١٤٩ مخ . ملی هنداره ، ١ ټوک ، له ٨٣ تر ١١٢ پوری.

ترکئ (ترهکئ)

د سیانی په اولادهکی د سور زوی یونس یوه لور د رلوده او وه زامن لوریی ترهکئ نومیده او زامن یی محمود او یسین. (١٦٢)

ترئ

د اپریدی زوی مایی یا مایی د ری بخی د رلودی، یوه ترئ نومیده بله فاطمه او د ربیعه زینه، میتاخیل د ترئ نبیره ده (١٦٣). د انوم په "خورشید جهان" کی "ترینه" دی. (١٦٤)

ترینه

د اپریدی د زوی مایی بخه (وگورئ: ترئ).

ترکانهی

د سنبل خان لوروه او په باجوړ کی اوسیده او له همدی امله یی باجوړی بلله، د ترکانهی په باب په هار وبهار کی د اسی راغلی دی:

"د سوات د سیمی د الانو صدرالدین تللی واود انگریزانو په پوځ کی شامل شوی وچی د خپل فعالیت په اثر د صوبدار بهادر مقام ته رسیدلی و د ډیلی په چورچپاوکی یی ډیر مال او هستی ترلاسه کړی وه د پوځ څخه یی رخصت واخیست یوه هندوستانی مسلمانه بخه یی وکړه او خپل وطن الانو ته راستون شو.

د صدرالدین د تره زوی صحبت خان چی خبر شو چی تربور یی د مال او ثروت سره راځی نو ډاره شو چی دی به په وطن کی مهم سړی شی د پوځ تنوغلو سره

---

(١٦٢) مرصع، ٦١٥ مخ. خوږه حیات، ٢٨٤ مخ او خورشید، ٢٢٤ مخ کی زوی گڼل شوی.
(١٦٣) مرصع، ٦٢١ مخ.
(١٦٤) خورشید، ٢٣٩ مخ.

یی د ده لاره ونیوله او په خوب کی یی ووا ژه بیا یی د صدرالدین ښځه له خان سره بوتله او غوښتل یی چی په زوره نکاح پری وتری، خو ښځه تری پته ولاړه خان یی هندوستان ته ورساوه او د خپل میره له پخوانی قوماندانه یی مرسته وغوښته خو هغه ورسره یوازی د پیسو مرسته وکړای شوه. صحبت خان د کلی لوی سړی شو میلی چرچی کوی او میلمستیا گانی ورکوی خو ښځه یی زړه شوی ده او غواړی چی یوه بله ځوانه ښځه وکړی نو د باجوړ د سیمی سنبل خان لور ترکانی غواړی، وا ده تیاریږی او صدرالدین له کانړو سره په ښکلوجا مو او په ځلوینبت گزه اوږده پټکی کی په هغه لور روانیږی.

د ده لومړی ښځه غواړی خان مړکړی خو یو بل فکر ورپیدا کیږی، د صدرالدین یو بل تربور د شیردل خان په نامه هم وچی د صدرالدین له مال څخه ورته څه نه وورکړی شوی، د صحبت خان ښځه له هغه سره خبری کوی او ورته وایی: - صدرالدین خوستا د ترهزوی هم واو صحبت خان د هغه په ټول مال قبضه کړی ده او ستا رضا. شیردل خان د صحبت خان لارنیسی، وژنی یی او د واده جامی یی په وینو رنگوی." (١٦٥)

یوه شاعر د ترکانی ناری سوری د اسی یادی کړی دی:

ترکانی مورته په ژړا شوه — د سینی گل می په سحر وریژید نه
ترکانی مورته په ژړا شوه — ځما راغلی ټیټ (به) بیا په بیرته ځینه
ترکانی سخرته په ژړا شوه — کاکا ځماد پیرکړو مات شو میخونه (١٦٦)

توتیا

د خوشحال خټک له یوی ځلوریزی د اسی بریښی چی د یوی ښځی نوم یی توتیا و او هغه ځلوریزه د اده:

---

(١٦٥) د پښتونخوا د شعر هار و بهار (تشریحات)، ١٠٣ او ١٠٤ مخ.
(١٦٦) همدغه کتاب، ١٩٥ مخ.

خوشحاله مه‌بنی په زوی والی ویاړه هم ځنی مهر وفا مه غواړه
هرچه زوولی د ی د توتیا له نسه ب پد رکشو په بوی دی واړه (١٦٧)

توتیا

توتیا(١٦٨) د بازید خورکیده ، په ختیه یوسفزی او د سوات وه . آدم په د رخو مین شوی وخوپلا ریسی لا نه وخبر او توتیا بی ورته وغوښته ، بازید هوکی ورته وویلی ، خوور وسته چی خبر شوچی آدم په د رخانی مین د ی ، ځواب بی ورکه چی نه ، نه بی د رکوم، اوس نو توتیا د آدم په نامه وه ، نه کول بی بدنامی وه ، نو یوه شپه له خپلو ملگرو سره ورغی ، په زوریی توتیا زاسپره کړه او کورته بی راوسته . د لته بازید لښکر برابر کړاو د آدم په لوری ورو خوځید ، سخت جنگ بی سره وکړ ، بیا خبره د روغی شوه، بیرته سره پخلا شول او توتیا د آدم ښځه شوه، میرباش د آدم د همدغی توتیا نومی ښځی زوی د ی، د "آدم د رخانی" په نقل کی د توتیا ناری هم راغلی د ی ، یوځای وایی:

خانه څه کسانه د ی وکړه پلار او مور پر تا ما بیگانه کړه
پر د رخو باندی مین سوی د توتیا مینه د ی څه لره ایله کړه (١٦٩)

تورپیکی

دا په ختیه اخکزی وه ، د ریدی خان ښځه کیده او د کند هار ویش ته نژدی د کدنی په کلی کی اوسیده. تورپیکی د خپل هیواد او خاوری د خپلواکی په لاره کی له خپل ځښتن سره په جگړو کی گډون د رلود او بیا د واړه په همدغو جگړو کی شهید ان

---

(١٦٧) ارمغان خوشحال ، ١٨٢ مخ .
(١٦٨) حیات ، ٢١٢ مخ : طوطیا .
(١٦٩) ملی هندار ه ، ٥٢ ، ٥٣ ، ٥٤ ، ٥٨ ، ٦٤ ، ٦٥ ، ٧٠ ، ٧٥ مخونه .

شوی د ی. (١٧٠)

کله چی تور پیکۍ د جګړی په ډګر کی د خپل ځښتن میرانه ګوری، نو وایی:

تر د ې تیری توری د ی جا رسم — د غلیم وینی بیوه ګرا نه مینه

په وینو رنګ تـوره د ې راوړه — راسه په سر و شو ند و ې زه د ر پاکومه (١٧١)

تـوره

په پښتو رکی د هغه مشهور ملا لور کید ه چی د ګل بشری مین عباس یا طا لب جا ن پری د یره و، د ا ښا یسته نومید ه، خو توره به بی بلله. (١٧٢)

توره ادی

توره ادې د میا روښان ښځه وه او د ولت یسی د همد غی ارتینی زوی د ی (١٧٣) د ولت د ولس کلن وچی له د لا زا کوسره په یوه جګړه کی شهید شو. (١٧٤)

تـوری

د لوانی د وه ارتینی وې، یوه سیری (١٧٥) او بله توری (١٧٦) د توری پنځه زامن وشول: مما، میا، تتور، شیخ او هو د. (١٧٧)

---

(١٧٠) په "پښتنی میرمنی" کی راغلی د ی چی تور پیکۍ تقریباً ٤٠ کاله پخوا او سیده او د هغه کال په غزا کی بی برخه د رلو ده، خو نه وایی چی کومه غزا او په کوم کال؟

(١٧١) همد غه کتاب، ٣٦، ٣٧، ٣٨ مخ (د طلوع افغان د ١٤ کال د لومړی ګڼی له مخی.)

(١٧٢) وګوری: ښا یسته.

(١٧٣) حا لنا مه، ٣١٠ مخ.

(١٧٤) همد غه کتا ب، ٤٥٣ مخ.

(١٧٥) د غه نوم د "حیات" په ٢٨٥ مخ کی، د "خورشید" په ٢٢٣ مخ کی او د "پښتانه" په ١٣٣٩ مخ کی "شیری" د ی، د "تاریخ خانجهانی و مخزن افغانی" په ٨٠٥ مخ کی "سری" د ی.

(١٧٦) پښتا نه، ١٣٣٩ مخ؛ نوری.

(١٧٧) مرصع، ٦١٦ مخ.

جاریه

د کند په اولاده کی د عمر زوی مند د وه ښځی د رلودې چی یوه یی جاریه وه(۱۷۸).

جمعیت بی بی

د غلجیو په میرزا خیلو کی د نورالدین په اولاده کی د نواب غوث محمد (۱۲٤۲ هـ م) لور وه او د هند وستان په (بهوپال) کی اوسیده. (۱۷۹)

حره جلالی

د سلطان بهاءالدین سام لور وه او د سلطان شهاب الدین غوری او سلطان غیاث الدین غوری خور گیده، د دې بله خوریې ملکه خراسان بلله، د طبقات ناصری مؤلف د ا خویندی ترد وا رو ورونو پورته گنی. حره جلالی د بامیانو د واکمن غوث الدین محمد سنځه وه او د ی د ژوند زمانه د ٥٦٠ هـ کال شا وخوا گڼل کیږی. (۱۸۰)

حضرت بی بی

د اشرف خان هجری ښځه وه او د افضل خان ختک مور، افضل خان ختک وایی:

"حضرت بی بی چه والده د مؤلف وه او نهایت سخی او په طاعت په عبادت به د الله تعالی شب و روز مشغوله وه په هر ملک هر بلاد چه څوک ملا د رویش وه همه د دی وظیفه خوار وو، ډیره فقیر د وسته وه." (۱۸۱)

د حضرت بی بی یوه ورور د افضل خان ختک ښځه وه، خو اولاد یی نه د رلود(۱۸۲). خوشحال په خپل یوه شعر کی "بی بی" یاد ه کړی ده، مگر خدا زده چی خوشحال دلته

---

(۱۷۸). حیات، ۱٥۹ مخ.

(۱۷۹). خورشید، ۲۱۱ ۰ ۲۱۲ مخ.

(۱۸۰). طبقات، ج ۱، ۳۳۸ مخ.

(۱۸۱). مرصع، ٦۰۳ مخ.

(۱۸۲) مرصع، عمدغه ٦۰۳ مخ.

همدغه حضرت بی بی یاد وی او که کومه بله بی بی؟ د هغه شعر څو بیتونه دا دی:

راشه کوره د بهرام د نفاق چر — که سنی که رافضی کهی کافر

..... — .....

د خوشحال ختک که سل زویه نمسی دی — لالائق د خانی نشته یو پسر (۱۸۳)

د مزر یو نه خالی نه وی هیڅ د رگه — خدای به ډیر پکښی پیدا کاشیر نر

د بی بی اولاد همه گید ړمید ړ دی — په افضل په معظم لگی نظر

که طالع ور سره مل شی ځان څرگند کا — بیا به هله تاریخ کا د پدر (۱۸٤)

حلیمه حافظه

په پټه خزانه کی راغلی دی چی: "حلیمه د خان علیین ملک ان خوشحال خان ختک لور وه چه د عبدالقادر خان ختک سکه خور گیده، زما پلار هسی روایت کا چه زه بنوته ولاړم، یه هغه وقت د اپښتنه ژوندی وه او د خپل پلار په ژوندئی مروجه علوم ولوستل او بیا د شیخ سعدی لاهوری رحمة الله علیه مرید ه سوه او د خپل ورور عبدالقادر خان په لاس ئی بیعت وکا، چه هغه هم د شیخ د وران خلیفه و. روایت کا چی حلیمه بی بی فاضله او عارفه ښځه ده او په سرا پرده د عصمت ناسته ده او میړه ئی نه دی کړی او د خالق عبادت کا او د خپل ورور عبدالقادر خان په گورکی نور و ښځو ته لوستل کا او قرآن عظیم ئی هم په یاد دی. زما پلار وویل چه حلیمه بی بی په پښتو ښه اشعار هم وایی او په خپل عصر سر امد اقران ده او موزونان د پښتو ئی اشعار خو ښوی، د تصوف او طریقت کتب ئی ټول لوستلی دی او هسی وایی چه مشکلات د مثنوی شریف او مکتوبات د حضرت امام ربانی قدس سره حل کوی، د حلیمی په اشعارو کی مجازی عشق نه ښکاری بلکه ټول شعر و نه ئی د حقیقت پر لاردی، او د محبوب حقیقی صفت کا، د غه یوه بدله ئی زما پلار ماته

---

(۱۸۳) د خوشحال ختک کلیات د لومړی ټوک په ٦٢ مخ کی د ابیت مقطع فرض شوی ده.

(۱۸٤) مرصع، ٤٩٩، ٥٠٠ مخونه.

وویله چه په خزانه کی د اخلوم رحمة الله علیها

غزل

د اشنای په فکر خوښه هسی شان شوم — نه پوهیږم چه ممتاز که نور جهان شوم
چه ئی کړه ستا په مینه سرفراز ه — ثنا خوانه په خورنکه د رحمان شوم
چه مجازی د ایاز ولاړی له زړه نه — سربلنده تر محمود غوندی سلطان شوم
وهرچا وته چه گورم واړه دی دی — د جمال په نندارو ئی شادمان شوم
غیر فکری له زړه نه را بهر شو — پر خلیل و پرعد و باندی یکسان شوم
حلیمی د غماز مکر زیات له حد شو — چه دی بیل له یاره نه کاپه گمان شوم"(١٨٥)

خاتمه یی

د شیتک په اولاده کی د شاه بزرگ د زوی شرافت خان لوروه، د نواب صمد خان ښځه وه او د امیر دوست محمد خان (١٢٥٠ هـ پاچا کیدل) وریند ارکید ه.(١٨٦)

خاتونه

د د ولتیار د زوی مومند (مهمند) ښځه وه، میار یا مهیار، کوکو او موسی د مومند د دغی ښځی زامن دی چی په گړه ختوزی بلل کیږی. (١٨٧)

خانو

د نازوخان لوروه او د اکوړی د زوی یحیی خان ښځه کید ه، د اپه خته

---

(١٨٥) پته خزانه، ١٨٠، ١٨٢ مخونه.
(١٨٦) حیات، ٦٦٠، ٦٦١ مخونه.
(١٨٧) مرصع، ٦٠٩ مخ. د مرصع ضمیمی، ١٣٦٥، ١٣٦٦، ١٣٦٧ مخونه. خلاصه ١١١ مخ.

بولا قه وه، شریف خان او جلال خان د همدی خانو زامن دی. کله چی ناز و خان په یوه جګړه کی اکوړي مړ که، لوربی خانو اسیره شوه. بیا یحیی خان په نکاح کړه.. (١٨٨)

ختوری

د اپریدی لمسی د مابی زوی آدم د وه ښځی د رلودی، یوه ختوری(١٨٩) او بله عائشه، حسن خیل، ژواك او د کلی د ختوریزوزات دی. (١٩٠)

خدی (خدیه)

د خښی په اولاده کی د سهیل زوی عزیز د وه ښځی کړي وې چی یوه یی خدی (خدیه) نومیده او بله ناخه، له خدی لقمان پاتی شو او له ناخه باره خیل او احمد خیل. (١٩١)

خدیجه

د میاروښان نیکه د قاضی عبد الله پلار د ری ښځی د رلودې چی یوه یی خدیجه نومیده، اسحاق او خواجه د دی زامن دی. (١٩٢)

خنجا (؟)

د میاروښان د نیکه د شیخ عبد الله د پلار د وه نوری ښځی یو عایشه وه او بله خنجا (؟). (١٩٣)

---

(١٨٨) مرصع، ٢٥٧ مخ
(١٨٩) مرصع، ٦٢١ مخ: ختوزئ.
(١٩٠) خورشید، ٢٣٩ مخ.
(١٩١) حیات، ١٧٢ مخ.
(١٩٢) حالنامه، ٣ مخ.
(١٩٣) حالنامه، ٣ مخ. دلته متن نیمګړی دی، نه ښکاری چی په عبدالله، عبدالرحمان او خداداد کی څوك د عایشی زوی دی او څوك د خنجا (؟)

خوابکانی (خوابکانی)

د ابدالی قبیلی مشرنیکه ابدال خان د وه ښځی د رلودی چی د یوی ښځی نوم بی خوابکانی و.(١٩٤)

خواره مشی

د جلات او محبوبا په نقل کی د خواره مشی نوم راغلی د ی او وایی چی د ا د محبوبا مینځه وه.(١٩٥)

خوبی

د گنډاپور یا گنډه پور د کتی خیلی بی بی امیرې ښځی لور وه او جهان خان بابر ته بی ورکړی وه، د خوبی (خوبی؟) د وه زامن وو، یو ضحاك او بل سکندر اولاد ی ته بی خوبی زی وایی.(١٩٦)

خیرخاتونه

افضل خان خټك وایی چی بهرام " ما لره د خلیل اکوړخیل مور چه خیرخاتونه نومیده په طریق د ایلچی گیری راستوله چه ته خاطر جمع لره، دا لښکر زه د تا وغلیما نوته کوم، ته قرار په ځای ناست وسه، زه هم د ده له حالـه پـه هـر دم خبر د ا روم، جاسوسان می پری پوری وو، خیرخاتونی ته می وویل چه آفرین باد د تا په ایلچی گیری، ښه په وخت راغلی." (١٩٧)

---

(١٩٤) حیات، ١١٧ مخ.
(١٩٥) د قصه خوانۍ گپ، ٨ او ٩ مخ.
(١٩٦) خورشید، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٤ مخونه. حیات، ٤٣٠ او ٤٣٢ مخ. ه د ه او
(١٩٧) مرصع، ٤٨٩ مخ.

د تی (د تیره)

کله چی پیر روښان په همغه زیوکی و، یوه ښځه یی مرید ه شوه چی د تی نومیده او خدای ښه صورت او سیرت د واړه ورکړی وو، ریاضتونه او د پیر روښان خدمتونه یی په ډیر اخلاص وکړه، د روښان تر نظره ښه ور غله، پس په نکاح یی کړه (۱۹۸). په "حالنامه" کی نه دی راغلی چی الهداد د میا روښان د کومی ښځی زوی دی، خو په "تاریخ مرصع" کی دا نوم "د نی" دی او وایی چی الهداد د همدی زوی دی. (۱۹۹)

د ختره

د میا روښان یوه مرید ه. (۲۰۰)

د رخانی

د رخانی د طاوس خان (۲۰۱) لور او د آدم خان محبوبه وه، په سوات کی اوسیده او د ژوند زمانه یی له ۹۵۰ هـ کاله (۲۰۲) را وروسته اټکل کیږی. د آدم د رخانی داستان ډیر وکسانو په نظم او نثر لیکلی دی (۲۰۳) او د غه نقل په پښتنو کی تر نورو ټولو نقلونو لوی نوم لری (۲۰٤). د د رخانی نارې نقلچیان په غونډو او مجلسونو کی په داسی ډول وایی چی زړونه ویلوی.

---

(۱۹۸) حالنامه، ۲۷٤ او ۲۹۲ مخ.
(۱۹۹) د تاریخ مرصع نوټونه، ۱۱٦۹ مخ.
(۲۰۰) حالنامه، ۸۹ مخ.
(۲۰۱) حیات، ۲۱۱ مخ؛ پیرجوگی خان.
(۲۰۲) پښتانه شعراء، ۱ ټوک، ۱۱۲ مخ.
(۲۰۳) وگوری: پښتو منظومی قصی، ۱ ټوک، له ۷ تر ۱۵ مخه پوری.
(۲۰٤) د بشپړی پیژندنی له پاره وگوری: پښتانه شعراء، ۱ ټوک، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱٤ مخونه. حیات، ۱۱۱، ۱۱۲ مخونه. آدم د رخانی (یوه څیړنه).
د صد رخان ختک د "آدم د رخانی" سریزه.

یوه ورځ د نجونو ټولی تیریده ، د آدم کومان پری راغی چی دا به د درخانی د له وی ، نو آدم د نجونو په ټولی ناره وکړه ، کله چی د درخانی د آدم ښاره واوریده ، د اسی خواب یی ورکه :

آدم خان د ریدی گل دی قلند رونجونو اینبی پسرا وربسل دی
برابر راحه آدمه د دی ټول سردار ه زه یم ټول می خپل دی

هغه وخت چی آدم د درخانی ګورته ورو او ښت او پټ پټ یی د درخانی کټ ته ځان ورورساوه ، نو چی په د رخانی یی لاس ولګید ، هغه له خوبه راویښه شوه او پوه شوه چی آدم دی :

آدم خان می نه ګڼلی د رته وایم پایوګی(٢٠٥) می وشمیرلی
په منګول نی ووهلی د واړه لاس می دی خدای وچ کاتر ځنګلی .

کله چی سهار جرګ آذان وکه ، د رخونا رې کړی :

ای زموږ چرګه کولنګه ستا په ستونی کی دی خوږسی ای بد رنګه
سبا نه وتا سبا ګه د اشاهی آدم دی کوزکه له پلنګه

هغه وخت چی پیاوړی ، آدم په غیشی وویشت او په کورکی پروت و او پیاوی د د رخانی د ودولوتګل وکه ، د رخانی دا خبر آدم ته ورولیږه :

نن زړګی زما غمجن دی چی شاهی آدم ویشتلی برسیرن دی
وآدم نن یا به سباوی د د رخو فکر خراب او پ یرکړ من دی .

د ردانه

د ردانه د ملک اکوری ښځه وه او ملک یوسف یی د همدغی ښځی زوی دی(٢٠٦).

د ری

د خبنی په اولاده کی د اتمان زوی سد و د وه ښځی د رلودی ، یوه زلی او

---

(٢٠٥) پلاویسی "د رخانی" پایا و نومی ته ورکړی وه .
(٢٠٦) مرصع ، ٢٥٧ مخ .

بله د رئ (۲۰۷)، بهزاد (۲۰۸). خضر، محمد او میر احمد د د رئ زامن د ی د وی ته په کلو ه "د ري زی" وایی.

د نئ

د میا روښان ښځه (وګورئ : د تی).

د وړه

د غوریوا لی کورنۍ په حسن خیلو کی یو ظفر خان د زوی مغل خان یوه ښځه یی د وړه بلله. (۲۰۹)

د ولتئ

د ولتئ د خوشحال د تره عالم خان یا شاه عالم ښځه وه او آصف خان یی د همدغی ښځی زوی د ی. (۲۱۰)

د هر ملکه

په غرض زی قبیله کی د واله د ین ښځه وه، اولاده یی د د هر مه خیل په نامه یا د یږی. (۲۱۱)

رابعه

د ملک عبدل مغول خیل لور وه (۲۱۲) چی ولی نعمته به یی بلله (۲۱۳)، د د لیر خان "جلال خان" (۲۱٤) او یوسف خان مور کید ه.

---

(۲۰۷) خلاصه، ۱۱۵ مخ.

(۲۰۸) د غه بهزاد د خان کجو نیکه د ی (وګورئ : تواریخ حافظ رحمتخانی، ٤۱ مخ).

(۲۰۹) حیات، ٦٥٦ مخ.

(۲۱۰) مرصع، ۲٥۷، ۲٦۰، ۲۷۲ مخونه.

(۲۱۱) خورشید، ۲۷۰ مخ. حیات، ۰۰ مخ.

(۲۱۲) د تاریخ مرصع نوټونه، ۱۱٥٥ مخ.

(۲۱۳) مرصع، ۲۲۷ مخ.

(۲۱٤) د خانجهان او اورنګزیب نومیالی امیر و او په ۱۰۲۸ هـ کی مړ د ی.

رابعه

د دې پښتنې شاعرې په باب محمد هوتك وايي چې:

"حال د دې شاعرې ماته نه دی معلوم سوی خو لږ څه چه ښکاره ده هغه هسې ده چې د اشاعره د قندهار وه او په دوران د محمد بابر پادشاه ئې ژوند کا هسې وايي چې اشعار ئې ډیر و د یوان ئې د رلود د غه یوه رباعي ماته صدیق اورفیق محمد طاهر جمریاني وویله چه زه ئې د لته په خزانه را نقل کوم

رباعي

آدم ئې مځکې وته راستون کا | په اور د غم ئې سوی لړمون کا
د وزخ ئې روغ کا پزمخ د مځکې | نوم ئې د هغه دلته بیلتون کا" (٢١٥)

رابیا

رابیا د کلابست د پاچا اسلم خان بړیڅ د وزیر لور وه او پلار یې د اسلم خان زوی فتح خان ته ورکړی وه، د وی د واړه یو په بل مین وو، د اسی مینان چې که به ان فتح خان جنګ ته هم ته، رابیا به ورسره وه. وایي کله چې فتح خان له مغولو سره د جنګ له پاره د شپیتو تنو بړیڅو ځوانانو په ملګرتیا هند ته لاړ هم رابیا ورسره وه.

د "رابیا او فتح خان" په نقل کې د رابیا له غیرته ډکې ناري راغلې دی او په دې توګه رابیا د پښتو یوه ملي شاعره ګڼله کیږي. هغه وخت چې فتح خان له خپلو ملګرو سره د هند لور ته خوځیده، مخ بې رابیا ته ورواړاوه چې ته را سره ځې او که نه؟ د لته رابیا په خپل مین نار وکړه:

که ځوړاندې د کرنګ ورځې ځوړاندې

فتح ځې د هند ولور ته د غه ګل رابیا مې ځې تر تا دوړاندې

کومه شپه فتح خان له جنګه ستړی ستومانه راغلی، په خواږه خوب ویده دی او سهار وختي له خوبه نشئ راپاڅیدای، رابیا را ځې د فتح خان سر ته د ریږدی او

---

(٢١٥) پټه خزانه، ٢٠٠ او ٢٠٦ مخ.

د اسی نا ره کوی:

سر د سره، سزه پلنگه لوړ که فتح خا نه رابیا گلی ،گلی پند ه ور ته کړه سپره سوه!

د رابیا د ژوند زمانه له زرم هجری کا له مخکی گڼل کیږی. (۲۱٦)

رابیا خروټی

د مد و لوروه او د ۱۲٤۰ هـ ش کال په شاوخوا کی کټواز ته نژدی د زواکی په کلی کی زیږیدلی ده.

په ځوانۍ کی یی له یوه ځلمی کوچی سره مینه پیدا شوه، دا پخپله مینه کی وځوریده وکړیده، وسوځیده او نتیجه یی ښکلی شعر ونه شوه:

یه اوښی اوښی د د امان اوښی څه دی د رڅیر مه په پښه نگوښی
خیالی زړگی د ی ترمهار لا ند ی لا لیه بیا چیری له ما نه تښی
یه ثوری توری کیږد یه تو ری د غرمی با د ته په پیڅول ښوری
وری د رچا پیر دی او ښان در چوندی ترما خوښه یی لالی خوگوری
یه مینی! مینی! تو د ه شه ویښی زما په صورت کښی څه شو مه وینی
پلو می وسوسر می سر تو رشو سترگی می شولی په ژړا سپینی
یه با ده! با ده! د خو راسا نه بلا د ی وا خلم څه تر د ا مانه
د پیکی بوی می د رسره یوسه نخښه می یوسه یا رته له مانه (۲۱۷)

---

(۲۱٦) پښتانه شعراء، اټوك، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲ مخونه. ملی هند اره اټوك، له ه تر ۲٦ مخه پوری. د پښتو نخوا د شعرها رو بهار په ۱۲۸ مخ کی دا نوم "رابیه" د ی.

(۲۱۷) پښتنی لیکوالی او شاعرانی، ۱۷ او ۱۸ مخ (پښتنی لیکوالی او شاعرانی دغه برخه د پښتانه شعراء له څلورم ټوکه را اخیستی د ه).

رانیئ

د خبنی په اولاد ه کی د مندی زوی یوسف پنځه زامن د رلودل: عیسی، موسی ملی، اکو، اوریا (بادی). اکو د وه ښځی د رلودی، یوه گوهره(۲۱۸) او بله رانیئ، د اکو د رانیئ ښځی د وه زامن وو، حلیم او اوتمان. (۲۱۹) خنگه چی دغه اکو د نومیالی مقتن شیخ ملی ورور دی، نو رانیئ هم د شیخ ملی معاصره گڼله کیږی.

رائی

رائی د ملک اکوړی د زوی یحیی خان ښځه وه، محمد خان او ښادی خان د دې زامن دی. (۲۲۰)

رحمتی (رحمتو)

د میاروښان یوه مریده وه. (۲۲۱)

رحیمه

د تیرا وه، میره یی سلیم نومیده، دې ته خدای زښته زیات ښایست ورکړی و. د رحیمې په باب په "حالنامه" کی راغلی دی چی: "شوهر ش سرودی نواخت ونقش را د لپسند میگفت وزنش نیز د رنقش گفتن با وی رفاقت می کرد وگاه گاهی د مجلس د رویش (۲۲۲) هر د وامده نقش میگفتند وهر د و پاک دل و پاک اعتقاد

---

(۲۱۸) دا نوم د "خلاصه" په ۱۱۷ مخ کی "کوره" دی چی د "گوهره" ورانه بڼه بریښی.
(۲۱۹) تذکرة الابرار، ۸۹ مخ. حیات، ۱۷۱ مخ.
(۲۲۰) مرصع، ۲۵۷ مخ.
(۲۲۱) حالنامه، ۸۰ مخ.
(۲۲۲) مطلب د میاروښان خلیفه د رویش د ادو دی.

بو د ند . (٢٢٣)

رضیه سلطانه

د شمس الدین التمش لوړ وه چی نسب یی د غور پښتنو پا چا یانو ته رسید ه. په کال ٦٣٣ هـ چی شمس الدین التمش په ډیلی کی مړ شو ، زوی یی رکن الدین فیروز شاه په تخت کینا ست ، خو د ی وړ وکی واو هیوا د یی نشو ا د ا ره کولای ، پښتنو امرا وو دی هیسته که او په ځا ی یی په ٦٣٤ هـ کال رضیه سلطانه پا چا شوه، دا یوه پوهه او عا لمه وا کمنه وه او د ملك چا رې یی په ډیره ښه توګه سر ته رسولی رضیه سلطا نه په کال ٦٣٨ هـ مړه شوی د ه. (٢٢٤)

روښانی

(وګورئ: بسی خلیله).

زخـه

د ا پریدی د لمسی ما یی د وه ښځی وې ، یوه میمونه اوبله زخـه ، د زخی اولاد ته زخه خیل وایـی . (٢٢٥)

---

(٢٢٣) حا لنا مه ، ٢٢٦ مخ .

(٢٢٤) طبقات ، ا ټوك، له ٤٥١ تر ٤٦٤ مخه پوری ، ج ٢ ، ٦، ١٣، ١٤، ١٧، ٢١، ٢٤، ٢٥، ٣٠، ٣٦، ٤١، ٤٦، ٥١، ١٦٢ مخونه. پښتنی میرمنی ، ١٦٠، ١٦١، ١٦٢ مخونه.

(٢٢٥) خورشید ، ٢٣٩ مخ . مرصع ، ٦٢١ مخ . پښتا نه ، ١٣٥٨ مخ .

زر بخته

د میان خان کمانگر لور وه او په سوات کی د کمانگرو په کلی اوسیده ، کله چی آدم د میان خان په کورکی واوهسی د پله غلطو لو له پاره یی له میان خانه پوښتنه وکړه چی خنگه لیندۍ یی د پ جوړه کړی د ه که نه؟ او زر بختی د د وی سوال ځواب وا وریده ، نو یی ناره وکړه:

خانه آدم خانه نه پوهیږي د غه زما بابا نا د انه
ستاد زړه لینده د رخو ده د رته وایم چه یی نوم په د رست جهانه(٢٢٦)

زرغونه

زرغونه د ملا د ین محمد کاکړ لور وه، د سعد الله خان نورزی ښځه کیده او د کندهار په پنجوایی کی یی ژوند کاوه. زرغونی د خپل وخت مروج علوم زده کړی وو او د اشعارو کتابونه یی لوستی وو، د پ د سعدی بوستان په پښتو نظم کړی وو چی نوم یی و "بوستان د پښتو" او د ی کتاب کاریی په ٩٠٣ هـ پای ته رسولی و. وایی چی زرغونی د یزښه خط د رلود او خپل شعرونه اوغزلونه به یی په خورا ښه خط لیکل.

حکایت له بوستان د پښتو

اوریدلی می قصه د ه چه له شا تو هم خوږه د ه
د اختر په ورځ سهار بایزید چه و رویدار
له حمامه را وتلی په کوڅه کښی تیریدلی
ایری خاوری چاله بامه را چپه کړلی نا پامه
مخ اوسرئی سوککړ په ایرو په خاورو خړ
بایزید په شکر کښو سو د خپل مخ په پاکید وسو

---

(٢٢٦) ملی هند اره ، ٢ توک ، ٦٥ مخ.

چه زه ور یم د بل اور　　چه په اورکی سم نسکور
له ایرو به څه پد وړمه　　یا به لږ شکوه کومه
هو پوهانو خان ایږی کړ　　له لوینی خان پری کړ
څوك چه خانته کوری تل　　خدای ته نسی کړای کتل
لویی تل په گفتار نده　　لوخبره پکار نده
تواضع به دی سر لوړ کا　　تکبر به دی تل څوړ کا (۲۲۷)

زرغونه ادی

زرغونه په ختیه اتکزی وه، د زمری خان ښځه کیده، د ریدی خان مور وه او د کندهار دکدنی په گلی کی یی ژوند کاوه. زرغونی، زوی یی ریدی خان او نږدوریی تور پیکړ تولو د خپل وخت د آزادی په جگړه کی (۲۲۸) گډون د رلود. کله چی ریدی خان غزا ته روانیده، زرغونه هم کورپاتی نشوه:

توله به څود جنگ میدان ته　　نه چه پیغور د کوم غلیم را پاته شینه

د جگړی په ډگر کی زرغونی ادی ویلی دی:

تورئ چه نکړئ نو به څه کړئ　　چه موشید ی د پښتنی رود لی د ینه (۲۲۹)

زرغونه انا

زرغونه انا د احمد شاه بابا مور کیده او په ختیه الکوزی وه، دا د نیکو او لوړو افکارو خاوند وه او په سلطنتی چارو کی به یی احمد شاه بابا ته مشوره ورکوله او پاچا یی خبره منله. وایی کله چی ستر واکمن احمد شاه بابا (۲۳۰) د کندهار له نوی ښاره د یوالونه را تاوول او خند قونه یی ایستل، د پی ورته وویل:

---

(۲۲۷) پټه خزانه، ۱۰٤، ۱۰۵، ۱۰٦ مخونه.
(۲۲۸) د ۳٦ مخ لومړی نمبر خاشیه ولولئ.
(۲۲۹) پښتنی میرمنی، ٦۷، ٦۸ مخونه (د طلوع افغان د ۱٤ کال د لومړی گڼی له مخی).
(۲۳۰) احمد شاه بابا په ۱۱٦۰ هـ کال پاچا شوی دی.

"زویه! دا خبره تینګه په غوږکی ونیسه چه پښتون هیڅکله د خاور و د یوالوته پناه نه وری او نه په خندق خان له غلیمه خوندی کوی ، پښتون د خدای په مرسته او په خپل وچ موټ خان او وطن ساتی ، په دی د یوالونو زه اوته او د ښار د ننه اوسید ونکی شاید مد افعه سی ، د ښار د باندی هم زموږ کام سته ، ته باید د ومری انتظار ونه باسی چه د ښمن ترپنا ره را ورسیږی." (۲۳۱)

د زرغونی انا زیارت د ارغنداو د سیند په غاړه د کوهك په کلی کی دی.

زکیه

د لودی زوی نیازی د ری ښځی د رلودی، په د پووکی یوه زکیه نومیده او په ختیه پړانګو وه، د نیازی جمال نومی زوی له همدغی ښځی دی.(۲۳۲)

زلنو

په ختیه یوسفزی وه او د لوی روحانی او مؤلف شیخ کټه(۲۳۳) ښځه کیده ، ا براهیم ملك او پاجی یا باجی یی زامن دی، د شیخ کټه بله ښځه هم زلونومیده(۲۳٤).

زلومغد ورزی

دا هم د ستر ولی اولیکوال شیخ کټه ښځه کیده او د دی پنځه زامن وو: سلطان ثابت ، حاجی ، سلیمان، مهی . (۲۳۵)

زلئ

د خبنی په اولاد ه کی د اتمان زوی مند و د وه ښځی د رلودی یوه د ری

---

(۲۳۱) د کند هار مشاهیر ، ۱٤۳ او ۱٤٤ مخ .
(۲۳۲) حیات ، ۲۸٦ مخ .
(۲۳۳) د پټی خزانی تعلیقات ، ۲۱۵ مخ (د مخزن افغانی له مخی) .
(۲۳٤) د شیخ کټه د ژوند زمانه د ۷۵۰ هـ شاوخوا د ه.
(۲۳۵) د پټی خزانی تعلیقات ، ۲۱۵ مخ .

اوبله زلۍ ، اما او عمر د زلۍ زامن د ی . د وی ته په ګوه زلوزی وایی.(٢٣٦)

زلیخا

د میا روښان د زوی نورالدین ښځه او د میرزا خان انصاری موروه . کله چی جلال‌الدین په تیرا کی و د مغول اکبر امراء آصف‌خان ، قاسم‌خان میر بحر او څه نور له لوی لښکر سره پری ورغلل او تیرا یې محاصره کړه ، که څه هم اپریدی او ورکزی تکړه او میړنی وو ، خوڅنګه چی د ژوند اړتیا وې لکه ماڼګه ، رخت، سابون له نوز وځایونو ، نه ورته رارسیدل ، نو سخت په تنګ شول . مغولو ویل چی یا جلال‌الدین په لاس راکړئ یا هغه له دی ځایه وباسئ او د کورنۍ یو څو کسه یی مونږته وسپاری چی بیرته وګرځو . ورکزی او اپریدی کیناسته ، سره جوړه یی کړه چی احد او به له خپلی مور یی بی بسی سره او د میرزا خان انصاری مور زلیخا به مغولو ته وسپارو او همدا سی یی هم وکړه . (٢٣٧)

جلال‌الدین له خپلی نوری کورنۍ سره ځان باجوړ ته ورساوه ، هلته یی خور کمال خاتون او یو بل خپل د محمد کمال زوی وحد تعلی و . جلال‌الدین کهول په باجوړ کی وحد تعلی ته پریښود او پخپله له یوی ډلی ملګرو سره د کابل له لاری مخ په بلخ وخوځید او غوښتل یی چی له عبدالله خان ازبکه مرسته وغواړی ، بیرته یی شمسو د جلال‌الدین کور په باجوړ په امن کی نه لیده او پاڅیدل د وزیرو قبیلی ته ورغلل ، د اخای هم بی بی شمسو ته امن وامان نه ښکاریده ، الهدادخان (رشید خان) او د هغه مور بی بی بصری(٢٣٨)او میرزا خان انصاری یی له ځان سره کړه

---

(٢٣٦) خلاصه ، ١١٥ مخ .

(٢٣٧) حالنامه ، ٣٣٣ ، ٣٣٤ مخ .

(٢٣٨) د جلال‌الدین ښځه .

اومخ په قند هار وخوځيده .

يوسړی و دادك نوميده ، د روښان د کورنۍ اراد تمن و ، مخ ئی شو دوی يې قند هار ته ورسول او هلته د علی محمد مخلص د نيکه کره د يره شوه ، د وی تر هغو پورې هلته وو څو جلال الدين بيرته له بلخه راغی . (٢٣٩)

خو په "روښانيان د مغلو تاريخيان" کی د ميرزا خان انصاری د مورنوم شمو يې راغلی او وايی چی دا قند هار ته لاړه او د علی محمد مخلص د نيکه کره يې واړول (٢٤٠)

زليخا

د يعقوب نومی لور کيده ، د ميا روښان مريده وه . (٢٤١)

زينه

د اپريدی زوی مايی د ری ارتينی د رلودی ، يوه تورئ يا تريه . له فاطمه او د ريمه زينه ، د زينی بيا د ری زامن وو : ميرملی ، اولی ، اکا . (٢٤٢)

سايره

د ميا روښان يوه مريده وه . (٢٤٣)

سباکه

سباکه د خټک ښځه کيده ، دا يوه په ځان باندی ، غښتلی او هوښياره ښځه وه

---

(٢٣٩) حالنامه ، ٣٣٥ مخ .
(٢٤٠) روښانيان ، ٤٧ مخ .
(٢٤١) حالنامه ، ٨٩ مخ .
(٢٤٢) مرصع ، ٦٢١ مخ .
(٢٤٣) حالنامه ، ٩٥ او ٩٦ مخ .

تورمان او بولاق د دی زامن دی. (۲۴۴)
په "تاریخ مرصع" کی بل ځای راغلی دی چی د ختك د وراره، اپریدی د زوی مایی د فاطمی ښځی اولاد ده آدم خیل دی، بیا همدغلته وایی چی د آدم خیلو مور سبکه نومیده. (۲۴۵)
دغه موضوع نوره څیړنه غواړی او ما د لته سبکه بیله نه ده نیولی.

سپینه

سپینه د نورمحمد خان الکوزی لوروه او د وزیر یارمحمد خان الکوزی د حکومت په وخت کی د هرات په شاوخوا کی اوسیده. په ۱۲۵۵ هـ کال چی ایرانیانو هرات کلا بند که او پښتنو په میړانه مقابله وزسره کوله، دا ژوندی روه او د پښتنو د توری او ننګیالیتوب په ستاینه کی یی شعرونه ویلی دی چی یو څو بیتونه یی د لته راوړم:

غلیم په ښهر بیا هجوم راوړی
مخ تې ولاړ دی یارمحمد پیاوړی
زموږ پښتانه لکه زمری جنګیږ:ی
ولی د وینو پرحصار بهیږ:ی
هرات په وینو د پښتون شوکلرنګ
پښتون زخمی دی د غلیم په خدنګ
یارمحمد (۲۴۶) وایی پښتنو زما زمرو
تولـه راووزئ وسله دار له کورو
پرغلیم وکړئ یو هجوم کړندی
هرات له لاسه په ژوندون مه باسی
دا زموږ کور زموږ وطن د ینه
دا زموږ تا تویی زموږ مأمن د ینه
کفن په غاړه دا وطن وساتئ
زموږ د پلرو ښکلی مدفن وساتئ
د لته پراته د ننګیالی نیکه ګان
د لته بهیږ:ی وینی تل د افغان
هرات زموږ د ی زموږ کور د ینه
زموږ نغری د ی زموږ ګور د ینه

---

(۲۴۴) مرصع، ۶۲۱ مخ.
(۲۴۵) همدغه اثر او همدغه مخ.
(۲۴۶) په دی جګړو کی د پښتنو یو مشر یارمحمد خان الکوزی و.

د ښمن راغلی تر د یوا له د کـــور ولا ر شئ د ادی د پښتون لوی پیغور

کامران(۲٤۷) ناری کړ ی چه پښتو نه قامه تو ر ه راباسه مر ه په ننگه نـــا مـــه

مه بایله ځان ا وسه ولا ړ پـه حـصا ر د پښتانه په ننگه ځان کړ ه ایـــثا ر

بو یه غیر ت چه مو نا موس خو ند ی سی نو م د پښتو ن نوم د اولس خو ند ی سی

ځلمو چه واور ید ی نار ی غـلـبـلی له یار ـ صـحـمد او کـا مـر انه دلی

له کلا ووا تـه زمـر یانو پـه تـخـیر پر د ښمنانو بی ئی جو ر کر لتپیر(۲٤۸)

ستا ر ه

د طا وس خان (۲٤۹) ښځه وه ، د آدم خان د شهیر" د رخانی" مور کیده او پـه سوا ت کی اوسید ه. د غه مطلب صد ر خوشحال د (آدم د ر خانی) په منظوم د استان کی را وړی د ی:

بـا ز د ر ی ځـکه ننـو میزی چه تر ی بازی پید ا کیزی

بـلکه حـو ر ی پـکی جـو نه بـا ز د ر ی د ی جنتو نه

په کښینی باز د ره (۲۵۰) کښی د ر خانی وه ستا ر ه کسی

د ستا ر ی میر من پـیدا و ه په ښا ئست کښی بی همتا و ه (۲۵۱)

سر د ا ر ی بی

د غلجیو د میر زا خیلو په پښه او د نورالد ین په اولا ده کی د نواب غوث محمـد

---

(۲٤۷) کامر ان سد و زی په د ی جگړ و کی د پښتنو یو بل مشر و.

(۲٤۸) پښتانه شعرا ، ۲ ټوک ، ٤۳۸ او ٤٤۲ مخ .

(۲٤۹) وگو ر ئ : ۲۰۱ نمبر لمنه.

(۲۵۰) بر ه باز د ره او کو زه باز د ره د وا ړه کلی نن هم د مو ر ی د غر ه په لمنه کښی پـه تنگه د ر ه کښی آ باد د ی ، د د ی بیان مطا بق د ر خانی د کو زی با ز د ر ی و ه (د آدم د ر خانی د ۱٤۵ مخ حا شیه) .

(۲۵۱) آدم د ر خانی ، ۱٤۵ مخ .

(۱۲۰۲ هـ م) لوروه او د هند وستان په بهوپال کی اوسیده. (۲۵۲)

سردار بیگم

د سرزاخیلو د نورالدین په اولاده کی د نواب غوث محمد لور وه او په بهوپال کی اوسیده (۲۵۳).

سرور سلطان

د نوی ناب شیر دل خان بارکزی لور کیده، په ۱۲۹٤ هـ کال زیږیدلی او په پنځلس کلنی کی یی له امیر حبیب الله خان سره واده وکړه، اعلیحضرت امان الله خان ددی رزوی دی. (۲۵٤)

سحتوه

(وګوری: سنجره).

سنجره

د روایا تو له مخی کوم سړی و سید اسحاق (۲۵۵) نومیده، د اوش (۲۵٦) له ښاره د وطن شو او کسی غره ته راغی، څنګه چی د غه سړی د ښو خویونو څښتن وو، یوه

---

(۲۵۲) خورشید، ۲۱۱ او ۲۱۳ مخ.

(۲۵۳) همدغه اثر او همدغه مخونه.

(۲۵٤) پینس لیک، ۲۱۲ مخ.

(۲۵۵) د پښتنو د انسابو او کلتور په څیړنه کی پښتنی روایات ډیر ارزښت لری او په دی برخه کی له پښتنی روایاتو کار اخیستل ضروری دی، کله به د ځینو شخصیتونو د وخت او زمانی په باب سړی په زغرده حکم ونشی کړی، خو د دغو وګړو د پیدا وجود کی څه شك نشته او دا ډیری روایات په حقایقو او واقعیتونو ولاړ دی. په دی منځ منځ کی بیا کله راویانو او لیکونکو هم لاس وهلی، څه یی له ځانه پری زیات کړی، څه یی تری غورځولی او څه یی اړولی دی. دلته په غالب ګومان چی د کوم شیرانی لور به سنجره یا سنجته یا سنجتی یا شیخی یا شاه بخته یا شجنی نومیده او څه نقل به یی تیر شوی وی، خو دا چی اسحاق نومی کوم سید دی د بغداد له شاوخوا د کسی غره ته راغلی وی او د یوه شیرانی لور د ډی کړی وی، دا ما ته له احتمالا تو لری بریښی.

(۲۵٦) د اوش په باب وګورئ: د پښتو ادبیاتو تاریخ، ۲ ټوک، ۱٤۸ او ۱٤۹ مخ.

شیرانی خپله لور سنجره ورکړه ، زوی یی چې پیدا شو، ابی سعید یی نوم پرې کېښود(۲۵۷) . د غه نوم په بیلو بیلو منابعو کې د سنجتی(۲۵۸) شیخی(۲۵۹) شاه بختی(۲۶۰) او شجنی (۲۶۱) په بڼه کې راغلی دی .

سید بیګم

د رامپور په روئسا ووکې د نواب معن الدین (بهنبو) لور وه.(۲۶۲)

سیرئ

(وګورئ : شیرئ)

شابینه

(وګورئ: بهور د ګلمکې خور) .

شاپانو

شاپانو د بکوا وه او د خپل تره زوی علیبیک ته یی ورکړی وه، د دوی د واړو له ورکینی یوله بل سره مینه پیدا شوه او چې لوییدل بیا پاخه مینان وو . د شاپانو پلار مړ شو او موریی له علیبیګه ولورغوښت، د ه بنه وانګیر له چې څه پیسې لرم ، هند ته به لاړشم، ګټه به وکم ، بیرته به راشم . کاروان برابر شو ، علیبیګ مخ په هندوستان ورسره وخوځید او په د کن یی واړول .

دلته په وطن کې کوم سیټ د ی معصوم خان بلل کیږی ، چیری یی شاپانو لید لی او

---

(۲۵۷) مرصع ، ۶۲۲ مخ .

(۲۵۸) د تاریخ مرصع نوټونه ، ۱۳۱٤ مخ .(د. یدوارن ، حصه ۲ ، مخ. ۵۵ په بنسټ) .

(۲۵۹) په ځینو منابعو کې یی پلار سنجر بلل شوی او د اشیخی(وګورئ د مرصع نوټونه ۱۳۱٤مخ)

(۲۶۰) خورشید ، ۲۷٤ مخ .

(۲۶۱) حیات ، ٤۲٤ مخ .

(۲۶۲) خورشید ، ۱۸۹ مخ .

پوی مین شوی دی، او معصوم خپلی هلی ځلی کوی چی شاپانو د ځان تا، خو شاپانو یی په دې پنه هغه غولوی چی گوندی په دی منځ کی علیبیگ راشی. شاپانو کوم ملنگ پیداکه، پیرخه یی ورته ومنل او لیک یی ورکه چی ز ا به علیبیگ ته رسوی په لیک کی یی داسی ویلی و:

په علیبیگ پسی به واستوم حالونه که په دې میاشت کی رانغلی
معصوم خان دې په باغ کښیستل مالونه
په علیبیگ پسی به واستوم چیتی که په دې میاشت کی رانغلی
تور د کن لره به د رسمه بندی

ملنگ د کن ته ورغی او د شاپانو احوال یی ورو ورو، علیبیگ بس وطن ته د خوځیدو په تیاری کی شو.

دلته معصوم خان د واړه پښی په یوه موزه کی کړی چی "که این کی که پین کی د ا پتی به شین کی" هر و مرو به ماکوې. بله چاره نه وه، وا د ه جوړ شو او شاپانو معصوم وا د ه کړه. شاپانو لامخکی له مخی له ځانه سره غوټه کړی وه چی یی مرکه له معصومه نه خلاصیږم، نو د وا د ه په ړومبی شپه یی یوه ښه تیره توره په کوټه کی له ځانه سره پټه کړی وه، کله چی پخه شومه شوه او معصوم کوټی ته سرور ننویست شاپانو په توره وواهه او د وه خیاری یی که. د خدای کارونه د ی د همدغی شپی په سهار علیبیگ راورسید، د معصوم مړی یی په کومه خار خوړی مار خوړ غد کی وماتوه او د وی د واړه سره یوځای شول. (٢٦٣)

شا ترینه

یو پاچا (٢٦٤) و د وه ښځی یی وې، یوی ښځی یی ا ووه زامن د رلود ه او بلی یو چی خشکیار (خیشکیار؟) نومید ه او په پاچا هم گران و. د پاچا له مړینی وروسته د

---

(٢٦٣) ملی هند اره، ٢ ټوک، له ٦٥ تر ٧٧ مخه پوری.
(٢٦٤) هغه مهال به هر لوی خان پاچا غوندی و، ښایی دلته مطلب کوم خان وی.

هغه له وصیت سره سم خشکیار په تخت کیناست ، خوورونوبی پریکړه وکړه چی ژوندی به یی نه پریږدو . خشکیار چی د ورونو په نیت پوه شو ، نوموریی خبره کړه چی ورونه به یی یوه ورځ نه یوه ورځ ووژنی ، بنه به د اوی چی تخت وتاج بدوی ته پریږدم او خپلی سترگی الونیا کم ، موریی هم خوښه ورکړه ، خپل آس او د پلار توره یی واخیسته او له کوره رهی شو ، ته ته د آدم خان (د د رخانی مین) په وطن ور برابر شو او له آدم خان سره یی آشنایی او ورورۍ شوه .

خشکیار یوه شپه شاترینه په خوب ولیده ، د ښایست آواز ه خویی لا پخوا اوریدلی وه نه لیدلی نه کتلی پری مین شو . شاترینه هم د یوه غټ ترین لوروه او پوره نوم یسی د رلود . وروسته له دی د خشکیار رنگ او بڼه په ژیړید وشوه او کهیده ، آدم کلك ونیوچی ولی داسی ژیړ پیړ یې ؟ د ه په شاترینی د مینید ونقل ورته وکه ، آدم ویل څه زه د رسره څم چی رایی ولو ، خشکیار ویل نه ، زه یوازی ورځم ، بس په آس یی پښه واړوله ، مزلونه مزلونه برابر ورغی د شاترینی ځای او کلی ته او هلته د یوی بوډۍ کره د یره شو او بیایی د همدی بوډۍ په لاس شاترینی ته احوال ورکه چی د رباندی مین یم ، څنگه کوې ؟ .

خبره یی داسی سره جوړه کړه چی خشکیار به د ملنگ په کالیوکی د شاترینی د روازی ته ورځی او دیدن به یی سره کیږی ، چی ملنگ خشکیار وره ته ورغی ، شاترینه د خیر په پلمه ورغله ، د مینو دیدن دی ، چی هر څه یی ترمنځ رد وبدل شوي وي شوي به وي ، خو شاترینی ورته ویل چی همدانن ده او سیامی کرم . خان نومی ته ورود وی . خبره داسی شوه چی شاترینه به سبا د خپل بابا اوانی د زیارت په پلمه د کلا شاته اوړی ، خشکیار به ملا تړلی ولاړ وی ، ورسره سپریږی به اوځی به په خپله مخه .

سباته له هغی خوا د کرم خان ورابانی راروان دي او د یې د لته د ولاد ه کالی اغوستی ، خان یی جوړ کړی دی ، پلار ته ورنژدی شوه چی پردي کورته څم

خدازده چی بیابه څه پیښیږی ، ښه به داوي چی یوځل په ولاړو پښو د خپل بابا او انې زیارت ته ورسم ، پلاربی ومنله ، د اله هېڅولو او مینځو سره د کلا شا ته وا وښته ، هلته د کور له څنګه بوټی موټی ولاړ دي ، هاربی پکی ونښت یابی لاسي پکی ونښلا وه ، مرغلری بی دانه وانه شوې ، مینځی او هېڅولی بی د مرغلرو په راټولولو لګیا شوی او داله خشکیار سره په آس سپره شوه ، خشکیار آس ته پونده ورکړه ، څه چی ځې . یوی مینځی سر را پورته که ، کوری چی شاترینه د خشکیار شاته سپره ده او آس باد غوندی الوزی ، مینځی د شاترینی پلار او کرم خان خبر کړه ، کرم خان چاته ونه کاته ، توره بی راوا خیسته ، په آس بی پښه واړوله او په زرخوا ریو بی ځان ورورساوه او خشکیار بی په لاره کی گیر که . دلته خشکیار او کرم له آسونو کوز شوه شاترینه یوی خوا ته گوښه کیناسته او د وی د واړو توری سره وویستی او جنګ ونښت ، د سپینو توروخرې شو ، د ی هغه وهه او هغه د ی وهه ، خو چی د ابل وار خشکیار توره ورو واچوله ، کرم خان په ځکه پړاخ ولویداوغوږ بی هم ونه ښورا وه . شاترینه بیا د خشکیار ترشا په آس سپره شوه او مخ په آدم ورو خوځیدل هله هله ځی ځی د آدم ځای ته ورورسیدل او آدم ته بی گرد نقل تیر که .

هلته د کرم خان تر برو دا سپکاوی نه شو زغملی چی ورکړی ښځه د ې په رڼا ورځ څوک ځنی بوزی ، بس لښکر بی برابر که ، توري موري بی سره را وا خیستی او چی هر څنګه کید ه ځان بی د آدم خان سیمی ته را ورسلوه او له کوټکی بی راتا وشول دلته خشکیار ستړی ستومانه پر یوتلی او په خوا ږه خوب ویده د ی ، داسی چی د دنیا په حال نه د ی خبر ، آدم خان د ی را ویښ نه که ، پخپله بی له ملگرو سره توری چړی را وا خیستی او په د ښمن بی تورغوبل جوړ که ، داسی بی په توروچړو ووهل چی توبی بی پړی وویستی ، څوک چی مړه وو مړه وو او څوک چی ژوندی وو سپیره څټونه او څوړند غوږونه بیرته وتښتیدل .

د خشکیار او شاترینی په ستره (داستان) کی د شاترینی ناري هم راغلی دی، کله چی شاترینه د خشکیار ترشا په آس سپره شوه، نو په خشکیار یی داسی ناره وکړه:

خشکیاره ته چه زما په غیږ کښی ریږدی — که لښکر د کرم راغی
خشکیاره ته به تر پلی ما بسه پرېږدی — ارمان دی ارمان (۲٦٥)

وایی چی خشکیار او شاترینه د کند هار د سیمو و او خنګه چی په ښکاره له آدم خان سره په یوه زمانه کی اوسیده، نو د ژوند نیټه یی له ۹۵۰ هـ را په دی خوا اټکل کیږی.

شارقه

(وګوری: بی بی مبارکه)

شاه بانو

د خوشحال خټک له یوه بیته داسی ښکاری چی یوه لور (؟) به یی شاه بانو نومیده:

چه د پلار د مرګ می تیر شو پوره قرن — د صفری په میاشت وم پوره زما مور
پوره زر اتیا کلونه د هجرت و — چه د مور په خوا می وم مشر کور
چه د مور تر مرګ می وم وړاندی روستو — یوه لور د (۲٦٦) شاه بانو وه پسی خور (۲٦۷)

شاه بخته

(وګوری: سنجره)

شاه بوری

داد عبدالرحمان عمرخیل لور وه او د رستم عمرخیل ارتینه، دی له وړکی والی د

---

(۲٦٥) ملی هند اره، ۲ ټوک، له ۳۵ تر ۳۹ مخه پوری.
(۲٦٦) د اضافت دال څه پیچلتیا راوستلی، شاه بانویی د ښځی نوم یا لقب هم کیدای شی.
(۲٦۷) ارمغان خوشحال، ۷۳۲ مخ.

نارینه خوی د رلود ، په ښه آس به سپرید ه ، ملا به یی تړله ، غیشی به یی ویشتل او په ښه ویشتوکی یی جوړه نه د رلوده ، په جرگو مرکوکی به کینا سته او د توری او میړانی وخت به چی راغی د د لا زاکود لښکر په سرکی به ولاړ ه وه . لوړی یی میړه نه کاوه ، ور وسته چی په میړه شوه ، بیا هم ټوله وسله ور سره وه او د جنگ په ډگرکی به د خپل ځښتن په ځنگ کی ولاړ ه وه .

د شاه بوږئ د توری او میړانی په باب په "تواریخ حافظ رحمتخانی" کی راغلی دی:

"په هغه ورځ چه بادشاه (۲٦۸) د د وی په کلی وخوت رستم د د ی ځښتن نهایت آزاری وولکه چه کلی مات شه د اراغله و رستم ته ئی ووئیل چه لښکر د مغولو په کلی وخوت کشتن زد ن کیږی پاڅه وړاندی شه د رومه ، زه په تاپسی د رومم که څوك را پسی راغلل جنگ به ور سره کوم ، خاطر جمع لره ، د ه ورته ووئیل چی زما قابو د حرکت نشته او ته د رومه ، د ې ورته ووئیل چه ته نه ځی زه به چرته د رومم نورکت د د ه واخست په ځپرکښی د ننه واچاوه او توره ئی وتړله لیند ه په لاس و اخستله د ځپر په وره کښی کښینا ستله او د رسته ئی د غشیو د وړاندی واچوله لکه چه لښکری خلق په د روازه ور ننوتل ، دی کذ ا رونه پری د غشیو وکړل ، هیچ غشی خطا لاړ نه شه ، هر سړی چی به ئی وویشت ، له زغری له خوله به آزاد ووت وئی وژله ، نور مغلو سره وآواز وکړ چه په دا ځپرکښی هسی څه عظیمه بلا د ه چه عالم ئی ستړکړ ، راټول شئ پس له هغه لور د لوره عالم پری راغی ځپرئی محاصره کړ ځائی په ځائی به لاسونو سره وشوکاوه سوری سوری کړ او د ائی په غشو له هر طرفه ویشتله سوری سوری کړه پریوتله پس له هغه خلق ور ننوت وئی لیدله چه ښځه د ه نور خلق واړه متعجب شه .

---

(۲٦۸) د لته هر ځای "بادشاه" وایی او نوم یی نه اخلی .

له دی حالهٔ ئی په دغه وخت کښې باد شاه خبر کړ ، باد شاه زر سړی واستاوه په گوری دغه ښځه مه وژنئ ژوندئ ئی ترما پوری راولئ . باری لکه چه هغه سړی ورغی دا بیا مړه وه ، دم ئی ختلی وو او خښتن ئی هم وژل شوی وو . باد شاه چه له مرگه د شاه بوږئ خبر شه ، ډیر افسوس ارمان وکړ او ملامت وکړ چه دا رنگ ښځه عالم نه وژني ، ژوندئ به مورا وستلی وه . د وی ورته ووئیل چه د ې دا رنگ غشی ویشتل چه تر زغرې نه اړ کیدل مونږ هسې پوهیدلو چه گوندی دا سړی دی ځکه ووژلله شوله ، باد شاه او وا ړوا هل لښکر د دی تعریف وکړ او آفرین پری ووایهٔ ." (۲۶۹)

شایسته (ښایسته)

د غوریوالی کورنۍ په حسن خیلوکی د ظفر خان د زوی مغل خان(۲۷۰) یوه ښځه شایسته نومیده . (۲۷۱)

شکرخاتون

په "تاریخ مرصع" کی کله چی د بیلو بیلو قبیلو تو مخ د جنگ جگړو خبری راوړی وایی چی: "بیاعد اوت د انړوخیل د ساغری سره په یوی ارتینی چه شکرخاتون نومیده وشهٔ ، کارئی په قتال په جدال ورسید ، ساغریو لښکر وکړ په انړوخیل ورغلل ، ماتشول ، ډیر وړل ، پس له یوهٔ مدته ئی صلح مصالحه تر میان وشوه." (۲۷۲)

---

(۲۶۹) تواریخ حافظ رحمتخانی ، ۱۱۸، ۱۱۹ مخونه.
(۲۷۰) کرړه یی مغول خیل بلل کیږی.
(۲۷۱) حیات ، ۶۵۶ مخ .
(۲۷۲) مرصع ، ۲۶۶ مخ .

شمایله

په پښتو کې یوه قصه په دوو نومو راغلې ده، چا "جلاد او محبوبا" بللې ده او چا "جلاد او شمایله". قصه به ځکه یوه وي چې تش یو څو ځایه یې تو پیر سره لري، نور نقل یو شان دي.

د "سرحد کې رومان" له مخې د قصې نوم "جلاد او محبوبا" دی او وایي چې دغه قصه له کوډیزي او عبدالکریم پرته، ملا نعمت الله، فدا مطهر او حمید گل هم نظم کړي دي.(۲۷۳)

په "پښتانه شعراء" کې هم د کوډیزي د منظوم داستان نوم "جلاد او محبوبا" دی(۲۷٤) "د قصه خوانۍ کپ" د نقل ښځه قهرمانه "محبوبا" راوړي او نا رینه یې "جلاد" (۲۷٥) "د پښتو نخواد شعرهار او بهار" په منظومه برخه کې د حمید گل د "جلاد او محبوبا" د داستان یوه برخه راالخلي او بیا د همدې کتاب په یوه منثوره ټوته کې د دغه نقل ښځه پهلوانه سمالۍ (شمالۍ) راوړي.(۲۷٦)

په "ملي هندارې" کې د قصې نوم "جلاد او شمایله" دی(۲۷۷). خو د "ملي هندارې" دغه نقل بیخي د یوې خیالي افساني بڼه غوره کړې ده، زمري غږیږي او میرتانه خبرې کوي.(۲۷۸)

ما ته د "جلاد او شمایلي" (۲۷۹) یا "جلاد او محبوبا" ستره (قصه) پخوانۍ ښکاري او

---

(۲۷۳) پښتو منظومې قصې، ۱ ټوک، ۱۰۱، ۱۰۲ مخونه.

(۲۷٤) پښتانه شعراء، ۲ ټوک، ۱۰٤ مخ.

(۲۷٥) د قصه خوانۍ کپ، له ۱ تر ۱۳ مخه پورې.

(۲۷٦) د پښتو نخواد شعرهار او بهار، له ۱۱۹ تر ۱۲٤ مخه پورې، همدغه شان ۱۳٤، ۱۳٥، ۱۳٦ مخونه.

(۲۷۷) ملي هندارې، ۱ ټوک، له ۱۳٤ تر ۱٥۱ مخه پورې.

(۲۷۸) د بشپړې پرتلې او مقایسې له پاره وګورئ: د همدې مخ په ۲۷۳، ۲۷٤، ۲۷٥، ۲۷٦، ۲۷۷ نمبر لمنوکې یا د شوې آثار.

(۲۷۹) تر اوسه لا په خلکوکې شته چې وایي "د انود شمایلي شرطونه شوه".

بنايي چې د اسلامي د وري په لومړيو وختو پورې اړه ولري. په دې نقل کې له يوې خوا د افغانستان د تاريخي ښارونو لکه بلخ او هرات نومونه اخيستل کيږي او له بلې خوا د وګړو نومونه يې څه زاړه بريښي لکه ابټ مسلم يا نامسلم، خونکار او نور. د روايانو له مخې شمايله د بلخ د پاچا ابټ مسلم يا نامسلم لوروه، پلار يې له ورکينې ورته ترمځکې لاندې ارګ جوړ کړي و او د ژوند ټولې اړتياوې يې ورته پکې برابرې کړې وې، د ارګ وريوازې پخپله پاچا ته ښکاره وه، وزيرته يې او د شمايلې خوسهيليو ته. شمايله د غلته ترمځکې لاندې ارګ کې له خپلو ملګرو سره اوسيده، کله چې پيغلتابه ته ورسيده، پاچا اعلان وکړ، هرچا چې زما لور مينده کړه، هغه ته يې ورکوم او هم به يې يوه نيمه ورځ پاچايي د هغه وي. خو که څوک پسې وګرځيده او پيدايي نه کړه، بس ورسره به يې پرې وي. په دې صنعت کې د پرشا هزادګان بلخ ته ورغلل، ولې ټولو سرونه بايلو دل، بيا د هرات د پاچا خونکار شپږ زامن وار په وار د شمايلې د کولو له پاره ورغلل، د وې هم يو بيرته کور ته ستون نشو اوګرد نيمه خوا شول.

يوه ورځ د پاچا ښځې خپل اووم زوی جلاد ته پيغور ورکړ چې شپږ وورونو دې خپل سرونه وخواړه، ته لا ييغ او نيغ ګرځې؟ دلته يې جلاد ته يو پرزور ورکړ، په زړه کې يې ويلې، دا څنګه کيدې شي چې شپږ وزونه به مې مړي اوزه به لا ژوندي ګرځم، خپل پلار يې کلک ونيوچې را ته وايې به، ورونه مې چيرې او د څه له پاره تللي وو او ولې بيرته را نغلل؟ پاچا به نقل ورته تيرکړي وي.

بس سبا ته جلاد ملا وتړله او مخ په بلخ وخوځيد، ځې ځې، شپې ورځې، او نسې او مياشتې تيرې شوې، يوځاى ته ورسيد، ګورې چې يو ملنګ ترونې لاندې ناست دې، له ملنګ سره په خبرو خبرو کې پوه شو چې ورونه يې په همدې ملنګ را پيښ شوې دي، بيا چې ځنې تللي دې بيرته نه دې راغلي. ملنګ چې د جلاد له تکله خبر شو، خوارې يې وکړه چې له خپل عزمه يې واړوي او بيرته په خپله مخه ځي

خو جلاد څوك او د ملنگ خبره منل؟! كله چې ملنگ پوه شو چې نه ، نه كيږي ، نو بې اراده وكړه چې مرسته ورسره وكا ، څو ورځې بې په هغو ټولو رمزونو پوه كه چې جلاد ته په كار وو ، بيابې په مومندي زرگر باندې چې د اپټ مسلم پاچا د ارگ په دروازه كې ووخطورکه چې هغه ورسره كومك شي او جلاد شمالي وكټي . جلاد بيا مخ په بلخ رهي شو ، له ټيره مزله وروسته ورورسيد ، جلاد په پوښتنه پوښتنه مومندي زرگر پيداكه ، لومړي خو مومندي سوچ منكر شو چې خداي دي نه كا ، زه په هيڅ هم نه يم خبر ، خو چې جلاد د ملنگ ليك وروښود بيابې ورته ويلې ښه ده څه مې چې له واكه كيږي ، د ريغه نشته. مومندي له خپلې ښځې سره جوړه كړه چې راځه د پې شاهزاده ته به د ښځو كالي ورواغوندو ، آوازه به واچووچې د اپټ مولور ده او په دې شپو ورځو كې د مړه له كوره راغلې ده.

د مومندي مور يوه ښځه وه چې هره ورځ به يې شمالي ته د تازه گلانو كيډې برابر ولې يوه ورځ دا لگيا ده په باغ كې د گلانو څيټې تړي چې جلاد پرې راغې ، ده هم څو گلونه په خپل زړه په گيډې كې كينود ه، كله چې شمايلي د گلانو څيټې واخيسته گورې چې بل ټول ده او خوښه يې شوه ، پوښتنه يې وكړه، بوډې ورته وې ورته كا چې دا گيډې زما يوې ځوانې لور جوړه كړې ده، شمالي امر وكه چې رابې وله خود پاچا امر و چې څوك نشي ورتلې : نو خبره همدا سې پاتې شوه.

بيا مومندي زرگر د سپينو زرو يو زمري جوړ كه چې په چل او هنر سره به خو ځيده راخوځيده، مومندي يوه ورځ جلاد په زمري كې ننويست او زمري يې د پاچا د دربار ته وروست ، د پاچا خوښ شو او هغه يې خپلې لور ته ورولېږه ، د شپې جلاد له زمري راووت او شمايلي ته يې ځان ورښكاره كه او د رستهٔ قصه يې ورته تيره كړه. له ورځو يوه ورځ جلاد په يوه ډول نه په يوه ډول د شمايلي له ارگه راووت او د پاچا حضور ته ورغې ، لوريې ترې وغوښته.

پاحالند جواب ورکه ، که د پ پیدا کړه ستا د پ وپ، جلاد سم سیده د شمایلی د ارگ وره ته ورغی . دلته پاچا بد گومانه شو اوامر بی وکه چی مومندی زرگر او کورنی بی له مخی ووژنئ ، بیا جلاد پاچاته عرض وکه چی لومړی ته خپله وعده تر سره که اولور د پ را که ، بیا چی له مومندی سره څه کوپ کوه یی . پاچا خپله لور شمایله جلاد ته ورکړه او پری ایښود چی یوه نیمه ورځ پاچا شی ، په سبایی شمایلی جلاد ته وویل چی څه ورته گوری ، وهه پاچا مړکه .. جلاد پاچا مړکه ، د بسلخ پاچا بې بې ونیوه او مومندی زرگر بی له مرگه وژغوره .

شمس خاتونه

د سلطان شاه لودی (اسلام خان) لوروه او سلطان بهلول لودی په ۸۳۹ هـ کی واده ورسره وکه، خواجه بایزید او مبارک خان د سلطان بهلول لودی د همدی ښځی زامن دی . (۲۸۰)

شمسو

د گړندی لور گیده ، په خټه تره کې وه او د مقر په کمکی ناوه کی اوسیده ، شمسو شعرویلی خو اشعار بی چیری نه دی لیکل شوی . (۲۸۱)

شمسیه

د میاروښان ښځه (وگوری : بی بی شمسو) .

شمو

د میاروښان د زوی نورالدین ښځه (وگوری : د ۶۸ مخ زلیخا) .

---

(۲۸۰) مرصع ، ۶۳ مخ . لودی پښتانه ، ۵۸، ۱۱۲، ۱۱۴ مخونه.
(۲۸۱) پښتنی میرمنی ، ۸۹، ۹۰ مخونه.

شـــهـا

دا د پښتو د یوه ملي نغل اتله ده او اتل یې "گلان" نومیږي. "شهـا او گلان" د پښتو یوه خوږه او په زړه پوري قصه ده چې تر اوسه پوري لا په خلکو کې شته او په کال ۱۱۲۹ هـ بابوجان بابي په مثنوي نظم کړي ده چې "قصص العاشقین" نومیږي او پښتانه یې په خپلو مجلسونو کې وایي. (۲۸۲)

شهربانو

د میاروښان یوه مریده وه. (۲۸۳)

شـــهري

شهري د خویدادګیاني (۲۸٤) لوروه او د شیخ کټه دکړوسي محمدزاهد ښځه گیده شیخ قدم د همدغې ښځې شهري زوی دی. د دې د ژوند نیټه د ۹٦۰ هـ په شاوخوا کې ګڼل کیږي. (۲۸۵)

---

(۲۸۲) پټه خزانه، ۱۳٦ مخ.
(۲۸۳) حالنامه، ۸۹ مخ.
(۲۸٤) ښایسته مطلب ګګیاني وی.
(۲۸۵) د پټې خزانې تعلیقات، ۲۱۵ مخ (د مخزن افغاني له مخې).

شهو

شهو یا شهی د یوسفزیو په سیمه کی د (توپی) کلی د مشر حیات‌خان لوروه او د چج د لتی د دلی نومی دلازاك معشوقه . وایی چی دلي او شهی د اکبر مغول (۹٦۳ یا ۹٦٤ — ۱۰۱٤ هـ) په عصر کی ژوندی وه (۲۸٦) د دی اصلی نوم "گل رو" و (۲۸۷) د (دلی او شهی) په داستان کی د شهی نارې راغلی دی. کله چی دلی د مال او دنیا راوړو له پاره ښکته تللی و ، یوه ورځ شهو بام ته وخته او لاریی ځار له ، که گوری یو کاروان تیریږی:

په همزولو کښی وم ناسته ، ماتمی پیزوان شو .
د نورو یاران راغله ، د شهو یاری په کوم لوری روان شو (۲۸۸)

شیخ زادی

د میاروښان یوه مریده وه . (۲۸۹)

شیربانو

دا د (شیره غونډ) کلی وه او د صوابی (سوابی؟) سیمی د (تورلاندی) کلی په یوسف‌خان باندی چی د شاه محمد زوی کیده مینه وه. یوسف‌خان د ښکار شوقی و او ښکار ته به ته ، یوه ورځ تر برونو څه چل ورته جوړ که او غوښتل یی په غره کی یی مړ کا ، خو خدای مړ نه که ژوندی پاتی شو . بیا کوم وخت د دغی شیربانو په وسیله چی هغه میهمان‌داری مینه وه خو یوسف‌خان د ومره مینه نه ورسره د رلوده له څه بدې بلا بچ شو ، تر دې ورو سته نود واړه پاخه میناں شول ، مگر څنگه چی یوسف‌خان بی‌کسه واو پرته له مور او نجل بی ایکی یوه بندی نومی خوروه ، نود تر هرو له

---

(۲۸٦) عوامی قیصې ، له ٤ تر ١٦ مخه پوری.
(۲۸۷) د پوره پیژندنی له پاره بی وگورئ: پښتو منظومی قصی ، له ۳۷ تر ٤١ مخه پوری.
(۲۸۸) ملی هندار ه ، ۲ ټوك ، له ٤٦ تر ٤٩ مخه پوری.
(۲۸۹) حالنامه ، ۸۹ مخ.

پاره یی وطن پریښود او هند وستان ته لاړ، هلته یی څه توره وکړه، بیا اکبر پاچاته ورو پیژندل شو او هغه لویه رتبه ورکړه.

د لته بیرته یی په بی چاره مور، خور او نجل باندی بد ه ورځ وه، له وختو یو وخت اکبر پاچا پوښتنه ځنی وکړه چی یوسف خانه! څه ارمان لری؟ د ه دا د تر بر و ظلم او د خپلی مور، خور او نجل نقل ورته وکه، اکبر سړی ورسره کړه، مال د ولت یی ورکه او وطن ته یی را رخصت که. د لته چی راغی، په همد ی شپه یی د نجلی (شیر بانو) وا د ه واو کوم بل چا ته یی ورو د وله، دی خو نو اوس یوا زی نه و هم یی سړی د رلود ل او هم یی د نیا، بس په د ښمن یی تا ړا کونه پیل کړل، خپله نجل یی را خلا صه کړه او خور مور یی کورته را وستل. (٢٩٠)

شیرئ

لوانی د وه ښځی د رلود ی، یوه تورئ او بله شیرئ(٢٩١). د شیرئ یوزوی و مروت نومیده، د لوانی د شیرئ ښځی نوم په (تاریخ مرصع) کی سیرئ(٢٩٢) دی.

شیرینو

شیرینو د پښتو د یوه بل په زړه پوری نقل اتله ده او اتل یی مومن خان نومیږی. د شیرینو د پیژند نی له پاره زه د لته د "پښتانه شعراء" یوه ټوټکی را اخلم:

"وا یی چه په پخوا زمانو کښی د قند هار په سیموکسی د وه ورونه وه، چی مشر ورور ئی د خپل قوم مشر هم و، مشر ورور او ه زا من د رلود ه، کشور ورور زوی نه د رلود، د وی د وا ړو سزه وویل، که موزوی اولور پیدا سوه، یو بل ته به ئی.

---

(٢٩٠) عوامی قیصئ، ٢٨ تر ٤٨ مخه پوری.
(٢٩١) خورشید، ٢٢٣ او ٢٢٥ مخونه. حیات، ٢٨٥ مخ. پښتانه، ١٣٣٩ مخ.
(٢٩٢) موصع، ٦١٦ مخ.

په نکاح سره ورکوو ، خو مدهورو سته د مشر ورورلور وزیږیده چه "شیرینو" ئی نوم پرکښیښو او د کشر ورور زوی پیدا سو چه "مومن خان" ئی بساله ، په کوچنیوالی لا پلار "شیرینو" مومن خان ته ورکړه.

چه هغه د واړه مړه سوه ، نو د اولس پر مشر توب جرګی وسوې ، په پای کښی نیم اولس د مشر ورور زوی "زبردست خان" چه د شیرینو ورور و ، په مشرتوب وټاکه او نیم اولس خپل مشر مومن خان مقرر کی.

د شیرینو ورور زبردست خان ښه سړی نه و ، چه مومن خان خپله محبوبه "شیرینو" ځنی وغوښتله ، نو ئی نه ورکوله او د خپل پلار په ژمنه پښیمان و، مومن خان نه غوښته چه په اولس کښی بد ی جوړه کی نو د عشق په سوې اور کښی وطن پریښو او ولاړ بل هیواد ته.

د مومن خان دا پردیسی ډیره اوږده سوه ، د ولس کاله له کوره ورک وا و د بیلتون شپی ورځی په ډیرو ویر تیرولی . مومن خان ډیر میړه پښتون و ، هرځای ته چه به تئ ، هوری به ئی ډیره میړانه ښکاره کوله او بی وزلو خلقو ته به ئی نجات ورکاوه. تر د ولس کاله وروسته مومن خان د شیرینو مینی خپل کور ته راووست خو د قضا کارونه دی ، دی د شپی راغی ، د کور خلقو د ی نه وپیژاند او د پردی سړی خیال ئی پروکړ او زبردست چه د شیرینو ورور و دا کلالی ئی په نا فهمی کښی ووا ژه ، شیرینو د د ی خپل رښتینی مین په مرګ ویرجنه سوه ...

د د ی پښتنی عاشقانه لنډی پهغه قصه کښی خورا ډیرې د ی او د اسی ښکاریږی چه "شیرینو" یوه رښتینی مینه وه ، د د ی ځینی لنډی لاندی را نقل کوو . چه مومن خان د سفر عزم وکړ نو شیرینو د اسی نا ره پروکړه:

تا د سفر موزی په پښو کړی — د ژیړ وګلو باغ په چا سپاری مینه

یار می سپیړی روانیږی — پر نارنجی مخ می سیلاب او ښکی راځینه

چه د وری ځي خـال مي صحيح که د هند وستان د چتو نسته شنه خالو نه

چه مومن خان مړ سو او شيرينو د خپل ځلمي مين په مرګ وسوله ، نوئي د ارمانه ډکي داسي آخرني ناري وکړي:

ارمان ارمان لا خان مومنه ارمان مي د ادي خانه مړ مي کړي پخپله

جانان زما پر خولګي مړ دي عالمه مه ئي لمبوئ چـه شهيد سو نه" (۲۹۳)

د "مومن خان او شيرينو" د قصي په يوه ځاي کي راغلي د ي چي د مغولو په عصر کي او ځنګه چي د مغولو د وره مخکي او وروسته له زرم هجري کاله ده ، نو د "شيرينو" د ژوند زمانه د لسمي پيړي پاي ګڼلي شو ؛ (۲۹٤)

شيرينه

د بازمحمد لور وه او په ښکاره د بلوچستان په کوټه کي اوسيده ، دا بازمحمد د هغه تاج محمد وروره د ي چي د بيبو مين ښادي يي له ځان سره اصفهان ته بيولي و.

وايي کله چي د بيبو مين ښادي سفر ته ملا وتړله ، په دلارام کي تاج محمد نومي هند وستاني کاروان باشي ورسره مخامخ شو او هغه له ځان سره اصفهان ته بوته، بيا کله چي ښادي بيرته کور ته د راتلو تکل وکړ ، تاج محمد ورته وويلي چي خي يو ځل به هند وستان ته زما کور ته لاړشي او پلاني شي به را ورسوي! ښادي ويل ښه د ه، بيا نو ښادي د يولنډ وخت له پاره خپل کور ته راغي او په ولاړ و پښتوني له بيبو سره وکتل او بيا مخ په هند وستان رهي شو.

په کوټه کي د تاج محمد د ورور بازمحمد کورو ، هلته ورغي ، د لته د بازمحمد لور شيرينه په ښادي مينه شوه، شيرينې په ښادي ډيره خواري وکړي چي د

---

(۲۹۳)(۲۹٤) پښتانه شعراء، ۱ ټوک، له ۱۲۷ تر ۱۳۱ مخه پوري. ملي هنداره، ۱ ټوک له ۱۱٤ مخ تر ۱۳۲ مخه پوري. عوامي قيصي ، له ٤۹ تر ٥۷ مخه پوري.

خان یی کا، خوښادی چیرې او د بیبو د رښتینی مینی بد لول چیرې ؟!(۲۹۵)
د شیرینی د ژوند زمانه له ۹۰۰ هـ کاله مخکې ګڼل کیږی. (۲۹۶)

شیرینه

د شیتك په اولاده کی د اعظم خان زوی شاه بزرګ د ری ښځی د رلودی، یوه شیرینه، بله ګوهره او د ربیمه عائشه، د ریا خان او شرافت خان د شیرینی زامن د ی.(۲۹۷)

شیرینه

د میا روښان د خلیفه علی شیر مورکیده، د اهم د روښان مریده وه.(۲۹۸)

ښایسته

ښایسته چی توره به یی هم بلله د "عباس او ګل بشری" په نقل کی یاده شوی ده، داد پیښور د هغه زورور. ملا لوروه، چی د ګل بشری مین عباس یا طالب جان پری د یره و او سبق یی تری ویلی، په دی قصه کی د ښایسته ناری هم راغلی د ی. یوه ورځ طالب جان کتاب ګوری او په خپله مطالعه کی ډوب تللی د ی، دا په غلا غلا ورته راغله او ناره یی پری وکړه:

زړه می د استا خبری غواړی — لکه د للمی غنم غواړی بارانونه
راشه زما د سینی ګل شه — چه هر ساعت دې په دیدن تازه کومه

په یوه بل ځای کی بیا ملا عباس ته د اسی وایی:

ځکه می توره توزه بولی — زه توره نه یم مور په ناز بللی یمه
په تور و بد مه وایه یاره — تور خولونګ دی پاچایان یی بویینه

---

(۲۹۵) ملی هند اره، ۱ ټوک، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲ مخونه.
(۲۹۶) پښتانه شعراء، ۱ ټوک، ۱۱۶ مخ.
(۲۹۷) حیات، ۶۶۰ مخ.
(۲۹۸) حالنامه، ۶۸ او ۶۹ مخ.

که تو ره یم تا به رنخور کم زه غنم رنگه یم خوا نان رنخور وه (۲۹۹)

صاحب جانه

د عبدالرحیم هوتك لور وه ، لومړی یې شاه زمان (۱۲۰۸ هـ - ۱۷۹۳ ع پاچا کید ل) ته ورکړی وه چې د شاهزاده قیصر او شاهزاده ناصر مورشی ، خو کله چې د شاه زمان او شاه محمود سره ورانه شوه او شاه زمان ماتې وکړه غلجیانو سر وا خیست او خپلوا کۍ ته یې ملا وتړله ، د حاجی رنگو په اولاد کې یې د عبدالرحیم هوتك زوی نور الله خپل پاچا که او شهاب الدین توخی یې وزیر شو. د عبدالرحیم هوتك او شهاب الدین په دې سره جوړه شوه چې عبدالرحیم د شاه زمان ښځه صاحب جانه چې شهاب الدین پرې مین و ، له ګاڼو جامو او نورو شیانو سره شهاب الدین ته ورکړه. (۳۰۰)

صاحب خاتون

صاحب خاتونه د میا روښان د زوی جلال الدین د شمسی خاتونې ښځې لور وه او د میرزاخان انصاری زوی خداداد (۳۰۱) ته یې ورکړی وه. (۳۰۲)

صاحبزادی

د کاله باغ په ملکانو کې د سرخ روحان د زوی ملك اعظم یوه ښځه صاحبزادی نومیده ، یا سین خان او عباس خان د دې زامن دي. (۳۰۳)

صاحبو عاجزی

د ګل محمد بارکزی لور وه او د کندهار د ګورګ پګلی کې اوسیده ، د ې کونډې بیا یوه لور د رلوده او سید غفور نومی ته یې ورکړی وه . صاحبو عاجزی

---

(۲۹۹) ملی هنداره ، ۲ ټوك ، ۱۹ ، ۲۰ . مخونه.

(۳۰۰) خورشید ، ۲۱۸ مخ .

(۳۰۱) حالنامه که د غه نوم خدادادرا وړی او که خدایداد .

(۳۰۲) حالنامه ، ۴۷۰ مخ (وګورئ : ۱۰ نمبر لمنه) .

(۳۰۳) حیات ، ۶۴۹ مخ .

له خپلی دغی لور اوزوم سره کابل ته کډه وکړه . د لته سید غفور مرشو اودې خپلی لور ته ساندی په وله شعر وویلی:

پرخپل خدای به فریاد کړم عوض غواړم له باری ننګوم به ګرندی
ما ویلی چلګی (۳۰٤) زه خوراغلمه دشپی

حاجت می دی راوړی بخت خو غواړم پر تندی ننګوم به ګرندی
دا وینا د اسی پای ته رسیږی:

وخت د نیمی شپی بیان جوړ کی "عاجزی"
هر سړی چه وایی د ایمان خواست دی کوی ننګوم به ګرندی(۳۰۵)

عالم خاتون

د میاروښان د زوی جلال الدین د بی بی بصری ښځی لور کیده او په خوانۍ کی مړه شوی وه. (۳۰٦)

عائشه

د خبنی په اولاده کی د الیاس د زوی مې ښځه وه او کړه یی عائشه خیل بلل کیږی. (۳۰۷)

عائشه

د اپریدی لمسی د مایی زوی آدم د وه ښځی د رلودی ، یوه ختوړی او بله عائشه ، ګالا خیل ، علی خیل او محمدی خیل د عائشی اولاده ده. (۳۰۸)

---

(۳۰٤) دایو زیارت دی.
(۳۰۵) پښتنی میرمنی ، ۹۳، ۹٤ مخونه.
(۳۰٦) حالنامه ، ٤۷۰ مخ (وګورئ ۱۰ نمبر لمنه).
(۳۰۷) مرصع ، ۲۳۲ مخ . تذکرة الابرار ، ۸۹ مخ .
(۳۰۸) خورشید ، ۲۳۹ مخ .

عایشه

د میاروښان نیکه د قاضی عبدالله پلار شیخ محمد د ری ښځی د رلودی، خدیجه عایشه او خنجا (؟) (۳۰۹)

عایشه

دا د ملا ابراهیم اپریدی ښځه کیده. هغه وخت چی د روښان زوی جلال الدین په تیرا کی و، د د پی میړه مغولو بندی کړی و. (۳۱۰)

عایشه

د یعقوب علی خان لور کیده او په ختیه بارکزی وه، د تیمور شاه په زمانه کی په کابل کی اوسیده او شعر یی ویلی. داسی بریښی چی دا په صرف او نحو، ادبی فنونو او فقه پوهیده، د کلام په علم او احادیثو کی یی معلومات د رلودل، د ژوندزمانه یی د ۱۲۳۲ ق شاوخوا گڼل کیږی. (۳۱۱)

عجبه

عجبه (نواگی) ته نژدی په یوه کلی کی اوسیده او د همدغه ځای د سید محمد نومی زوی شیرعالم ته یی ورکړی وه، خو شیرعالم د خپل تره خیرمحمد په لور مامونی باندی مین و چی بیا یی د غه مامونی پسی وکړه. څنگه چی د شیرعالم مینه له مامونی سره زیاته وه، د عجبی رخه کیده او خپل وارته یی کاته، له وختو یی یو وخت په مامونی څه سخت تور ولگاوه، شیرعالم مامونی په چړو ووهله او مړه یی کړه. (۳۱۲)

---

(۳۰۹) د غلته متن نیمگړی دی، د خدیجی اولاد معلوم دی، خو نه ده ښکاره چی په عبدالله، عبدالرحمان او خداداد کی کوم یو د عایشی دی او کوم د خنجا؟

(۳۱۰) حالنامه، ۳۳٤ مخ.

(۳۱۱) پینس لیک، ۱۷۸ مخ. پښتنی میرمنی، ۱۰۲، ۱۰۳ مخونه.

(۳۱۲) عوامی قیصۀ، له ۱۸ تر ۲۷ مخه پوری.

عزیز بخته

عزیز بخته د شیخ بهاد ر ښځه وه او د لوی ولی حضرت شیخ رحمکار (۳۱۳) مور کیده . د ایوه عابده او پرهیزکاره ښځه وه او د خدای په مینه کی یی له دنیایی چارولاس اخیستی و . (۳۱٤)

عزیزه

د ملک اکوړی د زوی عبدالغفور یا غفور بیګ ښځه وه ، اختیار خان او عوض بیګ د دی زامن دی . (۳۱٥)

علائی

د احد ادروښانی ښځه (وګوری: الائی) .

عوض بی بی

د غلجیو د میرزا خیلو په ځانګه کی او د نورالدین په کړه کی د نواب غوث محمد (۱۲٤۲ هـ مړینه) لور وه او د هندوستان په (بهوپال) کی اوسیده . (۳۱٦)

عینو

عینو د احمد شاه بابا معاصره وه او یوه رښتیانی پښتنه تیره شوی ده . وایی چی د دی میره عسکرو او د احمد شاه بابا له لښکر سره هندوستان ته تللی و ، کله چی احمد شاه بابا د هندوستان له سفره بیرته راته ، کندهار ته بی نژدی واړول د دغه عسکر زړه په کور پسی میښ میښ کیده ، طاقت یی ونشو او د شپی پټ د کندهار ښار ته کور ته راغی .

عینو له خپل خښتنه پوښتنه وکړه چی لښکر خه شو ، احمد شاه بابا خه شو؟ میره د پ

---

(۳۱۳) نوم یی کستیرګل و او په شیخ رحمکار ، زیری کاکا او کاکاصاحب مشهور و ۱۰٦۳ هـ مړ) .

(۳۱٤) مرصع ، ٥۷٥ ، ٥۷٦ مخونه .

(۳۱٥) همدغه اثر ، ۲٦۱ مخ .

(۳۱٦) خورشید ، ۲۱۱ ، ۲۳۱ مخونه .

ورته کاچی پاچا اولښکر له ښاره د باندې اړولی دی، زما کورته یې زړه کیده د شپې پټ راغلم، سبا به هغه د وی هم راورسیږی.

دلته عینو ورته وایی چی پښتون نور اسی کوی چی خپل پاچا اولښکر پریږدی او پټ کورته راشی؟ دا د یوه غیرتی پښتانه کار نه دی، که سبا خپل خپلوان پوه شی چی د عینو میړه احمد شاه بابا اولښکر پریښی او په پټه کورته راغلی، پزه مو د پری کید ودهه، څه مخه کوه او ځنډ وتال په کار نه دی!

عسکر چی بیرته ورغی او په پوځ ورګډ شو، سره وبی نیو او احمد شاه بابا تسه یی وروست چی د غه عسکر بی اجازی کورته تللی دی. احمد شاه بابا کورته د تګ اوراتګ پوښتنه ځنی وکړه، هغه ټوله قصه ورته وکړه. احمد شاه بابا د غی پښتنی ستاینه وکړه او آفرین یی پری وویلی، عسکر بی معاف که او بی بی عینو ته یی یو کاریز ورو بابنه چی تر اوسه پوری د عینو کاریز په نامه یاد یږی. د غه کاریز د کندهار ښار ختیځ پلوته یورباطلری پروت دی. (٣١٧)

غازی ادی

د ادلو ګروه، خود کابل په شاوخوا کی اوسیده. کله چی کابل محاصره شوی و او افغانانو د ختیځ له خوا زوره وا چوله، په افغانی لښکر کی څوښځی هم وی چی د ټپیانو پالنه به یی کوله، په دی وخت کی د پښتنو بیرغچی ولکید او پړشو، نژدی و چی افغانان ماتشی، همدی غازی ادی ورتر پلل، بیرغ یی په اوږه وا خیست او ملی مبارزان یی جنګ ته تود ول، د ښمن ماتی وکړه. (٣١٨)

فاطمه

د سلطان شاه لور او د ملک احمد یوسفزی خوروه، وایی چی دا زښته زیاته

---

(٣١٧) پښتنی میرمنی، ١١٥، ١١٦ مخونه.
(٣١٨) همدغه کتاب، ١١٩ مخ.

ښایسته وه او په ګګیانو کی یی د شبلی او حسن خپلوانو ته ورکړې وه، دا د واړه هغه وخت د خپل قوم ملکان وو او د الغ بیګ په د ربا رکی یی یه یرقد رد رلـود، د "تواریخ حافظ رحمتخانی" له مخی ابراهیم د ګدای الیاس زی یوسفزی زوی فاطمه و نستو له اوله ګا بله یی کورمی ته بوتله ، بیا د همدی فاطمی په سر د ګګیانیو او یوسفزیو ترمنځ سخت جنجال را ولاړ شو ، د الغ بیګ خوپښتنو ته او په تیره بیا یوسفزیو ته زړه یه ك و ، نوچی د یوسفزیو او ګګیانیو ترمنځ ورانه شوه، د الغ بیګ سخی پخی شوی. (۳۱۹)

فاطمه

د اپریدی زوی ماپی د ری ښځی کړې وې ، یوه ترئ یا ترینه ، بله فاطمه او د ربیعه زینه ، آدم خیل د فاطمی اولاد دی. (۳۲۰)

فاطمه

د یوسف خان لور او د اکوړی لمسی کیده . له بولا قوسره په یوه نښته کی چی ملك اکوړی او یوسف خان ولګیده ، د ې د ټیره میړانه وښوده چی له پلار سره مرسته وکا ، خود ا هم پریوته ، مړه شوه. د دی په برخه کی د "تاریخ مرصع" عبارت دا سی دی:

"چه ملك اکو او یوسف خان د بولا قو د لا سه شهید شول ، یحیی خان په ځنای د پلار په اتفاق د تری د اولس کښینا ست او نظام خان(۳۲۱) په حیات د پلار په ځوانئ مړوه او یوسف خان نوي واده کړی و(۳۲۲) ، یوه لورئی وه فاطمه نومیده .

---

(۳۱۹) تواریخ حافظ رحمتخانی ، ۸ ، ۱۰ مخونه.

(۳۲۰) خورشید ، ۲۳۹ مخ . مرصع ، ۶۲۱ مخ .

(۳۲۱) نظام خان د اکوړی د "نند رکو" ښځی زوی و.

(۳۲۲) که یوسف خان نوی واده کړی و ، نو آیا فاطمه یی د کومی بلی ښځی لور وه ؟

د بیره تورهٔ ئی کړی وه خان ئی پلار ته ورساوه اما بخت ئی یاری ونکړه او کوشش ئی فائده ونه کړه د پلار سره ئی شربت د شهادت وخښ." (٣٢٣)

فاطمه

د قاضی عبد الله سنخه کیده چی د میاروښان میره شی ، شیخ یعقوب د دی زوی دی ، دی د وه لونی هم د رلودی. (٣٢٤)

فاطمه

د میاروښان یوه مریده وه . (٣٢٥)

فرخنده

د افضل خان خټک په کورنۍ کی د ناصرعلی خان د زوی خوشحال خان سنځه وه او موثیانو به یی بلله . شیر محمد خان گنډاپور د دی د پوهی او فراست ستاینه کړی ده. کله چی د غه خوشحال د خپل وراره د زوی عباس په وسیله ووژل شو ، فرخنده له خپل بن زی خواجه محمد خان چی په نواب خواجه محمد خان مشهور وه ، پریدو ته پناه یوړه . فرخنده بیا د ټیری حاکم رسول خان وکړه او فتح جنگ د همدغه رسول خان زوی دی ، د رسول خان له مړینی وروسته فتح جنگ وړوکی و او فرخندی خپل ناسکه زوی د رسول خان په ځای وټاکه . په ١٢٦٤ هـ (١٨٤٧ ع) کال سلطان محمد بارکزی خواجه محمد خان پیښور ته وغوښت ، چی ورغی هلته یی بندی کړ او خپل زوی سرورخان یی په ځای د ټیری حاکم وگومارهٔ . دلته فرخندی د خټکو لښکر راغونډ کړ او سرورخان یی له ټیری وویست. (٣٢٦)

---

(٣٢٣) مرصع ، ٢٥٧ مخ .

(٣٢٤) حالنامه ، ٧ ، ٨ ، ١٣ ، ٤١ ، ٥١ ، ٦١ ، ١٧ ، ١٨ ، ١٩ ، ٢١ مخونه .

(٣٢٥) حالنامه ، ٩٥ او ٩٦ مخ .

(٣٢٦) خورشید ، ٢٤١ ، ٢٤٥ ، ٢٤٦ مخونه .

فیروز بخته

د سکندرخان لوروه او سکندرخان د میاروښان یومرید وچی په شالکی اوسیده، د جلال‌الدین د خلافت په زمانه کی د سکندرخان لور پیدا شوه او هغه یی خپلی پیرخانی ته نذر کړه. چی جلال‌الدین خبرشو. هغه یی د رشید خان (۳۲۷) په نامه کړه، بیا چی جلال‌الدین خپل حینی پیروان له قندهاره را وغوښتل. په دې کی سکندرخان هم له کډې سره جلال‌الدین ته راغی، بیا چی سکندرخان مړشو، ورور یی سنجر له جلال‌الدین سره و. کله چی جلال‌الدین شهید شو سنجر غوښته چی وریندار او وریره له خپلی کډې سره بیرته وطن ته بوزی، دلته بی بی شمسو ورته وویل چی د رشید خان مور نشته، د سکندرخان ښځه د ې د بی بی بصری په ځای کینی، چی لور یی غټه شوه په نکاح به شی. د سکندرخان ښځی وویل چی نه، زه می لور لا له اوسه د لته نه پریږدم چی عزت به یی ونشی، یوځل وطن ته ځم، چی لور می غټه شوه بیا به یی په پټکی ورواده کم. بیا نو ټولکورنۍ بیرته شال ته لاړه، هلته چی مخالفان خبرشول، د قندهار واکوال (حکمران) ته ورغلل چی سنجر خو روښانی د ی او خپله وریره یی د جلال‌الدین زوی ته ورکړی ده. د قندهار واکوال سنجر وروغوښت، بندی یی کړ، په غاړه کی یی زنځیر ورواچاوه او بیریی وکړاوه چی د انجلۍ ماته راکه، سنجر ونه منله، بیا یی هغه د چا خبره جرمانه ځنی واخیسته او خوشې یی کړ. سنجر خپله وریره له مخالفینو پټه ساتله او په پای کی یی رشید خان ته خبر ورکړه چی راشه خپل امانت بوزه، بیا رشید خان له پوځ سره د واده په نیت مخ په قندهار روان شو، په لاره کی د رشید خان د پوځ او د دښمنو ترمنځ سخته نښته وشوه، په

---

(۳۲۷) د جلال‌الدین دغه زوی الهداد خان ته جهانګیر د "رشید خان" خطاب ورکړی وچی د ده زوی الهام‌الله ته بیا اورنګزیب د "رشید خان" خطاب ورکه.

جګړه کی رشید خان بریالی شو ، خوشاورا نویسی ورته وویلی چی لا شال لری د ی ، نه ویل کیږی په لاره کی له نور وستونزو سره مخامخ شو ، راځئ بیرته وګرځو او نجلۍ د لته راوغواړو . همداسی یې وکړه ، بیرته وګرځیدل او خپل ځای ته راغلل ، خو بیا موقع په لاس ورنغله چی نجلۍ راوغواړی . کله چی رشید خان هندته لاړ ، سنجر خپله وریره فیروزبخته وروسته او په " شمس آباد " کی رشید خان په نکاح کړه ، دا به ټولو " قندهاری " بلله . (۳۲۸)

فیض بیګم

فیض بیګمه د رامپور په روئسا ووکی د نواب معین الدین (بهنبو) لوروه . (۳۲۹)

قاشی

دا د میاروښان یوه خلیفه وه (۳۳۰) . اخون درویزه وایی چی ماله قاشی سره بحثونه وکړه ، خو هغی خپل د لیلونه ویلی اوله خپلی لاری وانوښته (۳۳۱) . له دې ښکاریږی چی بی بی قاشی یوه د پوهی خاونده او میړه مخی ښځه وه چی له اخون د رویزه سره یې نه ینی اوعلمی بحثونه کول .

قدسی بیګم

د رامپور په روئسا ووکی د نواب معین الدین (بهنبو) د زوی جلال الدین (رفیع الدوله حافظ الملك نواب محمد جلال الدین بهادر مظفر جنګ) ښځه وه . (۳۳۲)

---

(۳۲۸) حالنامه ، ۲۷۶ ، ۲۷۷ مخونه .
(۳۲۹) خورشید ، ۱۸۹ مخ .
(۳۳۰) بایزید روښان ، ٥٤ مخ .
(۳۳۱) تذکرة الابرار ، ۱٤۷ مخ .
(۳۳۲) خورشید ، ۱۸۹ مخ .

قـذ یفه

قـذیفه یا کظیفه د ملك اکوړی د زوی یحیی خان ښځه وه، خوداچی قـذ یفه د شهبازخان مور وه اوکه د بهاد رخان او عالم خان ؟ په دی باب په (تاریخ مرصع) کی د واړه روایتونه راغلی دی. یوځای وایی چی قذ یفه د یحیی خان ښځـه وه بهاد رخان اوعالم خان د د ې زامن دی (۳۳۳)،بیا وایی: "خان علیین مکان(۳۳٤) کورته راغی، وخت د تیر ماه وه تبه ئی شوه بیا د خسرکره په واده ورنغی ناوی کظیفی نیا راوسته." (۳۳۵)

د "تاریخ مرصع" په اسماء الرجال کی د ې نامه ته لیکل شوی دی چی د شهبازخان مور اود خوشحال خان نیا وه.(۳۳٦)

قراری

قراری د نازوخان لور، د گدای ښځه اود اخون درویزه مور وه، دا یوه ډیره پاکه او عابده ښځه وه او وایی چی په خپل ژوندکی یی د تـهجد لمونځ نه و قضا کړی. اخون درویزه لیکی: "یوورزجه می سحر د هغی (۳۳۷) مخ ته وکتل، نوښی سترگه ئی بالکل شنه وه، تپوس می تری اوکړ وچه موری! دا څه دی؟ وی تاته پته ده چه زماپلار زاهد سحرخیز وچه کله نه په نمانځه ولاړه یم هغه سره

---

(۳۳۳) مرصع، ۲۵۷ مخ.
(۳۳٤) مطلب خوشحال بابا دی.
(۳۳۵) مرصع، ۲۷۳ مخ.
(۳۳٦) د "تاریخ مرصع نوټونه"، ۱۸٦ مخ.
(۳۳۷) مطلب د درویزه مور ده.

به می د تهجد ونمونځ کولو ، بیگا می ستا لور په غیږ کښې وه ، چه سحر را پاڅیدم نو هغه په ژړا شوه ، زو رو می قرار وله او سترگی می پټی پټی کیدی ، پسه دی حال کښې می یوه گوته اولیده او سړی می اونډ لید و ، هغه گوته را غله او په سترگه می را ننوته او چا اوی پا سه! څه سترگی پټی پټی کوی، څلور کاله ژوند دی نور پاتی دی ، څلور کاله پس چی وفات شوه نو سترگه ئی هغسی شنه وه." (۳۳۸)

دا نه یوازی پخپله پر هیزگاره ښځه وه ، بلکه له لوی څښتنه به یی په شریعت برابر اولاد هم غوښته . وا یی چه په هر نماڅه پسی به ئی دعاکوله نو ویلی به یی "یا الله زما اولاد د شریعت په لاره اود انسانیت په خوی اوساتی او کنی په وړوکوالی کښې ئی مرگ روزی کړی چه لا ئی گناه نه وی کړی." (۳۳۹)

دغه نوم په "بایزید روښان"کی "فراری" دی(۳٤۰) او په ښکاره براز چاپ تیر وتنه ده .

قندهاری

د الهداد خان "رشید خان" ښځه (وگوری : فیروز بخته) .

کانی

(وگوری : گگی) .

---

(۳۳۸) د مخزن مقدمه ، "د" مخ (د ارشاد الطالبین له مخی) .
(۳۳۹) همدغه مقدمه ، "هـ" مخ (د تذکرة الابرار په حواله) .
(۳٤۰) بایزید روښان ، ۷۸ مخ .

کشره انئ

د کمال ښځه (وګورئ: مشره انئ)

کظیفه

د یحیی خان ښځه (وګورئ: قذیفه)

ککئ

د کرلانی په کورنۍ کی د شیتك مور ککئ نومیده .(۳٤۱)

کوکی

کوکی د نصیرخان لوانی ښځه وه او نصیرخان لوانی د سلطان سکندر لودی (۸۹٤ – ۹۲۳ هـ) امیر او د (غازی پور) حاکم و . کوکی د خپل میړه له مړینی وروسته شپیته منه سره زر شیرشاه سوری ته وړاندی کړه .(۳٤۲)

ګګئ

د خبئی د زوی مك لوروه ، خپل شپانه زیرکی (۳) ته یی ورکړې وه چی ګګیانی یی زوزات دی(۳٤٤) . دغه نوم په "خلاصة الانساب" کی "ګاګئ" راغلی دی او وایی چی یوه خپل اعتباری سړی ته یی ورکړی وه(۳٤٥) په "حیات افغانی" کی د ګګئ یا ګاګئ په ځای "ګانی" دی(۳٤٦) او په "تذکرة الابرار" کی "ګاکی" (۳٤۷)

---

(۳٤۱) خورشید ، ۲٦٦ مخ .
(۳٤۲) لودی پښتانه ، ۲۳٤ مخ .
(۳٤۳) حیات ، ۲۱۲ مخ : بزرکی یازیرکی .
(۳٤٤) مرصع ، ۱۳۱ مخ .
(۳٤٥) خلاصه ، ۱۱۹ مخ .
(۳٤٦) حیات ، ۱۱۲ مخ .
(۳٤۷) تذکرة الابرار ، ۸۸ مخ .

گل بشره

د ا د یوه لوی خان لوروه او د یوه بل سود اگر له زوی عباس سره یسی جی وروسته طالب جان شو ، په ماجت کی له ملا د رس ویلی . د د وا ړو مینه له وړ کینی سره پیدا شوه ، بیا چی لوی شول ، عباس د د رس په تکل د غه ماجت پر ینبود او بل ځای د یره شو . په د ی منځ کی په گل بشری د بیلتانه شی ورځی سختی تیریدی تر د ی پوری چی د عباس لغمه ډیره ناجوړه شوه ، مور ځو یی پری پوهیده نوچی پلاریی مور وپوښتیده چی که ته خبره یی را ته ووایه چی په گل بشری څه شوي د ي ؟ هغی ورته ویل چی هوکی ، زه خبره یم ، گل بشره په عباس یا طالب جان مینه د ه او د د ی ناروغی د مینی ناروغی د ه . پلاریی له گل بشری پوښتنه وکړه ، هغی لنډ په لنډ وځواب ورکه چی خدای یو د ی ، ډیره یو د ی ، بس له طالب جانه به بل څوك ونه کم.

بیا یی نو طالب جان سره را پید اکه او گل بشره یی ورو ا د ه کړه ، د وا د ه په ړومبی شپه یو په بل د مینی نارې کوی ، په د ی منځ کی گل بشری د ملا یی د کتابونو کومه نکته په نا ره کی را وا خیسته چی طالب جان پکی بند شو ، د لته طالب جان ورته وویل چی تا زه په سوال ځواب کی ود رولم ، زما د ی قسم وی چی ځان مپی پوخ ملا کړی نه وی که پاتی شم ، گل بشری چی هر څه خواری وکړی ، ونه دریده بس طالب جان لا ړ هند وستان ته ، گل بشره بیا ژیړه پیړه او تاروتار شوه.

طالب جان هلته په یوه ملا ډیره شو او څو ورځی یی سبق وویلی ، بیا سبود اور ولویده چی د ا سبق خو په وطن هم کید ه ، ولی را غلم ، بیرته را ژهی شو ، په اتك را پوریووت او پیښور ته راغی . د لته بیا سود اور ولویده چی په سبق پسی را وتلی وم او س چی هسی بیرته ځم دا هم ښه نه د ه ، بس په پیښور کی پاتی شو او او د لته یی له یوه غټ ملا سبق شروع که . د د ې ملا یوه لوروه چی ښایسته نومیده

او تورې بېږې بلله ، د ې هم په طالب‌جان سترګې سرې کړې ، خو هغه تر پایه پورې مخه ورنکړه او رې بې پکې ونه وا هه . کلونه کلونه تیر شول او بله ورځ طالب‌جان پخپله یوغټ ملا شو ، پیښورې پریښود او مخ پخپل کور را وخولخید ، چې خپل‌کلي ته را نژدې کیده ، شپه شوه ، یوه ماجت‌ته ور وګرځیدې ، د شپې داسې ناروغه شو چې سبا له ځایه نشو جګیدې ، څو ورځې کهیده ، بله ورځ مړ شو ، د ې بې لا نه وخښې کړې چې ګل‌بشره خبره شوه ، بس راوا نه شوه او ځان بې ور ورساوه . وایې ګل‌بشرې د ملا عباس په جنازې پېرې کور بلې وکړې ، پېرې ستاینې بې وکړې ، آخر بې په قبر ځان ور واچاوه او د ا هم مړه شوه .

ګل بشره پېرې د ر د ناکې نارې لرې چې ټولې د لنډیو په پول د ې ، هغه وخت چې ملا عباس‌لا مسافر و او سبق بې ویلې ، ګل‌بشره چا خبره کړه چې طالب‌جان په پلا نې ځا ې او کلي کې د یره دې ، دې قلم کاغذ را وا خیستل او داسې بې ورته ولیکل:

سلام سلام جا نه سلام د ې
قلم په لاس غمونه کا ږم
ستر ګې مې ستا په لور کړې شو ې
چې را په یاد مې شې جا نا نه
کاغذه بخت د ې مبارك شه

پس له سلامه ژر وطن لره را د رومه
د عا شقې لیند ې په زړه ویشتلې یمه
لکه جنګ ې د شهیدانو په قبرو نه
سر په با زو کړم او ښکې لاندې تویومه
زما تش‌حال د ې ته به وکړې دیدنونه (۳٤۸)

ګل رو (وګورئ : شهو)

ګل غوټه

د د ې نوم د (جلاد او شمایلې) په داستان کې راغلې د ې ، داد ملامیر لور وه او د ې هم په جلاد زړه بایللې و ، خو جلاد مخ ورنه کړه . (۳٤٩)

---

(۳٤۸) ملې هند اره ، ۲ ټوك ، له ٤ تر ۲۱ مخه پورې .
(۳٤۹) همدغه کتاب ، ۱ ټوك ، ۱٤٤ ، ۱٤٥ ، ۱٤٦ مخونه .

گلمکی

گلمکی د پښتو د یوی ډیری خوږی قصی اتله ده او اتل یې موسی خان نومیږی. له نقله داسی برېښی چی د وی د پښین او کاکړستان په خوا ووکی او سیدل او په خته ترین وو. دغه نقل په "پښتانه شعراء" او "ملی هند اره"(٣٥٠) کی راغلی دی، د گلمکی د پیژندنی له پاره دلته د "پښتانه شعراء" یوه ټوټه راوړه کیږی:

"وایی چه په پخوا زمانو کښی د وه ورونه وه، یو فیروز او بل نوروز نومیدل سوداگری ئی کوله، د فیروز یوه لوروه چه "ښی" نومیده او د هغه ځای کالخوای او مشر چه "سهیلی" ئی نوم و، پر دی نجلی مین و او په پای کښی ئی له پلار څخه وغوښته.

د فیروز یوه بله لور هم پیدا سوه چه نوم ئی "گلمکی" و او د نوروز یو زوی وچه نوم ئی موسی و، د پلرو په ژوند ون کښی لا په کوچنیوا له گلمکی و موسی ته په نکاح ورکړه سوه. وروسته ... سهیلی د موسی خان رقیب سو، موسی خان هم له وطنه ورك او یو بل ځای ته ولاړ، هلته ئی (ولی جان) نومی ملگری او رفیق سو. د دی ولیجان یوه خور ا دلا وره او مړنی خوروه چه "تانو" نومیده، تانو هم په دی قصه کښی مهمه برخه لری. وروسته موسی خان او ولیجان را ځی د سهیلی سره مقابله کوی، ځکه چه د موسی خان معشوقه (گلمکی) سهیلی په زوره بیولی وه او هغی په میړانه او پښتونوا له د هغه څخه ځان ساتلی او مقابله یی ورسره کوله نو چه د موسی خان په راتک خبره سوه، د دی ئی پټ میلمه کی. سهیلی چه د دی د وو مړو سره په ښکاره مقابله نسوای کولای، نو ئی د یوی بوډی په ذریعه موسی خان او ولیجان ته په ډوډی کښی زهر ورکړه، دا ډوډی خو موسی خان

---

(٣٥٠) ملی هند اره، ا ټوك، له ٧٢ تر ١١٢ مخه پوری.

نه وخوړه ، مګر ولیجان وخوړه په پای کښې موسی خپل مسموم ملګری پر آس وتاړه او خپل کورته ئې راوست ، چه هوری مړ سو . د ولی جان یوزوی و (میر ولی) نومیدی د خپل پلار د انتقام ملا ئې وتړله ، د موسی خان په ملګری راغی ، د سهیلی پرځای ئې هجوم وکړ او ګلمکۍ ئې ځنی بوتله خپل کورته .

بله ورځ چه موسی خان پر یوه خوا تللی و ، سهیلی خبر سو چه میر ولی یوازی د ی نوئی د د ه پر کلا حمله وکړه ، د ه هم څووار ه سخته مقابله ورسره وکړه ، خو بله ورځ آس په یوه کړهل کی ولویدی ، د ی هم سخت زخمی سو ، مګر ځان ئې خپل کور ته ورساوه ، ټپ ئې وتاړه ، څو میاشتی پروت و ، بله ورځ بیا سهیلی د د ه پسه کور حمله وکړه او ګلمکۍ بی بوتله ، د ی په زخمی بدن را پورته سو ، سخته جګړه ئې وکړه ، بیرته ئې ګلمکۍ ځنی راوګرځوله او په د غه وخت کی د زخم له ډیر والی څخه مړ سو .

چه د ګلمکۍ د انجات بخښونکی ځلمی مړ سو ، نو د ی له ناچاری ځان سهیلی ته وسپاره او سهیلی بوتله مګر د ې په مړوښو قبول نه کی ، په څه چم به ئې ځان ځنی ساتی ، څو عمر وروسته چی موسی خان له سفری راغی ، کی کتل د د ه ملګری نه وه ، میر ولی مړ و ، ښځی پر پړاګ پاته وی ، ګلمکۍ هم سهیلی بیولی وه .

نو د ه بله چاره نه لیدله چه خپله په یوازی سر د سهیلی مقابله وکړی ، نو د شپی د سهیلی کره ورولویدی ، سهیلی هم د ی مړکی ، چه موسی خان د عشق په لاره کی ځان جارکی نو ګلمکۍ خورا ویرجنه سوه ، سهیلی ته ئې وویل چه اوس نو تاته در پاته سوم او ستا یم مګر یوه هیله لرم چه ما یووار د موسی خان قبر ته بوزه ، بیا نو ستا ماینه کیږم . سهیلی د د ې دا هیله ومنله ، بوئی تله ، ګلمکۍ چه د عشق په اور سوی وه د زړه له کومی ئې له خدایه دا وغوښته چه الهی زیات ژوند نه غواړم ، ما هم د رټوله که! اوله د ی بی ننګی څخه می وژغوره! لوی خدای هم

د دی د سوی زړه دا د ښا نبوله کړه او پر هغه ځای ئی ساوختله." (٣٥١)
د "موسی خان او کلمکی" په نقل کی د گلمکی ناری هم راغلی دی، سهیلی پر بیری خواری وکړی چی گلمکی راضی کا، مگر گلمکی د ده ته داسی ځواب ورکاوه:

که توزن دی د اسهیلی ، سهیلی د ووس توزن دی
چه موسی جان پر د نیا وینه ، سهیلیه پر ما بل میړه حرام دی.(٣٥٢)

گلنی

گلنی د د رخانی مینځه وه ، د "آدم خان د رخانی" په نقل کی د د ی ځینی ناری هم راغلی دی. کله چی پایاوی یا پیاوی د واده په تکل کی شو چی د رخو یوسی د رخانی خپله مینځه گلنی آدم ته ور ولیږله او هغی په آدم باندی د د رخانی له خوا د اسی ناره وکړه:

ستا د یدن می ژړوینه — آدم خانه اند یښنی می د رته وړینه
خبرئی که خبر نه ئی — د پایو وراگی راځی ماود وینه(٣٥٣)

گوهر بیگم

د غلجیو د میرزا خیلو په پښه کی ، د نورالدین په اولاد ه کی د نواب غوث محمد لور گوهر بیگم په نواب قدسیه بیگم مشهوره وه او نواب گوهر بیگم صاحبه قدسیه به یی هم بلله . گوهر بیگمه د نواب نظر محمد (١٢٣٥ هـ ق) ښځه وه او د هند په (بهوپال) کی اوسیده . کله یی چی میړه مړ شو ، مشرا نو او مخور ود (بهوپال) ریاست واک د ې ته وسپاره او لور یی سکندر بیگمه ولیعهد ه شوه.(٣٥٤)

---

(٣٥١)(٣٥٢) پښتانه شعراء ، ١ ټوک، له ١٤٠ تر ١٤٩ مخه پوری.
(٣٥٣) ملی هندا ره ، ٢ ټوک ، ٧١ مخ .
(٣٥٤) خورشید ، ١١٢ ، ١١٣ مخونه.

گوهره

د یوسف د زوی اکو ارتینه وه چی د نومیالی قانون پوه شیخ ملی وریندارشی. اکو له دغی ښځی څلورزامن د رلودل: خواخو، بازید، ابا، شارك یا شادك. (۳۵۵)

گیلن یا کیلن (؟)

د درویش‌داد و نزورکیده (۳۵٦)، د رویش‌داد و د فرید خان زوی و د تیرا په مستوره کی اوسیده او د میا روښان خلیفه و (۳۵۷) د درویش‌دادو یوه زوی میرمحمد د نیابي چاری پرینبی وي اوواده یسی نه کاوه (۳۵۸) اویو بل زوی یسی هم معلوم دی چی شاه ولی نومیده (۳۵۹)، خونه د ه ښکاره چی گیلنه یا کیلنه (؟) د همدغه شاه ولی ښځه وه اوکه یسی نورزامن هم د رلودل.

لا پ ملکه

د الوړی د تاج خان لودی ښځه وه، چی کونډه شوه بیا شیرشاه سوری وکړه په دی باب د "تاریخ مرصع" عبارت د اسی دی:

" تاج خان نومیدهٔ له قبیلی د سلطان سکندر لودی اولوی امراوهٔ او حفظ او خصمانه د چنار د قلعی حوالله په ده وه او هم په دا سبب په میان د تاج خان او د هغوزمنوچه له نسه ئی د بلی ارتینی وو مخالفت پیدا شهٔ څویوه شپه مشر ځوی ئی

---

(۳۵۵) مرصع، ۲۳۲ مخ. حیات، ۱۷۲ مخ. خورشید، ۱۹۳، ۱۵٤ مخونه. د تذکرة الابرار په ۸۹ مخ کی دغه نوم "شادك" دی.

(۳۵٦) حالنامه، ۲۲۸ مخ.

(۳۵۷) د رویش‌داد و د علی‌محمد "مخلص" مورنی نیکه کیده (حالنامه، ۲۲۲ مخ).

(۳۵۸) حالنامه، ۲۲۵ مخ.

(۳۵۹) همدغه اثر، ۲۲۸ مخ.

فرصت بیا موند په تور ، ئی لاړ ملکه وو هله زخمی ئی کړه ، شور و شر پیر شه تاج خان هم تور ه وا خسته خیر په مرگ د فرزند شه خوی ئی پیش د سنی وکړه تاج خان ئی مړ کړ نور ئی استوگه په کوټ کښی مصلحت نه لیده وتښتید او لاړ ملکی په قدیم د ستور کوټ ساتلی د رله او په کوټ کښی له قومه د پښتنو د ری ورونړه وو ، نوم د یوه میر احمد د بل میر اسحاق او د ریم میر داد وه چی کار و بار د تاج خان د سپاه او محافظت د قلعی حوا له په ده وه . شیر خان له آرویدو د دی وا قیعی و میر احمد ته وکښل چه میر داد و ماته راستوه چه خو خبری د مصلحت ورته ووایم هرگاه چه د میر احمد له شیر خانه قدیمه آشنائی په میان کښی وه له آرویدو د دی خبر ډیر خوشحال شه او ورونوته ئی وویل چه خواهنده د دی کوټ ډیر دی او لاړ ملکه که هر خو تد بیر او عقل لری اما بیا ار تینه ده ساتی به د کوټ له دی ونشی ، لائق د ا دی چه کوټ و شیر خان ته پیشکش کړ و او خان دده په حمایت کړو . پس په اتفاق و لاړ ملکی ته وراغلل او حقیقت ئی ورته بیان کړ ، لاړ ملکی ورته ووی چه مصلحت د ما د تا سو په لا س د ی هر چه صلاح وینئ هغه په عمل را وړئ . پس له هغه میر د ا د ووی مصلحت دادی چه خپل خان د شیر خان په نکاح کړی چه له خوفه له خلله په امان شی او کوټ د چنار ورته وسپاری . د لاړ ملکی کل مراد د غه وه په زړه او په خان ئی دا معنی قبول کړ ، میر داد ئی په ملازمت د شیر خان روان کړ ، میر داد و شیر خان ته وراغی ، پس له گفتگو یه ئی اصلی مطلب ورته بیان کړ شیر خان و فرمائیل . مصرع

د رکار خیر حاجت هیچ استخاره نیست

میر د ا د په وخت د جار و تلو له شیر خانه مقرر کړ چه زر و قلعی ته را روان شه پس هم هغه زمان چه میر داد له ملا زمت د شیر خان رخصت شه شیر خان هم ور پسی روان شه او میر داد پخوا د شیر خان تر ورتلو خلق د کوټ خبر کړی او د لاسه ئی ورکړی وه ، د کوټ خلقو بیا میر داد روان کړ چه شیر خان ډزر بیا تشریف

وفرمائی او قلعه دِ په خپل تصرف کا چه مبادا چیری زهمن د تاج خان پیش د ستی وکا، بعضی خلق د کوټ له خانه مله کا هاله به کار په شدت او عدا وت ورسی، شیرخان منتظر د اشارت وه لاس په لاس راغی او لاړ ملکه ئی په خپله نکاح کړه. لاړ ملکی له خپله ماله پنخوس زره سره زر له قلعه سره وشیرخان ته پیشکش کړا او سنخ کنجونه چه په اطراف او جوانب د هغه ملك وو په قید د شیرخان راغلل". (۳٦۰)

لاړوبی

د غلجیو د میرزا خیلو په پښه کی او د نورالدین په کورنۍ کی د نواب غوث محمد (۱۲٤۲ هـ مرینه) لوروه او د هندوستان په (بوپال) کی اوسیده. (۳٦۱)

لویه ادی

د بارکزی کلان خان لور، د پاینده خان ښځه او د وزیر فتح خان موروه. وایی که چی د شاه محمود زوی کامران وزیر فتح خان پوند که او د شاه محمود په تونګ د غزنی په لاره توتی توتی شو، نو چی موریی خبره شوه، پوښتنه یی وکړه چی د وژلو په وخت وزیر فتح خان ژړا انګولا، ناری سوری کولی او که نه؟ چا ورته وویل نه، نو دې وویل او س می خپلی شو دی ور بښلی دي. ویل کیږی چی د لوی اختر د کیچړی د ودله دې را پاتی دی. (۳٦۲)

لیلو

د آدم خان د ملګری (مریی؟) بلو ښځه وه او د "آدم د رخانۍ" په قصه کی یی نوم راغلی دی. (۳٦۳)

---

(۳٦۰) مرصع، ۱۱۹ او ۱۲۰ مخ.
(۳٦۱) خورشید، ۲۱۱ او ۲۱۲ مخ.
(۳٦۲) پښتنی میرمنی، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹ مخونه.
(۳٦۳) ملی هنداره، ۲ ټوک، ۷۵ مخ.

مايې

مايې د ظريف محبوبه وه ، کله چې ظريف په سود اګرۍ هندوستان ته لاړ مايې پېرې سختې تيرې کړې او د ظريف د بيلتانه په اور سوه ، کله چې ظريف له هندوستانه له مال آل سره او په سامانه بيرته راغی ، بيا سره ښځه مېړه شول او په خوښۍ يې شپې ورځې تيرولې .

نقلچيان د "ظريف او مايې" د داستان په منځ منځ کې سوزناکې ناري ورسره پورته کوي . کله چې ظريف د هندوستان د سفر تياري نيوه او مايې خبره شوه ، نو دا ناره يې وکړه :

که مخه مخه ظريفه مخه د هند ولورته + رازق موخدای دې رزق به رارسي زمونږ وکورته

هاي هاي زمونږ وکورته .

کله چې کاروان وخوځيد ، مايې بام ته وخته او ناره يې وکړه :

اونبانو وخورئ د اوږدې غاړې ـ د الوې ورنونه

پرون بې ارمال ظريف دلې وـ نن موتيرکې تـ ولاتونه هاي هاي ترولاتونه(۳٦٤)

مامونې

مامونې د خير محمد لوروه او (نواګې) ته نژدې په يوه کلي کې اوسيده ، دې ته خدای به يرلوی ښايست ورکړی و . په مامونې باندې يې د تره زوی شيرعالم مين و که څه هم شيرعالم بله ښځه (عجبه) درلوده ، خو مينتوب د زړه کار دی نه د لاس په دې مين شوی و . د شيرعالم نوره ټيکه ونشوه او خپل پلار ته يې ربه برالا وويل چې بس مامونې به راته کوې ، پلار يې د زوی خوښې ته کتل ، مامونې يې ورته

---

(۳٦٤) ملی هنداره ، ۲ ټوک ، له ۲۲ تر ۳۵ مخه پورې . پښتانه شعراء ، ۱ ټوک ، ۱۲۱ او ۱۲٤ مخ .

وغوښته، د مامونۍ پلار هم څه پکې ونه ویلی او مامونۍ یې شیرعالم ته ورکړه ، څه موده وروسته یې پسې واند ه کړه، مګر څنګه چې شیرعالم له (عجبی) په (مامونۍ) زیاته مینه کوله ، د عجبی رخه کیده او وارته یې کتل.

شیرعالم خپل دوکاندار واوخپله د دوکانداری یې کوله ، بله ورځ د دوکان سوداپه خلاصید وشوه ، نوله خپل کلی نه شبقدر ته د سودا راوړو له پاره لاړ، په دې منځ کې د وه د ری ورځې ووتې . یوماسخوتن چا د روازه وټکوله چې څه شی مې په کار دی ، د دوکان راته خلاص کړئ ، عجبی د هغه آواز واورید چې سیداجان دی ، سید اجان ښځه نه د رلوده او هسې به دې خواته هغې خواته ګرځیده. عجبه خوشره وه ، نوچې مامونۍ ته به یې څه ویل هغې به یې خبره منله ، عجبی په مامونۍ غږ وکه چې پاڅه د دوکان ورته خلاص که! مامونۍ پاڅیده کیلی یې واخیسته ورغله چې د دوکان ورته خلاص کا ، بس چې د سیداجان د دوکان ته پښه ورننوته ،بیا عجبه د د دوکان په خوله کې ولاړه وه او چیغې یې کړې چې خلکو څه شوئ ؟ خلک راغلل او په توره شپه کې یې مامونۍ له سیداجان سره په دوکان کې ونیول ، مامونۍ که هر څو د خپلې پاکې ناری سوری وکړی ، چا اوریدې ؟!

بله ورځ شیرعالم په کچره سودا بار کړی ده او خوشحاله خوشحاله کیږی مخ په کور راروان دی ، خوکورته چې راورسید ، بیا هغه خوښی ورته پاتې نشوه، عجبی دا له غمه ډکه قصه په ډیره حیله بازی ورته وکړه. دلته په شیرعالم اوربل شو او له ډیره قهره لګه مار اوښته را اوښته . د مامونۍ په پاکه او معصومه بشره که هر څومره اوښکې را توییدی ، په شیرعالم یې تأثیر نه کاوه . شیرعالم چاړه را وا خیسته او خپله هغه مینه یې چې له ځانه پرې ګرانه وه په چړو وو هله او ټوک ټوک یې کړه.(۳۶۵) په (عوامی قیصې) کې د مامونۍ ناری نه دې راغلې ، خوما په وړکینې همدغه نقل اوریدلې دی چې ناري یې هم د زلودې او زمایې دغه ایکې یو بند په یاد دی:

---

(۳۶۵) عوامی قیصې ، له ۱۷ تر ۲۷ مخه پوری. پښتو منظومې قصې ، ۷۷، ۷۸، ۷۹ مخونه.

میمونه (۳٦٦) شنه سوه په خند اسوه خانه د کاکا زوی دی ما به نه حلالوینه خانه د کاکا زوی

مانو

د سروانی په اولاد ه کی د یوسف د زوی اسماعیل د وه ښځی وی ، یوه یی یی اوبله مانو ، تورزی او مچازی د مانو اولاد دی. (۳٦۷)

ماه ملك (ماه ملکه ؟)

د سلطان غیاث الدین غوری لوروه ، موریی تاج الحریر جوهر ملك نومیده چی د علاء الدین جهانسوز لورکیده . ماه ملکه د ملك شجاع الدین ابی علی د زوی ملك علاء الدین نجل کیده او د ابه یی جلال الدنیا والدین بلله. دا د قرآن کریم حافظه وه ، کتابونه یی لوستی وو او زښته ښه خطیی د رلود. (۳٦۸)

مبارکه

مبارکه د پیر روښان د خلیفه علی شیر ښځه کیده ، دا هم د روښان مریده وه.(۳٦۹)

مستو

دا د سلطان شاه لودی (اسلام خان) ښځه او د قطب خان لودی مور وه. ، په کال ۸٥٦ هـ چی سلطان بهلول لودی د پنجاب په سیموکی و ، د جونپور لښکری دهلی ته را ورسیدی او ښار کلا بند شو ، د جونپور لښکر وشا وخوا ورته وا ړول ، د کلا د ساتند ویانو مشری د سلطان بهلول د پښتنی خوا ښې (ستوبی بی) چی د اسلام خان

---

(۳٦٦) ما دغه نوم په خپله سیمه "میدان" کی "میمونه" اوریدلی دی.
(۳٦۷) تاریخ خانجهانی ومخزن افغانی ، ۸۰٦ مخ.
(۳٦۸) طبقات ، اتوك ، ۳۱۹ ، ۳٦۹ مخونه.
(۳٦۹) حالنامه ، ٦۸ ، ٦۹ مخونه.

کونډه او د بهلول د کاکا ښځه وه، په غاړه وا خیسته. د دی له پاره چی د ښمن ونه پوهیږی چی په کلاکی پوځونه نشته. د لودی کورنۍ تولو پښتنو ښځو ته یی د نارینه کالی ور واغوستل او د کلا سرته یی وخیژولی او پیری یی ور وسپارلی، په کلاکی د ننه میړونه یی وگومارل چی په غلیم به غیشی ور وی.

کله چی یی متو د لودی پوځونو له ور رسیدو نا امیده شوه، یوه ایلچی ته یی د دهلی کیلی ورکړه او د سلطان محمود شرقی امیر د ریا خان لودی ته یی له دې پیغام سره ور ولیږه چی که د لودیانو ناموس ساتی نوکیلی وا خله، نوچی د ریاخان دغه پیغام واورید، قوم ولی یی په نوکری غوره وبلله او کیلی یی بیرته ورکړه(۳۷۰)

مرجانه

د خرښبون په اولاده کی د ابا د زوی د ولت ښځه مرجانه نومیده، او کړه یی قاسم خیل، موتی خیل او ابراهیم خیل د خپلی مور په نامه مرجانه خیل یادیږی(۳۷۱)

مرجانه

د کند د زوی خبنی ښځه وه، مندی او مك(۳۷۲) د دی له نسه دی.(۳۷۳)

مرجانۍ (مرجانه)

د خوشحال خټك له یوه شعره چی خپل زامن یی پکی غندلی دی ښکاریږی چی یوه ښځه یی مرجانه نومیده او له مرجانی یی هم سرټکولی دی، د هغه شعر د سر او پای خو بیته دادی:

نا خلف می حوالـه کړ پـه تقدیر نصیحت ور باندی نه کاندی تـاثیر

---

(۳۷۰) لودی پښتانه، له ۷۵ تر ۷۸ مخه پوری.
(۳۷۱) حیات، ۱٦۵ مخ.
(۳۷۲) خورشید، ۱۹۵ مخ: مند او مك. حیات، ۱۵۹ مخ: مند او مخ یا مك.
(۳۷۳) مرصع، ۲۳۱ مخ. خورشید، ۱۹۵ مخ. تذکرة الابرار، ۸۷ مخ.

....

تربیت بی ځایه واړه حبطه دی — کشیده د زرونه شی په حصیر

زه ئی هیڅ په تربیت نه کړم تقصیر — ولی څه کړم نا خلف دی بد ضمیر

د نطفی اثر می لا پکښی ضائع شو — واړه بڼ د مرجانۍ لری تاثیر

کهلوګی د اور فرزند دی په داغه شو — چه نه تاونه لکه اورغوندی منیر

سرشته د مادچاری هغه خط شوه — چه بی فکره د انشا بنکلی تقریر

په مقدار د خپلی چاری فکرغم کا — په د نیا کښی که غنی د ی که فقیر

دریغه یو یکښی شهباز شوی یا خوشحال — شل پینځه لشرم همه صغیر کبیر (٣٧٤)

مرغی

مرغی یوه نجلی وه چی په ښکاره د یوسفزیو په سیمه کی چیری اوسیده او میرویس زرگر پری مین و ، بیا همدغه زرگر وتښتوله ، کله چی د مرغی ورور خبر شو د واړه یی په توپك وویشته . د " مرغی او میرویس" قصه سلیمانشاه شاعر نظم کړی ده . (٣٧٥)

مریم

د مهیار زوی د ولتشاه د وه ښځی د رلودې ، یوه یی بی حوره اوبله مریم، مریم زی د همدی مریمی زوزات دی. (٣٧٦)

مریم خاتون

د میرزا خان انصاری لور وه او سکندرشاه ته یی ورکړی وه ، دغه سکندرشاه د محمد علی زوی ، د شیخ یعقوب لمسی او د پیرروښان وراره کیده. (٣٧٧)

---

(٣٧٤) ارمغان ، ٤٠ مخ .

(٣٧٥) پښتو منظومی قصی ، ا توك ، ١٠٣ مخ .

(٣٧٦) حیات ، ٢١٧ مخ .

(٣٧٧) حالنامه ، ٤٦٠ مخ .

ستوره

د مهیار د زوی رُحمو د وه ښځی وې چی یوه ستوره وه اوبله بی بی خداونده، ستوره زی د ستوری اولاد ده د ه.. (۳۷۸)

ستوره

ستوره د آدم خان د محبوبی د رخانی ترله وه، د بې آدم نه لیدلی نه کتلی وخو صفتونه یی اوریدلی وو او پری مینه شوی وه. د خدای کار و نه دی یو وخت آدم په شاه دره راغی او د ستوری کره میلمه شو، دلته ستوری په مور ناره وکړه:

نن زما زړگوتی ښه کړه، د رته وایم د میلمه عزت ښه وکړه
آدم خان زما میلمه دی، ا د ی موری مهمانی ورلره وکړه

د آدم زړه خو د رخانی وړی و، په بل چا یی گله مینه نا تیده، نو یی ستوری ته پلمه وکړه چی له هغی خوا به د ربا ندی راشم، دلته ستوره خوشحاله شوه او دا ناره یی له خولی ووته:

ښه سوه وای تماشه ښه سوه — د شاهی آدم وماته اند یښه سوه
د د رخو په لوری د روی وا — ول شاهی آدمه ځه په مخ دی ښه سه (۳۷۹)

ستی (ستی)

د سود (مسعود؟) د لمسی د بهلول د زوی نونو (نا نو) ښځه ستی نومیده، هیبت خیل او عمر خیل د د غی ښځی اولاد ه د ه.. (۳۸۰)

---

(۳۷۸) حیات، ۲۱۷ مخ.
(۳۷۹) ملی هند اره، ۲ ټوک، ۵۹ او ۶۰ مخ.
(۳۸۰) حیات، ۳۴۹ مخ. خورشید، ۲۵۶ مخ.

مسري

مسري د احمدگل خټک لور وه چې پښتو فالنامه یې نظم کړې ده ، د دې د ژوند زمانه د ۱۱۲۵ هـ شاوخوا ګڼل کیږي. (۳۸۱)

مشره انۍ

د خټک په اولاد ده کې د مندړ زوی منو د وه زامن د رلود ل ، یو عثمان او بل اتمان ، د عثمان بیا د وه زامن وو چې یوې امان نومیده او بل کمال. د کمال د وه ښځې وې چې یوې ته یې مشره انۍ ویلې او بلې ته کشره انۍ ، د مشرې انۍ اولاد ده مشران زی بلل کیږي او د کشرې انۍ کشران زی. (۳۸۲)

معصومه بیګم

د نواب علي محمد لور او د نجیب خان (نواب نجیب الدوله) د زوی ضابط خان ښځه وه ، د هندوستان په رامپور کې اوسیده او غلام قادر یې زوی د ی ، د ژوند زمانه یې د ۱۱۶۰ هـ شاوخوا ګڼل کیږي. (۳۸۳)

مغلانۍ

د پیرروښان د زوی جلال الدین ارتینه وه او عایشه یې د همدغې ښځې لور د ه. (۳۸٤)

---

(۳۸۱) پیښلیک ، ۱۵٤ مخ.
(۳۸۲) خلاصه ، ۱۱۳ مخ.
(۳۸۳) خورشید ، ۱۸۸ مخ.

مـلا له

په کال ۱۲۹۷ هـ د پښتنو او انګریزانو ترمنځ جنګ نښتی و او ټول میوند یوه ټوټه سوراور و ، په ټکنده غرمه کی له یوی خوا کرمی وه او له بلی خوا او به نه وې ، د پښتنو بیرغچی هم ولګید ، نژدی وچی پښتانه ماتشی ، د لته پښتنی پیغلی مـلا لی بیرغ په اوزه که او پښتنو ته یی مخ ورواړاوه چی:

که په میوند کی شـهید نسوی زما لا لیه یی ننګی تـه دی ساتینه

د همدی په وینا پښتانه ځوانان بیرته په جنګ تاوده شوه او د ښمن ته یی ماتی ورکړه.. (۳۸٤)

ملکه جبال

د سلطان بهاء الدین سام او ملکه ګیلان لوروه او د ملک تاج الدین زنګی مور کیده . (۳۸۵)

ملکه خراسان

د سلطان بهاء الدین سام او ملکه ګیلان لوروه ، د ملک قزل ارسلان سلجوقی ښځه کیده او الب غازی د دی زوی دی. (۳۸٦)

ملکه ګیلان

ملکه ګیلان (۳۸۷) د ملک بدرالدین ګیلان لوروه او د سلطان بهاء الدین سام

---

(۳۸٤) پښتنی میرمنی ، ۱۵۹ ، ۱٦۰ مخونه (د کابل مجلی د پنځم کال له ۱۲ ګڼی څخه)

(۳۸۵) طبقات ، اتبوک ، ۳۳۸ مخ .

(۳۸٦) همدغه اثر او همدغه مخ .

(۳۸۷) محشی ورته لیکی چی د کلکتی چاپ او راورټی "کیدان" راوړی ، خو سم یی "ګیلان" دی چی غزنی ته نژدی د یوځای نوم شی .

بن حسین ښځه کیده ، د دی نسبی سلسله هم شنسبا نیانو ته رسیده . د بهاءالدین سام له دی ښځی د وه زامن وو او د ری لوڼی ، زامن یی یو سلطان غیاث الدین محمد سام و او بل معز الدین محمد سام، لوڼی یی یوه ملکه جبال وه (۳۸۸) چی د ملك تاج الدین زنگی مور کیده ، بله ملکه خراسان وه ، د ملك قزل ارسلان سلجوقی ښځه او او د الب غازی مور ، د ریبیه حره جلالی وه ، د سلطان شمس الدین محمد ښځه او د بهاءالدین سام مور .(۳۸۹)

ملکه معزیه

ملکه معزیه (۳۹۰) د ملك تاج الدین تمرانی لور وه ، د سلطان غیاث الدین محمود ښځه وه او یو سلطان بهاء الدین سام مور کیده . کله چی سلطان غیاث الدین محمود شهید کړی شو ، همدی ملکی سړی وگوماړل چی له د ښمنویی کسات وا خلی .(۳۹۱)

موتیانی

(وگوری : فرخنده) .

مولهه

مولهه له ۹٦٤ هـ کاله را ورسته په کیتهل کی پیدا شوی ده ، دا یوه مجذوبه او د خدای په مینه مسته ښځه وه ، ټولی خبری یی له عرفان او حقیقت سره برابری وی ، په دی باب په "تاریخ مرصع" کی راغلی دی چی :

"تل به مجذوبه او مولهه اولیونئ او بی خوده او بی شعوره وه ، هر کله به چه د

---

(۳۸۸) په لمنه کی ورته راغلی چی را ورتهی یی "ملکه جهان" را وړی .
(۳۸۹) طبقات ، ۱ ټوك ، ۳۳۷ ، ۳۳۸ مخونه .
(۳۹۰) محشی زیاتوی چی دغه نوم په اصلی متن کی "مغربی" دی .
(۳۹۱) طبقات ، ۱ ټوك ، ۳۷۷ مخ .

رحمت باران ورځه له. خوګی سترګی به ئې اسمان ته وازی و نیولی او ترڅلور و پنځو ورځو به حیران حیران حیرده ولاړه او ښانه به ئې نه حنبول او له بارانه باده او تندر به هیڅکله نه رنځیده او بیا به چه. پخپلې حال راغله هم هغسې مستانه به کړځیدله او هره خبره به ئې چه کړه عین له عرفان او حقیقته به وه." (۳۹۲)

مهتاب بانو

دا د کاله باغ په ملکانوکی د ملك اعظم ارتینه وه ، ملك اللهیارخان او نواب خان د دی زامن د ی. (۳۹۳)

مهر سلطانه

د سلطان ابراهیم لودی لوروه ، په ۹۴۳ هـ کال د شیرشاه سوری زوی جلال خان وغوښته ، خو بی بی فتحی خپله لورورنکړه ، شیرشاه هم جلال خان منع که، بیا وروسته یی موږ یوه خپل ته چی سکندر نومیده ورکړه.
د سکندر ځوپوری ارتینه ژوندی وه یو تربله بی عمر تیراوه ، څنګه چی پیر ناپوهه او ناقابله سړی و ، نو د مهر سلطانی له مړینی وروسته مفلس بیچاره شو او بی نامه بی نښانه ورك شو. (۳۹٤)

مهئ

مهئ (۳۹۵) د کاغ (۳۹٦) لوروه او د شاه اوسینَ (شاه حسین؟) غوری ښځه کیده.

---

(۳۹۲) د تاریخ مرصع ضمیمه ، ۱۳٤۸ مخ .
(۳۹۳) حیات ، ٦٤۹ .
(۳۹٤) لودی پښتانه ، ۲۸۸ مخ . مرصع ، ۱۲٤ مخ .
(۳۹۵) د غه نوم د "تاریخ مرصع" په ٦۱٤ مخ کی "مهی" او په ٦۱۷ مخ کی "مستی" دی. د قلمی "تاریخ مرصع" په ۷۸ مخ کی (مهی) . خلاصة الانساب ، مخ ۱۳۷ (مهی) .
(۳۹٦) له د غه نامه سره په "مرصع" ، مخ ٦۱٤ کی (د وړی) راغلی . په "پښتانه"، مخ ۳۳۳ او "خورشید" ، مخ ۲۰۹ کی (د وړ) . په "خلاصه" ، مخ ۱۳۷ کی (مطرب) دی. خو ماته د کاغ له نامه سره د (د وړ) او (مطرب) کلمی تصنعی برینبی، ځکه ←

د شاه اوسین خور د وه ښځی وې ، یوه "متو" د بیټ نیکه لور او بله "مهی" د کاغ لور . په ښکاره د مهی استوګنځی د بیټ نیکه په څیر د کسی غره لمنی وې او د زوند زمانه یی د ۴۰۰ هـ کال شا وخوا اټکل کیږی ، سروانی د همدی "مهی" زوی دی .

مهی

په "خورشید جهان" کی کله چی د راپور د روئساو و شجره رااخلی ، نو وایی چی د خرنبون د لمسی ، د کند د زوی عمر د وه ښځی وې ، یوه "مهی" او بله بسو (۳۹۷) خو زما پر ته له (خبنی) او (غوریا) د (کند) د دریم زوی نوم لمنظر نه دی تیر .

میمونه

د ایریدی لمسی د مایی زوی اولی د وه ښځی کړې وې ، یوه میمونه نومیده او بله زخه ، فیروز ، ابابکر ، لنډی او هرمز د میمونی اولاد دی . (۳۹۸)

مینا

مینا د د رخانی د مین آدم د بلی ښځی توتیا نږور وه او دا د میرباش ښځه کید ه . (۳۹۹)

ناخه

د خبنی په اولاده کی د سهیل زوی عزیز د وه ښځی د رلودی چی یوه ناخه وه او بله خدی (خدی) ، باره خیل او احمد خیل د عزیز د ناخه ښځی کړې ده . (۴۰۰)

په خورشید (۲۰۹ مخ) کی وایی چی شاه اوسین بیټ نیکه ته وویل چی زما د نسب معلومولو له پاره یو اعتباری شړی غور ته ولیږه ، نو زړه ته نه لویږی چی د غمدې "کوړ" یا "مطرب" وی .

(۳۹۷) خورشید ، ۱۸۹ مخ . (۳۹۸) مرصع ، ۶۲۱ مخ . خورشید ، ۲۳۹ مخ .

(۳۹۹) ملی هنداره ، ۲ ټوک ، ۷۵ مخ . حیات ، ۱۷۲ مخ .

(۴۰۰) حیات ، ۱۷۲ مخ .

نازکو

نازکو د پښتني شاعرې "صاحبوعاجزه" لوروه . دا بې سید غفور نومې ته ورکړی وه او په کندهار کې اوسیده . د نازکو پلار مړ و او دې بیا له خپل میړه او مور سره کابل ته کډه وکړه ، د لتهیږ میړه هم مړ شو ، د دی دژوند زمانه د ۱۲۸۰ هـ کال شاوخوا نه . (۴۰۱)

نازو

نازو د درخانې د مین آدم خان خور کیده ، دا په قطب خان نومې مینه وه او هغه د دی د مینې په اورجل بلو . نقلچیان د (قطب خان او نازو) د داستان په منځ منځ کې د نازو ناری په ډیر جوش سره پورته کوی .

وایی چې یو وخت د آدم مریی (ملګری؟) بلو کوم شرط په ځای کړی و ، بیا آدم له خپل قوله سره سم خپله خور نازو ورکړه . له وختو یو وخت قطب خان او نازو سره یو ځای شوی دي ، دلته د نازو دا ناره له خولې راوزی:

که سانډو دی دا بلو مریی سانډو دی

زما په غیږ کې زمری پروت دی ، دا بلو مې ایسا نه لری هند و دی . (۴۰۲)

نازوتوخي

د نازوتوخي د پیژندنې له پاره دلته د "پټې خزانې" عبارت کټ مټ را اخلم:

"نازو د سلطان ملخي توخي لوروه ، چه تولدئې په ۱۰۶۱ سنه هجری هغه ځای و چه تازی نومیږی . سلطان ملخي په هغه وقت د غزنی ترجلدکه د اقوامو مشر و او په استقلال ئې حکومت کا ، معارض اوساری ئې نه د رلود او نازو په کوچنی والی له

---

(۴۰۱) پښتنې میرمنې ، ۹۳ مخ .

(۴۰۲) ملی هندار ه ، ۲ ټوک ، له ۴۰ تر ۶۹ مخه پوری .

میر منو د پښتنو او سپین ږ د وعلماؤ څخه لوست وکا او میره مخی ار تینه وه چه نا رینه ئی میرانی او شجاعت او سخاوت ته حیران ؤ .

روایت دی له ثقه را ویانو ، چه سلطان ملخی وسورغره ته نږدی په جنگ کی و میر او حاجی عادل چه د نازو ورور ؤ ، د پلار په انتقام جنگ ته ولاړ ، کلا او کورئی نازو ته پریښو ، په هغه وقت نازو توره په ملا کړه او د جنگیالیو څو انانو سره ئی کور او کلا له تاړا کړه د ښمنانو وساتل . ما ته خپل پلار حکایت کا چه نازو انا په میلستیا او غریبانو مسافرانو په پالنه معروفه وه او هر وقت چه پښه ژمی به د مسافرانو قافلی راغلی د نازو پر کلا ئی اړول ، په سو وسو میلمانه به ئی روزل او د وی ته ئی ډوډی ورکوله ، چا چه به کالی نه درلود ، لباس به ئی ورکاوه او د سخاوت نوم ئی له خیبر تر کوسانه خپور سو ، نازو په حباله د ښالم خان هوتک وه چه د کرم خان زوی ؤ او د هوتکو ښالم خیل چه نن ورځ پاد شاهی د قندهار او اصفهان د د وی ده له دی شجرهٔ طیبه څخه دی . او نازو څلور زامن درلوده چه مشر ئی حاجی میرخان او نور عبدالعزیزخان او یحیی خان او عبدالقادر خان دی . هسی روایت کا محمد کاتب الحروف لخپل پلار ره چه نازو انا عابده صالحه ښځه وه او خپلو زامنو ته ئی ټول عمر په او دا سه شیدی ورکړلی او چه علیین مکان حاجی میرخان تولد سو خوب ئی ولید چه شیخ بیټنی رحمة الله علیه ورته وائی " ناز وی ښه تر بیت که چه لوی سی ، لوی کارونه به وکا او په زیارت د بیت الله به ځان مشرف کا ، او نسل به ئی پیدا سی پاد شاهان چه دین به روښان کا . "

نو چه حاجی میرخان وزیږیدی ، مور ئی په د یانت او عبادت سره لوی کا او د دین فرایض ئی ټول پر اوږم کا ل ور وښول او هر کله به ئی ده ته نصیحت کا " چه زویه ! د شیخ بیټنی نیکه قدس الله سره له قوله ستا په مخ کښی دی لوی کارونه ، نو چه لوی سی ، د خدای عبادت او د خلقو خدمت کړه ، ته خدای پیدا کړی ئی د دی ډپاره چه لوی کارونه تر سره کړی او خلق الله په خدمت ستا آرام وکا . "

روایت دی چه حاجي میرخان علیین مکان به هر وقت ویل چه : "زما مور ماته دلویو کارو د کولو وصیت وکا، زه باید هسی کارونه وکړم." چه په ۱۱۱۹ سنه هجری ئی قوم د ظالمانو له ظلمه وژغوره نوئی سجده د شکر وکړه او وی ویل : "خدایه! دا هغه کار و چه ما ته مور سپارلی واو وصیت ئی کړی و ، دا خو ستا د عباد و او بندګانو خدمت و ، چه ما ترسره کا." زما پلار هسی وویل چه نازوانا علاوه پر سخاوت او شجاعت او عبادت هسی ارتینه وه ، چه د خدای تعالی څخه په مناجات ئی پیر اشعار ویل او یو د یوان ئی د رلود چه د وه زره بیتونه پکښې وه او هلته ئی ښه نکات ادا کړی واو دا سی ئی ویلی وچه نارینه ئی هم نسی ویلای او د غه رباعی چه د نازوانا ده ، ما له خپل پلاره اوریدلی وه ، الحق چه ښه رباعی ده

رباعی

سحر کـه وه ، د نرکس لـیمه لا نـده
خاخکی خاخکی ئی لـه ستر کو څڅیده

ماویل څه دی ، کښلی ګله ولی ژاړی !
ده ویل ژوندي دی یوه خوله خندیده (۴۰۳)

نـرمی

نرمی د آدم د شهی (د رخانی) دایی وه او د رخانی همدغی لویه کړی ده ، د (آدم د رخانی) په ستره (داستان) کی د نرمی ځینی نارې هم راغلی دي . د رخانبی خو تر اوو پرد و د ننه ناسته وه او چا ته بی مخ نه ښکارا وه ، مګر د آدم د رباب تر نکښی چی واورید ، را پاڅیده او نژدی وچی سر توری را ووزی ، نو نرمی آدم ته مخ ورواړا وه لونارمیی وکړه :

توره آدم توره چندنی رباب دی مه وهه په زوره
چه د استاد رباب غږسی په درخومی اور لګیږی لور د لوره . (۴۰۴)

---

(۴۰۳) پټه خزانه ، ۱۷۶ ، ۱۷۸ ، ۱۸۰ مخونه . د "خورشید" په ۲۱۷ مخ کی د "نازو" یاد ونه شوی ده .

(۴۰۴) ملی هندا ره ، ۲ ټوک ، له ۵۱ تر ۷۷ مخه پوری .

نظام بیګم

نظام بیګمه د نواب علی محمد خان (۱۱۱۲ هـ زیږیدنه) د زوی نواب سعدالله خان لوروه او د عجیب خان (عجیب الدوله) مشهور په ګلوخان ، ښځه وه ، د هندیه رامپور کی اوسیده. (٤۰٥)

نعمت خاتونه

د ملك سلطان شاه (اسلام خان) لودی نږور او د قطب خان لودی ښځه وه . وایی په ۹۱٤ هـ کال چی سکندر لودی د نروړ له کلا له لښکر سره راووت او د (بهار) یا (بهیر) کلی ته راورسید ، د سلطان بهلول لودی زوی جلال خان له خپلی رضاعی مور بی بی نعمتو سره چی د سلطان بهلول لودی د اوښی او تربره (قطب خان) کونډه وه ورته راغی ، دلته د نعمت خاتونی په سپارښتنه ، جلال خان وبښل شوا و کالپه یی په جاګیر کی ورکړه . (٤۰٦)

نندرکو

نندرکو په ختیه بولاقه وه او د ملك اکوړی ښځه کیده ، نظام خان د هـمدغـی نندرکو زوی دی. (٤۰۷)

نواب سکندر بیګم

نواب سکندر بیګمه د میرزا خیلو په پښه او د نورالدین په اولاده کی د نواب نظر محمد لور کیده او په کال ۱۲۳٤ هـ په (بوپال) کی پیدا شوی وه . څنګه چی له (نواب ګوهر بیګمی قدسیه صاحبی) وروسته دا ولیعهده وه ، نو د (بوپال) ریاست دی ته وسپارل

---

(٤۰٥) خورشید ، ۱۸۸ مخ .
(٤۰٦) مرصع ، ۸۱ مخ . لودی پښتانه ، ۱۷۱ مخ .
(٤۰۷) مرصع ، ۲٥۷ مخ .

شو . (٤٠٨)

نواب سلطان جهان بیگم

د غلجیو د میرزا خیلو په ځانګه کی او د نور الدین په کورنۍ کی د نواب شاهجهان بیګم لور بی نواب سلطان جهان بیګم بلله ، په ښکاره د هندوستان په (بوپال) کی اوسیده نیا بې نواب سکندر بیګمه په ۱۲۳٤ هـ کال زیږیدلی ده . (٤٠٩)

نواب شاهجهان بیګم

د غلجیو د میرزا خیلو په پښه کی او د نور الدین په ګهاله کی د نواب نظر محمد (۱۲۳٥ هجری مړینه) لمسی او د نواب سکندر بیګمی لور وه . کله چی نواب سکندر بیګمه مړه شوه نواب شاهجهان بیګمه د (بوپال) رئیسه شوه . (٤١٠)

نواب قدسیه بیګم

(وګورئ: ګوهر بیګم)

نورئ

نورئ د سترلیکوال او نومیالی قانون پوه شیخ ملی ښځه وه ، ابا او ایسوړی د دې زامن دی . (٤١١)

نوری

د میرزا خان انصاری ښځه (وګورئ : بی بی نورخاتون) .

---

(٤٠٨) خورشید ، ۲۱۱ ، ۲۱۲ مخونه .
(٤٠٩) همدغه اثر او همدا مخونه .
(٤١٠) همدغه اثر او همدا مخونه .
(٤١١) تذکرة الابرار ، ۸۹ مخ . مرصع ، ۲۳۲ مخ .

نیا زمنه

د درخانی مین آدم د وه خویندی د رلودی ، یوه نازو او بله نیازمنه د (آدم درخانی) په نقل کی د نیازمنی ناری هم راغلی دی. کله چی آدم د درخانی له کتوور وسته مخ په لور را تکیده او پښی یی له رکابه ختلی وی ، نو چی د نیازمنی ستر کی پری ولکیدی ، دا ناره یی وکړه:

په ژړا موتول خپلوان دی د لالا(٤١٢) پښی په رکاب کښی اویزان دی
چه لا لا دی ژوندی مرکه د رخانیه ته هم ومری زما د وړاندی(٤١٣)

نیک زنه

د ملک اکوړی د زوی یحیی خان ښځه وه او فیروز خان د یحیی خان د همدی ښځی زوی دی . وایی دایی ورینداز کیده د یوسف خان ښځه وه ، بیاچی کونډه شوه د ده په نکاح کړه .(٤١٤)

نیک زنه

نیک زنه چی اولاده یی نیک زن خیل بلل کیږی ، د هیبت خان ښځه کیده او هیبت خان د نونو (نانو) زوی ، د بهلول لمسی او د مسود (مسعود؟) کړوسی و .(٤١٥)

وزیر بی بی

د غلجیو د میرزا خیلو په پښه او د نورالدین په اولاده کی د نواب غوث محمد (١٢٤٢ هجری مړینه) لوروه او د هندوستان په (بوپال) کی اوسیده .(٤١٦)

---

(٤١٢) آدم به یی په خپل کورکی "لا لا" بالک.
(٤١٣) ملی هندار ه ، ٢ ټوک ، ٦٩ ، ٧٠ مخونه.
(٤١٤) مرصع ، ٢٥٧ مخ .
(٤١٥) حیات ، ٣٤٩ مخ . خورشید ، ٢٥٦ مخ .
(٤١٦) خورشید ، ٢١١ ، ٢١٣ مخونه.

وسیلی (وسیلۍ)

وسیلی د ملک آزاد خان سلیمان خیل ښځه وه ، دایې بیا کوم مریی وتښتولـه او کټوا ز ته یې بوتله او په مروتو ننووت(۴۱۷) دلته غلجیان سره ټول شوه او پـری ورغلل ، له هغې خوا مروتو د مریی ملا وتړله اوجنګ ونښت ، د د واړو خواوو ډیر سړی ووژل شول ، په پای کې یې مروت له کټوازه پاڅول . (۴۱۸)

ولی النساء بیګم

ولی النساء بیګمه د نواب علی محمد خان (۱۱۱۲ هـ زیږیدنه) کړوسی ، د نواب عبدالله لمسۍ اود نواب نصرالله خان لوروه ، دایې د علی خان زوی شجاعت خان تـه ورکړی وه اود هند وستان په رامپور کې اوسیده .(۴۱۹)

ولی نعمته

د دلیرخان مور (وګورئ د ۶۰ مخ : رابعه) .

ونۍ

ونۍ (۴۲۰) د ستر قانون پوه او لیکوال شیخ ملی ښځه وه ، د ولت او چغر د شیخ ملی د محمدی ښځې زامن د ی . (۴۲۱)

PROPERTY OF ACKU 6677

---

(۴۱۷) پخوا مروت په کټوا زیرا ته وواوس . د غه سیمه د سلیمان خیلو په لاس کې د ه (خورشید ، ۲۲۵ مخ) .

(۴۱۸) خورشید ، ۲۲۵ مخ .

(۴۱۹) همدغه کتاب ، ۱۸۸ مخ .

(۴۲۰) قلمی تاریخ مرصع ، ۵۰۳ مخ ; وتۍ . کلید افغانی ، ۲۱۰ مخ ; وتۍ . د پښتنو قبیلو شجری ، ۴۶ مخ : ولی .

(۴۲۱) مرصع ، ۲۳۲ مخ .

مأخذونه

۱ـ اخون ، درویزه : تذکرة الابرار والاشرار ، ادارهٔ اشاعت سرحد پشاور ، ۱۳۷۹ هـ = ۱۹٦۰ ع .

۲ـ اخون ، درویزه : مخزن ، پښتو اکیډیمی پیښور یونیورسټی ، کال ۱۹٦۹ ع.

۳ـ اکبر ، عبدالاکبرخان : روښانیان د مغلو تاریکیان ، ادارهٔ اشاعت سرحد ، پیښور ، کال ...

٤ـ بینوا ، عبدالرؤف : پښتنی میرمنی ، کابل ۱۳۲۳ .

٥ـ پټنګ ، عبدالکریم : پښتو منظومی قصی ، ۱ ټوک ، کابل ۱۳٥۷ .

٦ـ پیر ، معظم شاه : تواریخ حافظ رحمتخانی ، پښتو اکیډیمی پیښور یونیورسټی کال ۱۹۷۱ ع .

۷ـ پیر ، معظم شاه : تواریخ حافظ رحمتخانی ، د لندن د انډیا آفس (I.O. MSS. P. 2974) قلمی نسخه .

۸ـ ثابت ، محمد ابراهیم : سلطان شهاب الدین غوری ، کابل ۱۳٤٤ .

۹ـ جوزجانی ، منهاج سراج : طبقات ناصری ، د پوهاند عبدالحی حبیبی تصحیح ، مقابله ، تحشیه او تعلیق ، ۱ او ۲ ټوک ، د تاریخ ټولنه ، کابل ۱۳٤۲-۱۳٤۳ ش .

۱۰ـ خلمی ، محمد ولی : د کندهار مشاهیر ، ... ، کال ۱۳٤۹ .

۱۱ـ حافظ ، رحمت خان : خلاصة الانساب ، پښتو اکیډیمی ، پیښور ، کال ۱۹۷۳ .

۱۲ـ حبیبی ، پوهاند عبدالحی : پښتانه شعراء ، ۱ ټوک ، کابل ۱۳۲۰ .

۱۳ـ حبیبی ، پوهاند عبدالحی : د پښتو ادبیاتو تاریخ ، ۲ ټوک ، کابل ۱۳٤۲ ع .

۱٤ـ حبیبی ، پوهاند عبدالحی : د افغانستان پیښلیک ، ۱ ټوک ، کابل ۱۹۷٤ ع.

۱٥ـ حیات خان ، محمد : حیات افغانی ، لاهور ۱۸٦٦ ع .

۱۶ـ خادم ، قیام الدین : بایزید روښان ، کابل ...

۱۷ـ خټک ، افضل خان : تاریخ مرصع ، د دوست محمد خان کامل مومند مقابله ، تصحیح او نوټونه ، یونیورسټی بک ایجنسی پېښور ، کال ...

۱۸ـ خټک ، افضل خان : تاریخ مرصع ، د لندن د سکول آف اورینټل اینډ افریکن سټډیز (S.O.A.S. MS. 1395) قلمی نسخه .

۱۹ـ خټک ، حاجی پرد ل خان : عوامی قیصۀ ، پښتو اکیډیمی پېښور یونیورسټی کال ۱۹۸۲ع .

۲۰ـ خټک ، خوشحال : د خوشحال خټک کلیات ، د افغانستان د علومو اکادیمی ، کابل ۱۳۵۹ .

۲۱ـ خټک ، صدرخان : آدم د رخانۍ ، تحقیق او حواشی د پروفیسر محمد نواز طائر ، پښتو اکیډیمی پېښور یونیورسټی ، کال ۱۹۸۹ع .

۲۲ـ د پښتو ټولنې له خوا : پښتانه شعراء ، ۳ ټوک ، کابل ۱۳۴۲ ش .

۲۳ـ ډارمسټټر ، جیمز : د پښتو نخوا د شعرها روبهار ، امستردام ۱۹۷۴ع .

۲۴ـ ډارمسټټر ، جیمز : د حبیب الله رفیع په اهتمام ، پښتو ټولنه، کابل ۱۳۵۶ .

۲۵ـ رسا ، سید رسول : ارمغان خوشحال ، یونیورسټی بک ایجنسی پېښور کال ...

۲۶ـ رشاد ، پوهاند عبد الشکور : لوړی پښتانه ، پښتو ټولنه ، کابل ۱۳۳۶ .

۲۷ـ رښتین ، پوهاند صدیق الله : پښتانه شعراء ، ۲ ټوک ، کابل ۱۳۲۱ .

۲۸ـ رښتین ، پوهاند صدیق الله : د پښتو د ادب تاریخ ، کابل ۱۳۳۳ .

۲۹ـ روښان ، بایزید : خیر البیان ، د ادبیاتو او بشري علومو پوهنځی له خوا ، کابل ۱۳۵۳ .

۳۰ـ سیال ، میراجان : د پښتنو قبیلو شجری ، یونیورسټی بک ایجنسی پېښور کال ۱۹۸۱ع .

۳۱- طائر ، پروفیسر محمد نواز : آدم درخانئ (یوه څېړنه) ، پښتو اکېډیمی پېښور یونیورسټی ، کال ۱۹۸۱ ع .

۳۲- ظفر کاکاخیل ، سید بهادر شاه : پښتانه د تاریخ په رڼا کښې ، یونیورسټی بک ایجنسی ، کال ...

۳۳- کاکاخیل ، میان شمس الدین : مناقب د فقیر جمیل بیګ ، د راج ولی شاه خټک تحقیق او ترتیب ، پښتو اکېډیمی پېښور یونیورسټی . کال ...

۳۴- کریمداد : دیوان کریمداد ، د یباچه د خیال بخاری ، پښتو اکېډیمی پېښور یونیورسټی ، کال ۱۹٦٤ ع .

۳۵- گنډاپور ، شیر محمد خان : تواریخ خورشید جهان ، لاهور ۱۸۹٤ .

۳٦- مخلص ، علی محمد : حالنامه "قلمی" ، د پښتو اکېډیمی ټایپ شوی نقل .

۳۷- مظهری ملورو ، کبرا : پښتنی لیکوالی او شاعرانی ، ۱ ټوک ، کابل ۱۳٦٦ .

۳۸- منشی ، احمد جان : د قصه خوانئ گپ ، پېښور ، کال ...

۳۹- نوری ، گل محمد : ملی هنداره ، ۱ او ۲ ټوک په یوه وقایه کی ، رحمن گل پبلشرز قصه خوانی پشاور ، کال ... ، ۲ ټوک ، د کابل چاپ ، کال ...

٤۰- هروی ، نعمت الله : تاریخ خانجهانی ومخزن افغانی ، د ډاکټر محمد شفیع حسین اردو ترجمه ، لاهور ۱۹۸٦ ع .

٤۱- هوتک ، محمد : پټه خزانه ، د پوهاند عبدالحی حبیبی تحشیه او تعلیق تهران ۱۳۳۹ ش .

٤۲- هیوز ، ت . پ : کلید افغانی ، لاهور ۱۸۷۲ ع .

PAŠTANÉ

von

Dr. Bismillah Amir

WIEN
(April 1991)